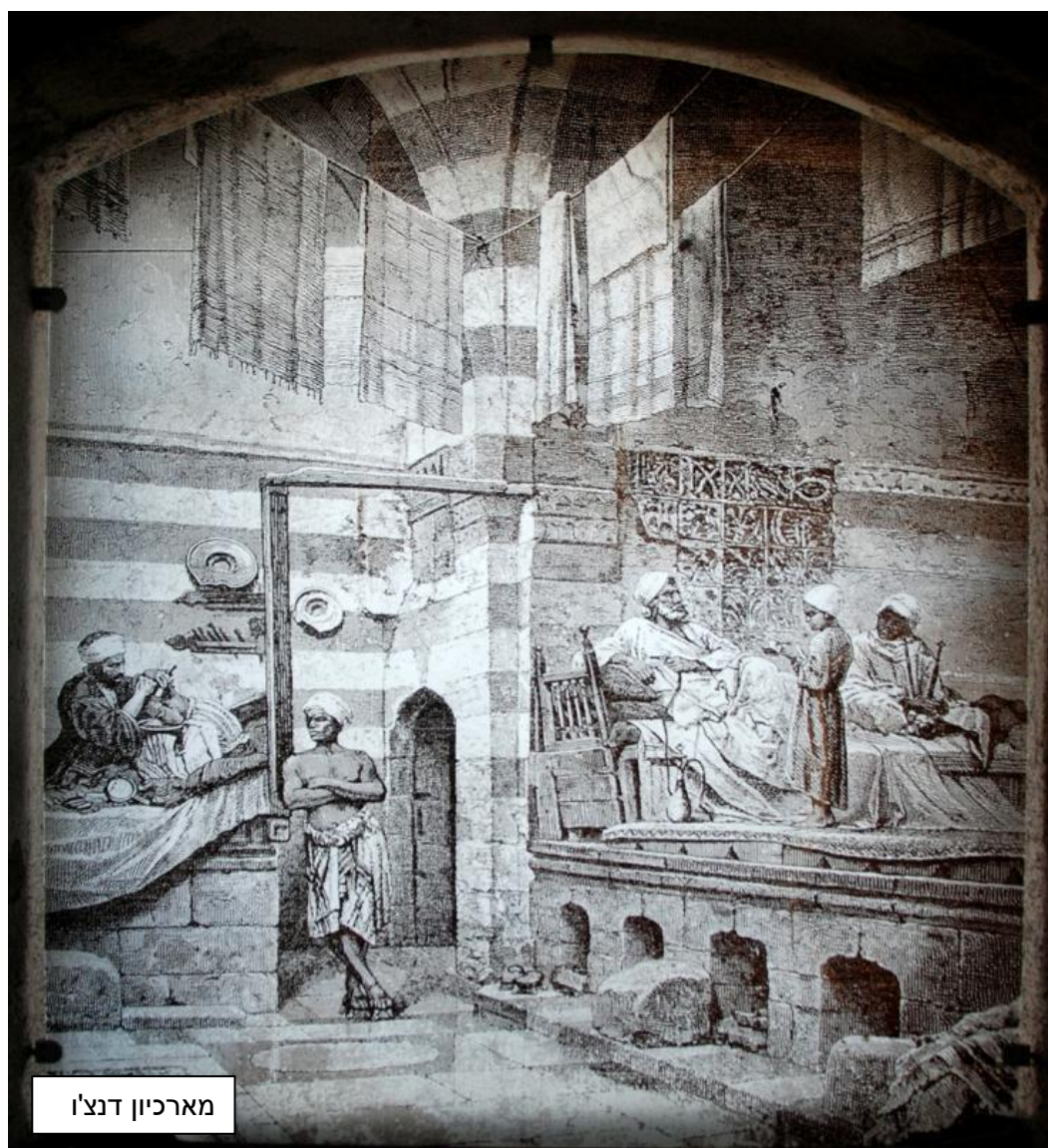

צידה לדרך

אגודת מורי הדרך בישראל

גיליון חודש יוני 2019

מארכיון דנצ'ו

עורך : ינאי עוזיאל

תוכן

5.....	פְּגִישָׁה לֹא מְקֻרֶית /מאת: שרה שוב
6.....	משולחן האגודה
8.....	לעולם אינך יודע את מי אתה מדריך! מאת ינאי עוזיאל ודולי עירון
10.....	תל חדיד – תכנים להדרכה מאת מנחם לסקה
14.....	איך הגיעו קונכיות ימיות לכרמל? אגדה מאת רותי יצחקי-ריכטר
17.....	צבי הרפזי [1912-1975] ונגבה 1948/ מאת יובל נבו
19.....	שביל טיול "אוצרות כחל"/ ינאי עוזיאל
23.....	בעקבות המלך שלמה/נסים ביתן
26.....	שמות התילים/הרי הגעש רמת הגולן / מאת רביק זרם
34.....	עולים בהרי ירושלים- מאת יואב יאיר
39.....	בדרך להצלחה- מאת ליה סול
43.....	הפינה הקטנה בתל אביב- מאת אילן שחורי
47.....	הנזירות הקתולית הלטינית בארץ-ישראל / משה מעוז
70.....	סוּטְלָנָה /מאת מעוז חביב
78.....	הקיבוץ פרק 6/ מאת מעוז חביב
84.....	יוצרים חיבורים בין כרמל לים – קהילת האירוח החדשה של חוף כרמל/ יעל קורלנדר*
90.....	רק בירושלים / כתב וצילם דנצ'ו ארנון
97.....	טיול הכנה בשכונות החרדיות בירושלים/ מאת ישראל שפירא מו"ד
103.....	תיירות חברתית וחזון - חוות שלם ושכונת התקווה/ מאת איקא צ'יפמן

פרסומת: הטבה לחברי האגודה ברשת "ממסי"

ממסי, בשיתוף פעולה עם אגודת מורי הדרך, מציעה בחנויות הרשת את ההטבות הבאות:

- ההטבות בהצגת כרטיס חבר בתוקף בלבד:
- 20% הנחה על מזוודות ותיקים, כולל כפל מבצעים והנחות
- 25% הנחה על ספרים ומפות
- 1+1 על אביזרי נסיעה

תקשורת חו"ל:

- 20 ש"ח הנחה בחבילת GB2 ביעדים נבחרים
- 20 ש"ח הנחה בחבילת GB5 ארה"ב וקנדה

שימו לב! המבצע תקף בסניפים בלבד, בהצגת כרטיס חבר אגודה בתוקף. אין הגבלת כמות!

בנוסף: כל חבר אגודה שירכוש סט מזוודות יקבל מתנה לבחירה במעמד הרכישה: משקל דיגיטלי/סט 5 ארגוניות לאריזה חכמה/ארגונית למסמכי נסיעה

בלעדי לחברי אגודת מורי הדרך בישראל! בהצגת כרטיס חבר אגודה בלבד הטבות מיוחדות ברשת ממסי

25% הנחה על ספרים ומפות!

20% הנחה על מזוודות ותיקים!

1+1 על מגוון אביזרי נסיעה מבית ממסי!

תקשורת חו"ל

20 ש"ח הנחה בחבילת GB2 ביעדים נבחרים

20 ש"ח הנחה בחבילת GB5 ארה"ב וקנדה

מתנה לבחירה! ברכישת סט מזוודות

ארגונית למסמכי נסיעה

סט 5 ארגוניות

משקל דיגיטלי

Antler Samsoneer EPIC it BG

תל אביב ומת החייל • תל אביב נן העיר • ירושלים קניון הדן • חיפה מתחם הקסטרא • רעננה קניון תנים • נתניה פולג • ראשון לציון מתחם דגל העיר • באר שבע גרנד קניון

www.memsi.co.il | טלפון ראשי: 03-5641122

בתוקף עד 31/5/19 | למימוש בסניפי ממסי בלבד | ללא הגבלת כמות

פרסומת

מרכז מבקרים- שעוני קבוצת יבנה

רוצים לראות איך נראה שעון מבפנים?
מפעל שעוני עדי השוכן בקבוצת יבנה
הינו המפעל היחיד בישראל להרכבת שעונים.
בסיום תוכלו ללוות את תהליך הרכבת השעון
החל מהדפסת הלוחות של השעון דרך הרכבת
המנגנון, המחוגים, איטום השעון למים ובקרת
האיכות.

בצמוד למפעל קיימת חנות המציגה מגוון רחב של
שעני יד וקיר במחירים אטרקטיביים ומציעה הנחות
ייחודיות לקבוצות המבקרים.

לומלץ לשלב את הביקור כתחנת התרעננות
בסיורים היורדים דרומה או בסיורים המתמקדים
באזור השפלה ומישור החוף הדרומי כמו כן ניתן
לארוך את השעות בקיבוץ ולשלב ביקור במפעל
"קבוצת יבנה מוצרי מזון" ו/או במוזיאון הבית האדום

לפרטים נוספים: **רני ששון** 050-6998861

פגישה לא מקרית / מאת: שרה שוב

אמילי דיקינסון פגשה את השבת
במגע הישיר עם אלהים. אני פגשתי את
אלהים במגעו היבש של המדבר.
שלוה של זמן עתיק אצורה בחייהם העזים
של שיחי רכפתן בנחל חצרה, בהבהקי התגלות תורכיז-אפרפר
של מטבעות עלי הצלף הסחוס.
בעפר שלארץ האפיק נכרו סימני שטפון,
עם שרטוטי המים בחול זרמתי אל חיקו הרחב של נחל צין
להתאחד עם בורא המדבר (בהסתר פנים הוא בא אלי במוקד הלהט
כבעל מיתולוגי ירא אור)
ואני בעננה שחוחה וביראת
הכבוד של נתינה
כרעתי לקבל את ברכתו בנופי ממלכתו השחונה.

קדשת הזמן או קדשת החלל
היכן ביניהם ראוי להתמקם –
לאה גולדברג המשילה את אהבתה
לשבעה ימים נדירים של חג
ואני, ערומה מטקסים, מזהה כיסים של זמן קדוש
בנוף המוצק הזה

כך, בחברה משנה זו של משוררות עצובות עם אהבות
בתוליות משכתי את דרכי בצהרי יום סתו במדבר
מזדנבת אחרי שלושים וחמשה מיטיבי לכת
אשה לא צעירה לא מושכת לא נאה
גוררת עמי את אלהים
צפון בחסותן המפתה של אפלות התודעה

באחד המעלות פרחה נשימתי והוא חמק ממני
אל תוך סדקי מדרגת הסחף
מעל לבקע ישר זוית.
להצמד אל סלע חלקלק בכח השרירים,
הצפרנים, קצה נעל בוגדני,
לאט ובזהירות לשלח קדימה רגל רועדת,
לשרוד.

6

1. ההפרשות לפנסיה הינם מינימליות אל מחייבות וכוללות עיצומים וקנסות למי שלא יבצע זאת כעצמאי.
 2. אין ספק שהסכומים המחויבים בפנסיית חובה הינם בסיסיים ואינם באים במקום בחינה אמיתית ומקצועית של הצורך הביטוחי בהתאם לשכר ולמצב המשפחתי או לצרכים המשפחתיים.
 3. חלק מהכספים יכולים לשמש גם במקרה אבטלה או אי עבודה וישמשו כדמי אבטלה.
 - * חשוב לדעת ככל שתחסכו מוקדם יותר כך יצטברו סכומים גדולים יותר לגיל פרישה.
 4. הטבות מס:
- בעקבות החלת פנסיית החובה דמי הביטוח הלאומי הוזלו כך שבפועל חלק ממומן מהוזלה זו בנוסף ניתנות הטבות מס על תשלום לפנסיית חובה לפי הוראת החוק.
- דגש כללי:
- בעקבות מקרים רבים בהם עצמאים הגיעו לגיל הפרישה אך מסתבר שללא צבירה מספקת לפנסיה או צבירה לפנסיה בכלל. זאת אם מתוך חוסר ידיעה או הבנה אך בפועל מגיעים למצב קשה ביותר של פת לחם בפרישה, כל זאת לאור רמת החיים בארץ שלצורך מחיה סבירה נדרשת פנסיה מינימלית ברמת הכנסה גבוהה.
- לידיעה פנסיית קצבה של ביטוח לאומי עומדת כיום על 2300-2000 ₪ לחודש למי שעבד מעל 25 שנים ושילם דמי ביטוח לאומי.
- ונדגיש שוב שפנסיית החובה אינה מחליפה בחינה מעמיקה של הצרכים הביטוחיים והצרכים המשפחתיים. כמו גם ככל שנקדים לחסוך ויותר כסף. הפתרון הפנסיוני יהיה יעיל יותר.

לנוחיותכם: מצ"ב קישור להוראת "פנסיית חובה"

בברכה

מקסים דרעי – CFP

הכותב: מקסים דרעי – CFP

מנהל ובעלים של א.מתן ביטוח ופיננסים

יו"ר המועצה הארצית לשכת סוכני הביטוח בישראל

וחבר MDRT ישראל

לנוחיותכם מצ"ב קישור להוראת הצטרפות לפנסיית חובה –

<https://haotzarsheli.mof.gov.il/Subject/Pages/Mandatory-Pension-for-Self-Employed.aspx#skip>

לעולם אינך יודע את מי אתה מדריך! מאת ינאי עוזיאל ודולי עירון

לעולם אינך יודע איזה הפתעות עשויות להופיע בהדרכה. זה נסתר מעינינו ועלינו לעשות ככל יכולתנו כך שנגיע להדרכה מוכנים.

וכך היה סיפורו של מקרה, כאשר דולי עירון ידידתי הנפלאה הגליל, המפתחת בשנים האחרונות מיזמים נהדרים בהם מיזם שקרא לו "גלויה מכורדיסטן" בה היא מארחת קבוצות בביתה ומספרת על שורשיה ואני אחרון להרוס סיפור טוב, אז כל מי שמעוניין ומתעניין מוזמן ליצור קשר עם דולי, הטלפון במערכת או במזכירות. כמו מורי דרך רבים דולי מקיימת קשרים טובים עם מורי דרך מעלה מעט מחוויותיה בהדרכות ותוך כדי סיפורה אני בצד השני שמקשיב בשקט למד מסיפורים אלה.

כך היה כאשר דולי הדריכה קבוצת גמלאים מנצרת עילית, כן ירבו. דולי סיפרה לי על הקבוצה ועד כמה נהנתה מההדרכה, בעודה מגוללת את סיפורי ההדרכות ואני שואל וחוקר, עלתה דמות מעניינת שהיתה לה בקבוצה, מדובר במודרך בחור מבוגר מטייל וותיק וחובב טיולים הוא יחד עם רעייתו.

מאחר והקבוצה החלה את מסלולה בגן לאומי ברעם וכמובן שאי אפשר להגיע לגן לאומי ברעם מבלי להתייחס במורכבות הכפר בירעם וקורת האוכלוסייה הנוצרית מארונית, פרשה זו ידועה היטב ומקורות ספרותיים ניתן למצוא בכל ספרייה בגוגל מהיר.

תוך הדיאלוג שנוצר עם הקבוצה ביקש אלי כהן ידידנו להעלות את סוגיית עלייתו ארצה מלבנון עוד בטרם קמה מדינת ישראל.

הסיפור בהיותו סיפור ייחודי וראשוני הרטיט את ליבי, ומאחר ואני מכיר את אליהו כהן, הסכימה דולי כי אתקשר עימו, כך היה, התקשרתי וביקשתי שיגוללו את סיפוריהם בפנינו שוב.

מבלי לפנות אל הספרים ההיסטוריים ומבלי לספר את העלייה מלבנון בשנים אלה 1946, הנחתי כאן את סיפורו של אלי כהן כפי שמסר לי.

"שמי אליהו כהן בן גמליאל ושמחה כהן, הנה סיפור העלייה שלי מלבנון לישראל בשנת 46 זה היה ביום בהיר שאני ילד בן 8 נלקחתי אני ועוד שני אחיי משה ודוד ז"ל על ידי קבוצה בת שלושה אנשים מעורבים יהודים וערבים. הגענו מבירות לדרום לבנון באישון לילה. אני זוכר עוד שנדרשנו לרכב על חמורים עד לגבול אבל אחי הבכור התנגד וההחלטה נפלה על הליכה ברגל ובמהלך ההליכה איבדתי נעל ועוד דבר זכור נביחות והסתתרויות אחרי עצים פן נתגלה על ידי המנדט הבריטי. עוד דבר זכור לי עד המעבר לישראל בזמנו זה היה פלשתיין המתנו זמן מה עד שפטרול הבריטי שנעל על ציר המעבר יתרחק מאיתנו ואז נחצה את הגבול. עוד דבר זכור לי המפגש עם השומר של קבוץ כפר גלעדי קלט אותנו הוא היה חגור עם נשק בריטי ומעיל שנל חום. את שתי הלילות הראשונים ישנו בכפר גלעדי וכעבור יומיים הועברנו למשפחות מאמצות למושב כפר ברוך בעמק יזרעאל עוד אפיזודה זכורה לי כדי לאמת את הגעתי לארץ ההורים נתנו לנו משכון (מסרק ראש) שזה יהיה האות החיים שהגענו בחיים. הגענו מלבנון בירות על המשפחה אני בן תערובת להורים אבא לבנוני יליד בירות אמי סורית ילידת חאלב הסבא מצד אבא אירני והסבתא ממוצא איטלקי הדודים שלי עלו גם בצורה בלתי ליגלית ההורים עלו ברכבת מבירות לחיפה דבר שלא העלה חשד למה הם נוסעים כי אותי כבר הבריחו. ההורים שכרו דירה בקרית חרושת אני כילד לא יכול להגיד לך אבל לא היתה עליה מסודרת לכל עולה מסוריה או לבנון יש את הסיפור שלו אני בכפר ברוך הייתי אצל משפחה מאמצת 5 שנים הוריי התגלגלו והיו גם במעברה בעפולה"

תל חדיד – תכנים להדרכה מאת מנחם לסקה

תל-חדיד הוא תל קדום הצופה לעבר מודיעין ההיסטורית שם התחיל מרד החשמונאים. התל המתנשא לגובה של 147 מטר מעל פני הים ומקיף שמורה בת מאות דונמים. במקום שכן הכפר הערבי חדיתא, שתושביו השתתפו בפיגועים בשיירות שעברו בכביש הסמוך לפני קום המדינה. בשטח התל וסביבתו ישנם בורות מים רבים ומתקנים חקלאיים לרוב כגון: בתי בד, שומרות. בוסתנים, מערות, גתות, ולאחרונה התגלו גם ממצאים ייחודיים. לרגלי התל בולטת במיוחד גת ציבורית גדולה בעלת משטח דריכה חצוב עגול ובור איגום עגול ומטויח. כמו כן נמצאו במקום קברים לרוב מכל הסגנונות ומכל התקופות. הממצאים הקראמיים והאחרים מלמדים אותנו כי במקום היה יישוב משחר היסטוריה, ולאורך התקופות: הכנענית, התנחלות בני-ישראל, יישוב יהודי ענף בתקופות בית-ראשון, בית-שני, תקופת החשמונאים, הרומי והמשנה והתלמוד.

מימי מרד בר-כוכבא ועד ימינו היה האזור מיושב בנוצרים יהודים וערבים. המקום נזכר לראשונה במסעות תחותמס ה-3- במאה ה-15 לפסה"נ בשם "חדאת". במקרא נזכר לראשונה בכיבושי יהושע בשם "עדיתיים", (יהושע טו, לו), ומוזכר מספר פעמים בעזרא ונחמיה, שתושבי חדיד היו בין שבי-ציון משבט בנימין המיישבים את חדיד מחדש (עזרא ב, לג, נחמיה ז, לו). במקום אחר (נחמיה יא, לג לה) נזכרת חדיד בין ערים שונות בבקעת אונו, בהם "גיתיים" (רמלה היום) "נבלאט" (בית נחמיה דהיום), לוד, אונו (אור-יהודה היום) ועוד. בתקופת החשמונאים הייתה "חדיד-בשפלה" עיר מבצר מרכזית. שמעון ביצר אותה ולרגליה ניפגש בצבאו של טריפון שר הצבא הסלבקי תומכו של אנטיוכוס ה-6, יוסף בן-מתתיהו בספרו "קדמוניות היהודים" קורא לחדיד "השער ליהודה", ומתאר את המקום: "חדיד שוכנת על הר כשלרגליו משתרעים מישורי יהודה" גם אלכסנדר ינאי נפגש כאן במערכה נגד יריבו חרתת הנבטי מסוריה. יוסף בן-מתתיהו מספר, כי המצביא הרומאי אספסיאנוס הקים בחדיד מצודה ובה חיל מצב כהכנה לפעולותיו להתקפה על ירושלים - עדות נוספת לחשיבות המקום.

(קדמוניות ד, ט, א). במשנה נזכרת כעיר מוקפת חומה עוד מימי יהושע כאשר ישב במקום התנא "רבי יקים איש חדיד (הדר)" (משנה, עדויות ז ה) יש כתב יד בו מוזכר היישוב חדיד, מאותה תקופה הביזנטית התגלתה במקום כנסייה שעל ריצפת הפסיפס שלה מתוארים נופי הנילוס שבמצרים, ומבנה שהמילה אגיפטוס

(ביוונית) מתנוססת עליו, כמו כן סירת מפרש טעונה בכדי יין כששני ספנים חותרים בה. (ראה להלן) הרצפה מוצגת היום במוזיאון הימי בחיפה. חדיד מופיעה במפת מידבא מן המאה השישית ולצידה כתוב "עדיתיים היא עכשיו חדיתה" בעת שנעשו חפירות הצלה לקראת סלילת מנהרת כביש מספר 6 התגלו מספר ממצאים מעניינים: 1. אזור תעשייה מתקופת בית ראשון ובו מספר רב של בתי בד שמהם נשארו רק שנים באתרם. 2. בית בן ארבעה מרחבים מאותה תקופה, 3. שתי תעודות מנהל אשוריות משנת 698 לפנה"ס המעידות על יישוב נוכרים שיושבו על ידי הכובש האשורי, באדמות תל חדיד.

אחרי מלחמת העצמאות נעשו במקום ניסיונות התיישבות – 1. קיבוץ של הפועל המזרחי 2. מקומו הראשון של מושב חדיד.

תכנים - מנחם לסקה	מראה מקום/
צפון: נחל נטוף צפון: יערות בית שמןדרום: /עמק לוד-אוננו/מערב: גבעות שפלת יהודה	תחום
גובה מעל פני הים -147 מטר	גובה טופוגרפי
נחל נטוף - לראשונה, תרבות נטופית במעלה הנחל במערה בכפר שוקבא.	10000 לפנה"ס
תרבות נאוליתית, גיבוש שבטים, ביות צאן, ערש החקלאות, עיר ראשונה ביריחו, גילוי הקרמיקה. (ישובים ע"י תל חדיד).	7000 לפנה"ס
תקופה כלכוליתית/גילוי הנחושת/שבטים נוודים/קבורה בגלוסקמאות /אתרים רבים באזור.	4000 לפנה"ס
ברונזה קדומה (כנענים) הקמת העיר דלית וישובים נוספים באזור /ערים מבוצרות /גילוי הכתב.	3100 לפנה"ס
מסע עונשין של תחותמס 3 חדיד מוזכרת כ-חדאת ברשימות הכיבושים.	1480 לפנה"ס
התנחלות כבושי יהושוע -מוזכרת בשם עדיתיים (עיר מוקפת חומה), ושרידי מתקנים וחרסים.	יהושע ט"ו, ל"ו 1250 לפנה"ס
דוד ושלמה ושושלת מלכי יהודה, שרידים רבים בין היתר אזור תעשייה גדול ליצור שמן, בתי ארבעה מרחבים ושרידי ישוב.	1000 לפנה"ס ואילך.
גל כבושי אשור נפילת ישראל השכנה/ נחשף במקום אוסטרקון אשורי.	722 לפנה"ס

אגודת מורי הדרך בישראל
מאגידים אגודת מורי הדרך בישראל

ISRAEL TOUR GUIDES ASSOCIATION
Leading tourism in Israel

587 לפני"ס	כיבושי הבבלים חדיד נעזבת, נבוכדנצר כובש את הארץ.
עז' ב, ל"ג. נחמי י"א, ל"ג- נחמי ו, ב.	מתחילה התקופה הפרסית/ שיבת ציון/ אל חדיד חוזרים שבטי בנימין נושבת מחדש יחד עם לוד, אונן, גיתיים, נבאלט וגיא חרשים. (538 לפנה"ס מתחילה שיבת ציון).
332 לפנה"ס	כבוש אלכסנדר מוקדון את הארץ, מפגש באנטיפטריס הסמוכה עם הכהן הגדול.
64-142	כינון מדינת החשמונאים (ממצא של מטבעות רבות בסביבת התל).
קדמי' ג, יג' ה. עמ' 92 (שליט)	מפגש בן שמעון החשמונאי לבין טריפון שר צבא אנטיוכוס ה6 למרגלות התל כאשר יונתן אחיו שבוי בידו. (חדיד מבוצרת ע"י שמעון).
קדמי' י"ג, ט"ו, ב.	בהיות המקום שער ליהודה, נערך במקום קרב בן אלכסי' ינאי לבין חרתת הנבטי מסוריה. - מנצח בקרב ונסוג מיהודה על פי הסכם.
קדמי' ד'. ט, א.	אספסיאנוס אבי טיטוס מציב במקום חיל מצב כהכנה לכיבוש י-ם. (67 לספ')
+ 200 (ת' המש)	יושב במקום תנא בשם יקום איש חדיד.
מאה רביעית	אוזביוס מציין את חדיתא באומוניסטיקון.
מאה שישית	במפת מידבא מופיע השם חדיתא
מאה י"ד	אשתורי הפרחי מציין את חדיד "חדיד הוא על ראש עגול ממזרח ללוד".
המאה ה 7	התגלתה במקום ריצפת פסיפס עליה סצנות מן הנילוס /שיט ספינה ומקדש שמתחתיו כתוב אגיפטוס ביוונית (היום מוצג במוזיאון הימי בחיפה).
עד 1948	בתקופה העות'מנית ובתקופת המנדט כפר ערבי בשם חדיד.

תל חדיד והסביבה

מנחם לסקה, מורה דרך,
 מושב בית נחמיה
 טלי 050-8574217
laskamen@walla.com

איך הגיעו קונכיות ימיות לכרמל? אגדה מאת רותי יצחקי-ריכטר

תזכורת: ככל האגדות שאני מפרסמת מדי חודש במגזין זה, גם אגדה זו נכללת בספר האגדות הדיגיטלי שלי "פעם אחת, לפני שנים רבות..." הספר מכיל 100 אגדות העוסקות בצמחיית הארץ, במלאכות עתיקות, בירושלים ובקשר שבין האדם לים. לכל אגדה מצורפת סקירה מדעית קצרה העוסקת בנושא האגדה. הספר יצא בהוצאה דיגיטלית "עברית" <https://www.e-vrit.co.il/> וניתן להורידו משם לטלפון הנייד או לאייפד שלכם, וכך יהיה זמין בעת הטיול. תיהנו.

רותי יצחקי-ריכטר rrichter@012.net.il

האגדה:

לפני מאה מיליון שנים כיסה הים את כל העולם, וחושך שרר בכל היקום. מתחת לים הגדול והאפל שכנה האדמה המוצקה, והים הגן וסכך עליה, כי אהב אותה אהבת נפש, ותמיד לחש באוזניה דברי אהבה ושבת. יום אחד הבחין הים שקרן אור פילסה לה דרך במימיו הצלולים וזרעה בהם ניצוצות כסופים.

"מי את?" שאל הים את קרן האור הקטנה.

"שמי שמש, ומעתה אגיע אליך מדי יום כדי להאיר ולפזר את החשיכה השוכנת במימך," ענתה הקרן הזהובה וחייכה אל הים בנעימות.

בימים הבאים ראה הים כל בוקר כדור אש ענק בוקע במזרח ומאיר ומחמם את העולם, ובערב, כשנעלם הכדור הלוהט במערב, זורחים ירח חיוור וכוכבים נוצצים ומבריקים בשמיים הרחבים. הים מיהר לספר לאדמה על המראות הנפלאים שנגלו לעיניו והיא ביקשה: "אנא, ים אהוב שלי, זוז מעלי ותן גם לי לראות את השמש הטובה ואת מאורות הלילה במו עיניי."

סירב הים למלא את בקשת האדמה וענה בתוקף: "לא כדאי לך לצאת ולהתגלות לעיני השמש, כי היא עלולה להיות מסוכנת, לייבש אותך ולחרוץ קמטים עמוקים בפנייך היפות, ואילו במעמקי את מוגנת, ואני מספר לך כל יום את החדשות המתרחשות בעולם."

כעבור זמן מה הופיעו במים יצורים קטנים וירוקים שפלטו בועות גז קטנטנות. תחילה היו היצורים הירוקים קטנים ובעלי מבנה גוף פשוט, ואחר כך הופיעו יצורים ירוקים גדולים, בעלי מבנה גוף מורכב. הים קרא לבועות הגז "חמצן", וליצורים הירוקים קרא "צמחים". לידם התפתחו במשך הזמן יצורים בעלי כושר תנועה,

שניזונו מהצמחים הירוקים ונשמו בתאוה את בועות החמצן שבמים. הים קרא ליצורים החדשים "בעלי חיים", ומדי יום הרבה לספר לאדמה שמתחתיו על מעלליהם.

"אני רוצה לראות את כל אלה בעיניי!" קראה האדמה בזעם. "אינני מסכימה להיות שבויה בידיך! אני דורשת ממך לשחרר אותי ולתת לי את חירותי!"

"אבל רבה הסכנה כאן, בחוף, ואם אשחרר אותך ואסוג מעלייך, תסיע הרוח את גרגרייך למדבריות, והגשמים יסחפו אותם אל הבקעות והעמקים," טען הים.

האדמה כעסה מאוד, ובימים הבאים לא דיברה עם הים, החמיצה לו פנים, וכשפנה אליה בדברים הביטה בו בשנאה ולא ענתה.

אז הבין הים שאינו יכול לזכות באהבה בכוח, ואסור לו לגזול מהאדמה את חירותה.

"אדמה יקירתי, אהובת לבי, הנה אני נסוג מעלייך, אך לפני כן אני רוצה להעניק לך את קונכיותי היפות, והן יהיו לך מזכרת ואות לאהבתי הגדולה," אמר הים וליטף קלות בגליו את פניה החלקים של האדמה, ובדברו נסוג מעליה והשאיר בעקבותיו קונכיות יפות, רבות צבעים וצורות.

הסתכלה האדמה סביבה וראתה את כדור האש העולה לאטו, את מאורות הלילה, את שפע הצמחים ובעלי החיים, ולא פסקה להתפעל ממראה עיניה.

מאז חיים בשכנות טובה בכרמל זה בצד זה הים והאדמה, והקונכיות שהעניק הים לאהובתו פזורות בהר עד היום הזה.

המדע שמאחורי האגדה

איך הגיעו קונכיות ימיות לכרמל?

הכרמל הוא חלק מגוש ההרים המבתר את ארץ ישראל לאורכה. שטחו 223 קמ"ר, והוא משתרע מבקעת יוקנעם במזרח ועד הים התיכון במערב, ומעמק זבולון בצפון ועד נחל עירון בדרום. פסגתו הגבוהה ביותר נקראת "רום הכרמל", וגובהה 546 מטרים מעל פני הים.

לפני כמאה מיליון שנים היה הכרמל מכוסה בים. הוא היה רדוד במערב ועמוק במזרח, לכן שקעו במדרונותיו צמחים ובעלי חיים. במשך הזמן התפרק גופם הרך, ונותרו הקונכיות והשלדים הנוקשים שמהם נוצרו סלעי הגיר המהווים את רוב המסלע בכרמל. עובדות אלה מתאשרות כשבדקים במיקרוסקופ פרוסות דקיקות ושקופות שנוסרו מסלעי הכרמל. אפשר להבחין בהן שרידי קונכיות ושלדים של בעלי חיים המהווים את רוב נפחו של הסלע.

קונכיות רבות של צדפות וחלזונות ימיים אפשר למצוא בפתחו של נחל ספונים וביובלי נחל המערות.

בתקופת היווצרותו של הכרמל שרר בו אקלים טרופי חם ולח, מלווה בתופעות געשיות, לכן מוצאים בכרמל גם סלעי טוף ובזלת, אך עיקר המסלע מורכב, כאמור, מסלעי גיר.

ההתרוממות ההדרגתית של הכרמל מעל פני הים התחילה לפני כ-25 מיליוני שנה, והיא נמשכת עד היום.

צבי הרפזי [1912-1975] ונגבה 1948/ מאת יובל נבו

צבי נולד לקלמן ולאה גולדברג בוולוצלבסק, פולין, על נהר הוויסלה. שני בנים ובת, שהלכו אחרי הלימודים לקן השומרי (השומר הצעיר), ואח"כ לחיי קיבוץ בארץ. ההורים והאחות הצעירה נשארו בפולין ונספו בשואה. צבי למד בגימנסיה העברית בוולוצלבסק, התגייס לצבא הפולני והגיע לדרגת קצין (לא הרבה יהודים הצליחו להגיע למעמד זה). ניסיונו בצבא-הפולני הכשיר אותו לתפקידי הגנה ובטחון בישראל כאשר עלה לארץ בשנת 1934, בהיותו בן 22.

בשנת 1938 התנדב עם קבוצת חברים לעלות לחניתה, בגבול הצפוני, מבצע שהיה התרסה מול השלטונות הבריטים וכנופיות "המרד הערבי". צבי היה בין מפקדי הקבוצה.

בסוף חודש מאי בשנת 1939 היה במשלחת הארבעה :

יעקב צביאלי ("שר קשרי-החוץ"),

נחמן לוברני (פרדסן והמטאורולוג),

צבי הרפזי (איש הבטחון)

זאב מישלוב (מומחה גן-ירק)

אלה בדקו את התנאים להתיישבות כדי להמליץ לקבוצה היושבת ב"גבעת-גנים" ברשל"צ. צבי התפעל מהשטח החקלאי: "אפשר לחרוש ולחרוש עד אשר ה"ארגז" יהיה מושלם... לא כמו בצפון", שם בדקו קודם (חיאם אל ואליד - להבות-הבשן).

בהקמת נגבה (כ-"חומה ומגדל" מס' 51 בארץ), שהיתה הנקודה הדרומית בהתיישבות (חוץ מחוות-רוחמה) היה צבי מפקד המקום. הוא טיפל בבעיות הביטחון שנוצרו עקב היות נגבה מוקפת בכפרים ערביים: (עיבדיס, עראק-אל-סואידן (מצודת-יואב), בית-עפה (יד-נתן), ג'וליס (צומת הודיה), כאוכבה (כוכב מיכאל-שובל), סאופיר אל-ערביה (מול מרכז-שפירא), סאופיר אל-שרקיה (בי"ס שפיר) ועוד. גם שתי עיירות היו לא רחוקות מנגבה: פלוג'ה (צומת פלוגות) ועראק-אל מנשייה (קרית-גת).

צבי שימש בתפקידים רבים, נוסף להיותו אחראי על הביטחון ושומר על הסוס, היה קוצר בחרמש את השדות, ונוהג במשאית של הקבוץ. במהלך מלחמת העצמאות גוייס להחליף את יצחק פונדק (שגוייס לפקד על גדוד 53 של גבעתי) כמפקד הנפה

האזורית "נפת גרשון", שכללה את האזור שבין גדרה-נגבה-גת-גלאון. בתאריך 13/5/1948 נתקבלה פקודה ממפקדת גבעתי ל"מבצע תינוק", פינוי הנשים והילדים מיישובי הדרום אל יישובי המרכז "הבטוח".

צבי הגיע לנגבה כדי להורות על הפינוי (כשהיתה באסיפת-החברים בויכוח עקרוני, האם הפינוי יוריד את מורל הלוחמים הנשארים. אבא קובנר דיבר רבות נגד המהלך).

הפינוי בליל ה-17/5/1948 לא תואם עם "מחסום כפר-ורבורג" וכמעט נגמר באסון פיצוץ המשאיות ע"י מוקשים בכביש. אירוע דומה לא מתואם היה בליל ה-19/5 עם הילדים, החולים והזקנים שפוננו מקבוץ גת. זמן קצר לאחר הפינוי הופצצה נגבה מהאוויר ובתי הילדים נהרסו. בסוף ספטמבר 48' חזר צבי לקבוץ וקיבל הפיקוד הצבאי בנגבה.

לאחר סיום מלחמת העצמאות עסק בחקלאות, והיה ממקימי הגד"ש בנגבה.

בשנת 1966 הפך "שדה-יואב" לקיבוץ (דרומית-מערבית לנגבה, לאחר 10 שנים של ישוב זמני, פלוגה מקובצת בני-קיבוצים), וצבי היה המדריך שלהם ונציגם מול המוסדות במשך שנתיים.

אחרי-כן יצא ללמוד 9 חודשים קורס מרכזי-משק ב"רופין", ושימש בתפקיד 3 שנים. בתקופה זו נכנס גידול הכותנה כגידול ניסיוני. חברת "מקורות" העבירה את קו-המים "המוביל הארצי" בשטחי נגבה, המכונים בנגבה "אל-גע" (אל-קע="הבקעה" בערבית, השטחים בבקעת שפיר), ונוצרה האפשרות לפתח השקיה בשטחים אלה. אחרי כן התרכז צבי בגידול הכותנה של נגבה במשך כשנתיים. בשנות חייו האחרונות עבד בהנהלת-חשבונות של הקבוץ.

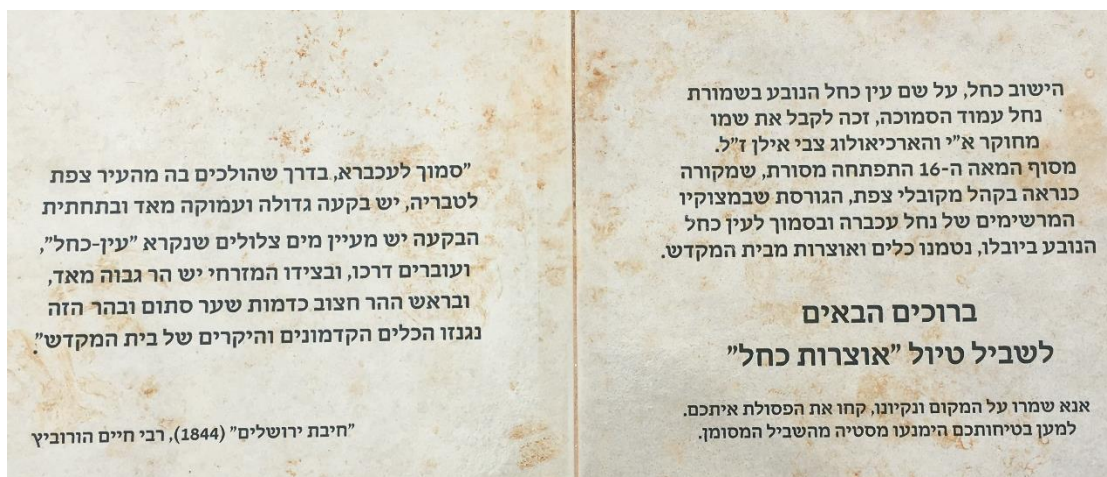
כשנפטרה צילה אשתו נותר צבי אלמן במשך 7 שבועות בלבד והלך בעקבותיה. נותר אחיו בגן-שמואל, ושלושה ילדים: אהוד (גר בתל אביב), ענת ולאה בנגבה.

מקורות לכתבה:

-ענת מאור (בתו של צבי הרפזי).	- חוברת על מלחמת העצמאות- צבי הרפזי
-"סיפורנו"- מאיר מינדל	-ארכיון נגבה
-קול נגבה (יומן הקרבות- תש"ח).	-גדוד 53 גבעתי, מלחמת העצמאות- תש"ח.

שביל טיול "אוצרות כחל" / ינאי עוזיאל

אחד היתרונות בשיחה עם חברים הוא האפשרות לחלוק אינפורמציה. ואכן כך היה כאשר קיבלתי המלצה לצאת אל שביל "אוצרות כחל" ביישוב כחל בגליל התחתון.

כחל הינו מושב והנוסע בכביש 85 בין צומת עמוד לצומת עמיעד יכול לראות את תחנת הרענון הסמוכה לכביש המכר בשל שמו של בית הקפה במקום " כחל מקום יפה לקפה".

אנחנו החלטנו להמשיך אל המושב ולבקר בשביל הטיול ולראות במה דברים אמורים. ואכן נסיעה קצרה של מספר דקות אל המושב הממוקם בשולי הר כור (גובה 219 מ' מעל לפני הים) ושמורת נחל עמוד, מושב כחל ממוקם בגובה של 136 מ' מעל פני הים דרומית מערבית לשמורת עמוד (מפת עמוד ענן).

המושב נוסד באוקטובר 1980 במסגרת תוכנית המצפים בגליל, ב- 1990 הפך למושב קהילתי, המושב מונה נכון ל-2012, 412 תושבים (נתונים נלקחו מהאנציקלופדיה הפתוחה "ויקיפדיה"). נכון להיום יש תנופת בניה סמוך לשער היישוב בצידו המזרחי של היישוב. המושב נקרא על שם מעיין עין כחל הסמוך אליו (מתוך אתר הבית).

עם הגענו אל היישוב הקהילתי ראינו מייד את השלט המפנה אותנו לחנייה במקום, מותר לציין שניתן להמשיך לנסוע עם הרכב עוד כ- 500 מ' דרך כניסה לשער בקר והמשך נסיעה בדרך כורכר עד לבית הקברות ולהחנות את הרכב בחנייה של בית הקברות דבר שאינו מצוין בשלטי הכוונה.

יצירות סביבתיות
מעטרת את הדרך
ומוסיפות עניין
להולכים בדרך
הנהנים הן
מהיצירות והן מהנוף
עצמו.

ההליכה היא בשביל כורכר מהודק ונוח להליכה גם למתקשים, השביל משולט בלוחות הסבר.

השביל אינו ארוך, מטופח, ונוח. במהלך הדרך הסברים והתבוננות בנוף. זמן הטיול המומלץ הוא כשעה וחצי לכל היותר. במהלך הדרך נוכל להתרשם מהתעלה הפתוחה של המוביל הארצי המצויה מתחת לדרך הנוף והיישוב, קטע המוביל הארצי מחבר את הסיפון בנחל עמוד אל התעלה הפתוחה שזו מממשיכה לכיוון מאגר אשכול.

בנוסף נהנה מפריחה מגוונת
וטבעית לרוב לאורך השביל
ומעצי א"י
(קיפודן מצוי).

ארץ ישראל נהדרת וההולך בשביליה יחשוף את נפלאותיה

כתב וצילם : ינאי עוזיאל

בעקבות המלך שלמה/נסים ביתן

נתחיל את סיורנו בגן הבאי
המשרה אוירה מלכותית, שם
בסמוך לארמון המפואר נוכל
לראות פיסלי נשרים. נשר
דומה הרים באוויר את החתן
העכואי אל בת המלך שלמה
טפת, ליפני כ- 3000 שנה.
ניסע לתל אשר בעכו מזרח,
שם היה גר בן-אביןדב החתן

המיועד עם אחיו האשורים תחת השליטה של הפניקים, הם הכנענים יורדי הים.
ניסע לרציף הרמב"ם בעכו העתיקה ונשוט אל אי הזבובים המקום בו שכנה הטירה
בה הושמה בת המלך שלמה, בניסיון למנוע ממנה להינשא לאיש פשוט. אל האי

הזעיר גם הגיע המלך שלמה
עצמו כדי לברר עם בתו טפת
כיצד נכנסה להריון?! נסיים
בעיני רוחנו בארמון המלך
שלמה בעיר דויד ירושלים
לשם הגיעה הנסיכה עם
בעלה הטרי חזרה לבית
אביה לתקופת התאוששות,
ליפני שעברו לדור.

שלמה היה בנה של בת שבע. חכם מכל אדם. בנה את בית המקדש : שבע שנים נבנה
ההיכל, וכמאה ושמונה אלף איש עסקו בבנינו. בתקופתו הייתה הארץ בשיא גודלה
חוזקה ועושרה. שלמה נשא נשים רבות והן גרמו לו למכשול בסוף ימיו. הארץ
נחלקה ל- 12 מחוזות, כל אחד כלכל את המלך ואת ביתו חודש בשנה. למרות
השלווה היה עול המיסים כבד. ירבעם בן נבט מרד בשלמה, אבל המרד נכשל. לפי
מסורת חז"ל חיבר שלמה את שיר השירים משלי וקוהלת.

מעשה בשלמה המלך שהיתה לו בת יפהפיה אין כמותה בכל ארץ ישראל. הביט במזלות מי בן-זוגה ומי ישאנה וראה שהוא עני אחד ואין בישראל עני כמותו. מה עשה? בנה מגדל גבוה בים והיה מקיפו מכל רוחותיו מסביב. נטל שלמה בתו ונתן אותה באותו מיגדל הגבוה, ועמה שבעים סריסים מזקני ישראל. ובמגדל לא עשה פתח, שלא יכנס אדם בו, ונתן בו צידה הרבה. אמר: אראה פועל השם ומעשהו. לימים היה אותו עני שהוא בן-זוגה, יוצא בדרך בלילה, והיה ערום ויחף, רעב וצמא, ראה ניבלת שור מושלכת בשדה, ניכנס בה בין צלעותיה להפיג צינתו. ובשעה שישן שם בא עוף גדול ונטל אותה הנבלה ונשאה על גג אותו מגדל על חדר הבחורה. כשהאיר השחר יצאה הבחורה מחדרה ללכת הגגה, כמנהגה בכל יום, וראתה אותו בחור. אמרה לו: מי אתה ומי הביאך לכאן? אמר לה: יהודי עני מבני עכו, ועוף הביאני לכאן. מה עשתה? לקחתו והביאתו לחדרה, והלבישוהו והרחיצוהו וסכוהו ונתיפה מאד עד שאין כמותו בכל-גבול ישראל, ואהבתו הבחורה בלבה ובנפשה. והיה הבחור חריף ומפולפל וממולח וסופר. יום אחד אמרה לו: רוצה אתה לקדשני? אמר לה: הלואי! מה עשה? הקיז דם וכתב לה כתובה ומוהר מדמו, וקידשה ואמר: עד ה' היום ועדים מיכאל וגבריאל. נתעברה ממנו. וכשראו אותה הזקנים מעוברת, אמרו לה, כמדומה לנו שאת מעוברת. אמרה להם: הן. נפלו פני הזקנים, שהיו מתיראים משלמה המלך, ושלחו אליו לבוא אליהם. נכנס שלמה ובא אליהם, ואמרו לו: אדוננו המלך, כך הדבר, ואל ישים אדוננו בעבדיו עוון. כששמע שלמה קרא לבתו ושאל לה על הדבר. אמרה לו: בחור אחד הביא לי הקדוש-ברוך-הוא יפה וטוב, תלמודי וסופר, וקידשני. קראה לבחור ובא לפני המלך ששאלו על אביו ואמו

ועל משפחתו ומאיוזו עיר הוא. והבין מתוך דבריו שהוא אותו שראה במזל, ושמח שמחה גדולה ואמר: "ברוך המקום שנותן אישה לאיש".

הספור ארע, במאה ה-10 לפני הספירה, בתקופת הברזל, היא התקופה הישראלית. המלך שלמה שולט באימפריה גדולה הכוללת גם את עכו. באותם ימים התקיים ישוב הישראלי על תל-עכו. בישוב שוכנים בני שבט אשר. המגדל אותו בונה שלמה נבנה באי הזבובים, בעכו. המרחק בין תל אשר לאי הזבובים כ-800 מטר ואפשר שעוף גדול, הנשר יכול היה לשאת את הבחור שהיה רזה מרעב. מהכתוב בתנ"ך נבין, שהבחור העכואי היה מוכשר, שכן הוא מוזכר כמושל דור, אזור פורידים דהיום.

בספר מלכים א, מוזכרים שמות של 12 ניצבי שלמה ש"כלכלו את-המלך, ואת-ביתו: חדש בשנה יהיה על-אחד, לכלכל. {ס} י בן-חסד, בארבות; לו שכה. {ס} יא בן-אבינעב, כל-נפת דאר; טפת, בת-שלמה, היתה לו, לאשה

שמות התילים/הרי הגעש רמת הגולן / מאת רביק זרם

התילים (הבולטים) ומשמעותם, וקצת מידע אודותם

לזכרו של מאיר מוריה אוהב ארץ ישראל ולוחם למענה, סבם של ילדי שהלך לעולמו
באיסרו חג פסח תשע"ט

הערה: יש גירסאות שונות במפות שונות לגובה התילים, התעתיק איננו על פי כללי
האקדמיה! עובד מחדש ועודכן על ידי רביק זרם – מורה דרך.

תל אל – קצעה 1099 מ' - בערבית – "תל הפנכה, הקערה". תל געש, המתנשא 60
מטר מעל סביבתו.

תל אל – אחמר /ראס אל אחמר הר אודם 1174 מ' - בערבית – "התל האדום", או
הראש האדום בשל הטוף האדמדם על מדרונותיו. מתנשא כ 80-110 מעל סביבתו

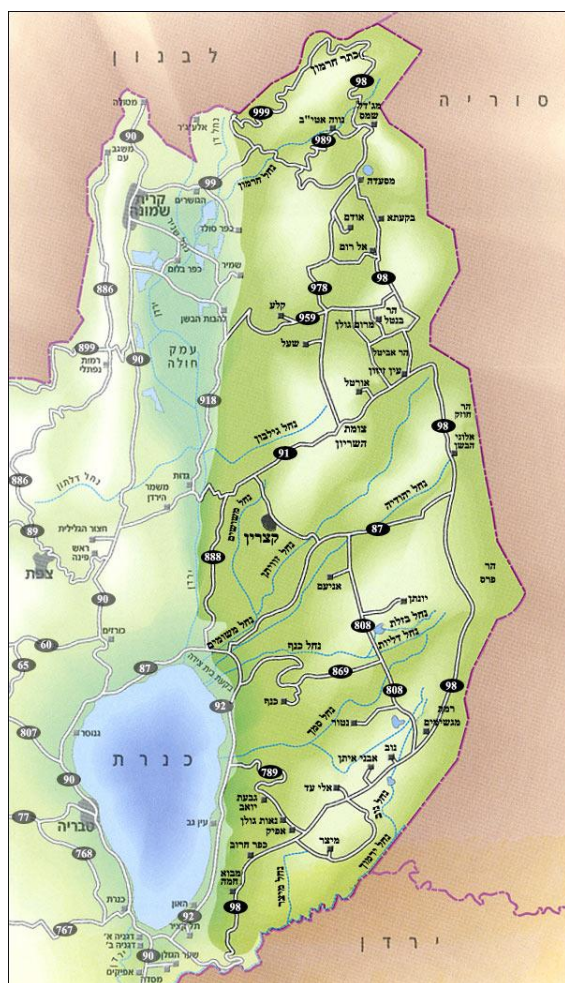
תל אל – ערם/אל ברם הבנטל 1165 מ' – בערבית – "תל האהבה", אולי בשל
חמוקיו עיקול, פיתול, סיבוב; ירכיים, התעגלות בגוף האישה או בגירסה השנייה
המסובב המעוגלים. תל געש גדול, המתנשא לגובה של כ 180-200 מ' מעל סביבתו

תל אבו – נידא האביטל 1204 מ' – בערבית – "תל אבי הטל", על שם קברו של
שייח' 'עאלי אבו –נידא' שעל פסגתו. הקבר בנוי אבני בזלת מסותתות. בין האבנים
תקועות פרסות-גדיים, פולחן מקומי שכל העולה לרגל אל הקבר הקדוש היה נוהג
בו. מקור השם – ריבוי בכמות הטל בצפון הגולן, ושייח' אבו נידא הוא מעין "חוני
המעגל". הגדול בתילי הגולן, מתנשא לגובה 200-210 מ'. בעל לוע מאורך שאורכו
2100 מ'(!). בעבר היה הלוע, שתשתיתו אדמת שחף, מעובד בידי הצ'רקסים, תושבי
הסביבה, מאוחר יותר היה בתוכו מחנה סמוי ששימש בסיס אימונים לחבלני "אל –
פתח", כיום השטח משמש לשטחים חקלאים.

אגודת מורי הדרך בישראל
מוליכים את נהיגתכם בישראל

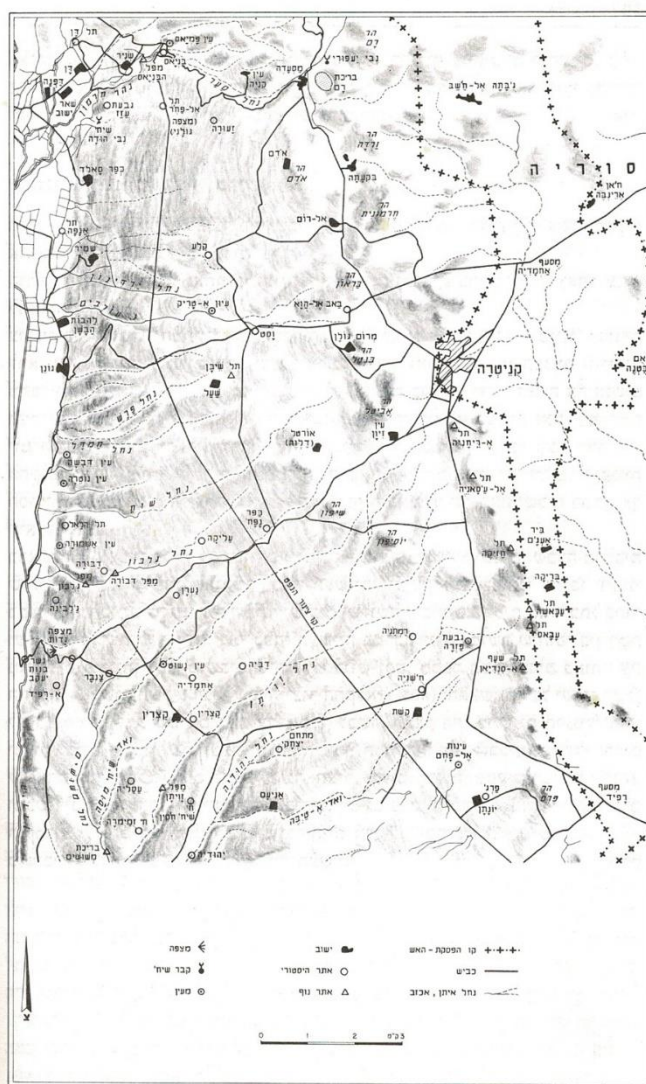
ISRAEL TOUR GUIDES ASSOCIATION
Leading tourism in Israel

ככול שמתקדמים מכיוון צפון מערב לדרום מזרח שולי הלוע מתנשאים והולכים כלפי הפסגה. אי סימטריות זו שבהיערמות החומר הבונה את התל ניכרת ברוב תילי הגעש בגולן – שעיקר החומר מרוכז בשוליהם שבדרום מזרח ושולי הלוע נמוכים בצפון מערב. ייתכן שגרמו לכך רוחות עירניות (חזקות – מלאות חיים) שהיו בתקופת ההתפרצות ונשבו מכיוון צפון מערב לדרום מזרח והם שנשאו את עיקר החומר ומנעו ממנו להיערם במידה שווה מסביב ללוע.

תל אבו – ח'נזיר שיפון 971 מ' –
 בערבית – "תל אבי החזיר", כשמה הערבי של "גבעת האס" הסמוכה לכפר סאלד, והוא כינויו של שד המבצבץ לפתע ממעמקי האדמה ומגיע לעזרת עוברי אורח במצוקה ומשום חזירי הבר הנפוצים באזור זה. בעברית הוא קרוי על שם צמח שיפון ההרים, הצומח באזור. תל געש גדול המתנשא לגובה של 160 מטר

תל יוסף יוסיפון 981 מ' – הר נקרא בערבית תל יוסף. ועדת השמות הממשלתית, ששאפה להיצמד למקור, הציעה תחילה לקרוא לו בעברית "תל יוסף", אלא שקיבוץ הנושא שם זה כבר קיים בעמק יזרעאל. על כן,

הוחלט לקרוא להר "תל יוסיפון" על שם ספר יוסיפון, שנכתב על פי ספריו של יוסף בן מתתיהו, המהווים, בין היתר, את מקור המידע העיקרי על היישוב היהודי ברמת הגולן 170 מטר מעל סביבתו. – בתקופת בית שני. התל מתנשא לגובה 100

תילי קלע – א – טויל 930 מ' בערבית – "המבצר הארוך" שתי גבהות געש

תל א-רמת'ניה צפוני 831 מ' בערבית "תל המצמחי נקמת" = מרעה גמלים" או "תל חלב שדיים". במפות המנדט הצרפתי הוא רשום "רמסאניה" – "תל הקברים".

התל מתנשא כ 30 מטר מעל סביבתו ונושא את הכפר רמת'אניה, שהיה מיושב בסוף המאה ה 19- ע"י צ'רקסים ובשנת 1885 מקומה הראשונה של המושבה "בני יהוד" ("גולן בבשן")

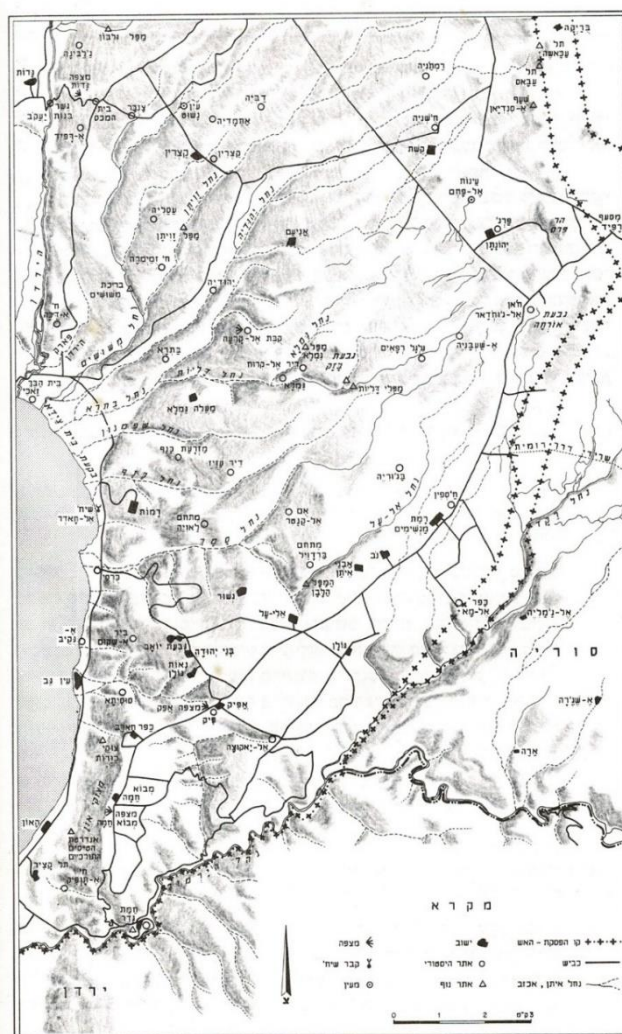
תל א-רמת'ניה דרומי 826 מ' – תל דומה לקודמו.

תל חושניה צפוני 763 מ' – בערבית – "תל המחוספסת", או 'חשן' –
קשה, כינוי של הכפר שאת מרכזו הישן ניתן למצוא על התל הצפוני ועיקר ההתחדשות של הכפר מתרחבת צפונה, תל קטן שהבניה טשטשה את הלוע שלו.

תל חושניה דרומי 732 מ' – תל געשי
מדרום לכפר הנושאת עליה את בית הקברות של הכפר. עטור כרמים.

תל טליה 758 מ' – בערבית – "תל החלוצים". תל געש המתנשא 50 מטר מעל סביבתו.

תל פרג' 737 מ' – בערבית "תל הערוה". תל געש המתנשא 30 מטר מעל סביבתו. בשל הבניה קשה להבחין בסימני ההיכר של הלוע, שנתן את השם

לתל ולכפר שעליו.

תל אל – ג'וח'דר גבעת אורחה 646 מ' – נראה שיש לקרוא את שמו "ג'וח- א -ד'ר" – "אריג בית", אך סביר יותר שאין זה אלא שיבוש כינויו של האמיר בח'תאמור "אל-ג'וח'נדאר בערבית – "נושא מקלות הפולו– " תואר רם מעלה בפמליה המלכותית של ימי הממלוכי. בח'תאמור – היה מושלה של צפת בשנת 1311 ונודע כבונה רב פעלים ואף החאן שבראש התל נבנה כנראה ביוזמתו. התל מתנשא לגובה של 40 מטר מעל סביבתו ובראשו שרידי מבצר או ח'אן עתיק.

תל אל צדר קרי: סְדֵר-אל-ערוס הר כרמים 1190 מ' – בערבית – "תל חזה הכלה". כל התל נטוע כרמים חוץ מראש הלוע שפתוח לכיוון דרום מערב וזאת כתוצאה מהרוחות שכאן עוצמתן 190 מטר מעל סביבתו. – גדולה ביותר. התל מתנשא לגובה של 120 140 מטר מעל פני

תל ורדה 1226 מ' – בערבית – "תל – ורד". מתנשא לגובה של 130 הסביבה, גבוה בתילי הגולן, עטור כרמים על מדרונותיו. 40 מעל סביבתו

תל א-שיח'ה צפוני הר החרמונית 1120 מ' – תל געש המתנשא לגובה 30 לועו פתוח לכיוון צפון ומנוקז ע"י פלג ואדי מרג' – א –שברק "מישור הקרעים אל נהר הרוקד.

תל א – שיח'ה תיכון הר החרמונית - 1210 מ' – תל געשי המתנשא לגובה של 100 – 160 מטר מעל פני הקרקע. הלוע שלו פונה לכיוון צפון ומכיוון שהוא גבוהה יותר מהתל הצפוני, הוא מתנקז אל לועו של התל הצפוני ומשם לרוקד.

תל א – שיח'ה דרומי הר החרמונית 1211 מ' – בערבית – "תל הישישה". תל געש גדול, המתנשא לגובה 160 מטר מעל סביבתו.

שלושת התילים האחרונים מזכירים בצורתם את שלושת הפסגות של החרמון המכונים בערבית "ג'בל – א – שיח' " "הר – הישיש", בשל "בלוריתו" – השלג, ומכאן שמם של תילי הישישה.

תל ט'הרת קרי: דהרת – איברהים "הבוסטר" 1050 מ' – בערבית – "תל גג אברהים". תל געש קטן. על שם מערכת דחיסת מים, בוסטר שהקימו הורים לצרכי החקלאים במקום.

תל אל – מח'פי מזרחי "הבוסטר" 1055 מ' – בערבית "התל החבוי". תל געש קטן, מזרחית לחירבת אל מח'פי. עליו יש כרמים.

תל אל – מח'פי מערבי "הבוסטר" 1105 מ' – תל געש המתנשא לגובה של כ 70 מטר מעל סביבתו. התל נמצא צפונית מזרחית למנצורה.

תל א-ריחניה 1021 מ' – בערבית – "תל הריחנית". תל געש המתנשא לגובה 50 מטר מעל סביבתו

תל עין – זון תל עין זיון 1010 מ' – בערבית – "תל עין זון", שהוא עשב הבר הנלווה אל החיטה.

תל אל – ע'סניה רכס בני רסן 1072 מ' – בערבית – "תל בני שבת ע'סאן", שם היסטורי שניתן לכפר היושב למרגלותיו מדרום מערב בני ע'סאן משלו בבשן בתקופה הביזאנטית ומלכיהם קבעו את בירתם בתל – ג'אביה, שממזרח למסעף רפיד. שמו הקודם של התל, בטרם הסבו אותו הסורים, היה "תל מומסיה" – "תל הפרוצה". תל געש המתנשא לגובה 110 מטר. כיום יש על התל 10 טורבינות.

תל אל – ח'ריעה הר קורטם 1108 מ' – בערבית – "תל המעכסת", לעכס: לצלצל בשרשראות שברגליים, לקשקש, להשמיע קו שקשוק, לנדנד פעמונים תל געש גדול, מהבולטים ברכס התילים, והוא בגובה 130 מטר מעל סביבתו.

תל חזיקה הר חזק 1158 מ' – בערבית – "תל הנפיחה". תל געש גדול ברכס ראס-א-שעיף, והגבוה שבו.

תל א-שעף-א-כביר הר חזק 1118 מ' – בערבית "תל הפסגה הגדולה". תל געש ברכס התילים

תל אבו קוטיף הר בני צפת 965 מ' – בערבית – "תל אבי הקטיפה" מתנשא לגובה 45 מטר מעל סביבתו. כיום יש עליו טורבינות המשמשות את אלוני הבשן.

תל עכשה הר עיקש 1026 מ' – קרוי בשם אחד מחבריו של מוחמד. תל געש גדול, המתנשא לגובה של 130 מטר מעל סביבתו. הוא חצוי ע"י "קו הפסקת האש"

תל עבס 987 מ' – התל הדרומי ביותר ברכס בשן התל הצפוני ביותר בשטחי א"י הוא תל עין זון אורך הרכס הוא 11 ק"מ. הרכס משמש כקו פרשת מים בין אגן הניקוז של בקעת בטיחה לבין נהר הרוקאד. על הרכס עובר "קו הפסקת האש."

תל פזרה 873 מ' - בערבית "תל ההתפוררות" תל געש מתנשא 40 מטר מעל האדמה בראשו קבור שייח', במקום היה כפר קטן צ'רקסי, והשייך כנראה קשור אליו, אלוני הבשן נקראה באופן זמני פזרה

תל שעף – א – סנדין 985 מ' – בערבית – "תל פסגת האלון" תל געש המתנשא 80 מטר מעל סביבתו, מזרחית לפזרה.

תל אל אחמר אל ע'רבי קרי: ררבי תל ע'רבי 961 מ' תל כודנה – בערבית "התל האדום". במפות המנדט הצרפתי הוא מכונה "אל כודנה" – "הדבשת", ומכאן אף שם הכפר הסמוך לו מצפון. תל געש משוכלל המתנשא לגובה 100 מטר מעל סביבתו ממזרח לקו הפסקת האש לא נמצא בשטח א"י. שימש עד לאחרונה כבסיס המורדים בצבאו של אסאד

תל אל אחמר א – שרקי תל שרקי 885 מ' – בערבית "התל האדום המזרחי" תל געש המתנשא 100 מטר מעל פני הקרקע.

תלול א-שעף גבעות חמר 858 מ' – בערבית "תל הפסגות". שתי גבעות מצוקיות, המזדקרות צפונית מערבית לכפר עשה.

תל אל פרס 929 מ' – בערבית – "תל הסוסה". תל געש גדול המשוכלל בתילי הגולן. מתנשא לגובה של 160 מטר מעל סביבתו, בעל לוע משוכלל שקוטרו 250 מטר,

ועומקו כ 40 מטר, בשלוחתו הצפונית מערבית של התל לוע מוארך נוסף, נמוך מן הקודם, 60 מטר בערך, ומימדיו 110 על 330 מטר.

תל קוליע תל אל קלע 730 מ' – בערבית "תל המבצרון" או תל המצודה תל געש מוארך המתנשא כ 40 מטר מעל סביבתו, מדרום לכפר בוטמיה.

תל שיבן 876 מ' – בערבית "תל בני שבט שיבאן", שם היסטורי מימי הכיבוש המוסלמי במאה השביעית. תל געשי המתנשא לגובה 90 מטר מעל סביבתו הקרובה. שימש כמוצב סורי, בראשו עצים עתיקים, הקשורים במסורת קדושה.

תל אל בזוק גבעת בזק 498 מ' – בערבית "תל השבלול" תל געש שטוח המזדקר בשולי הרמה, צפונית מערבית למזרעת קונייטרה (צומת דליות)

תל אל-מונטר נטור 455 מ' – בערבית – "תל התצפית". או תל השומר, תל געש מוארך, המזדקר בשולי הרמה מעל ים הכינרת, צפונית מזרחית לאום קנטאר.

תל א-סקי 494 מ' תל געש שטוח לצד כביש מרכזי שחיבר בין בוטמיה – אל חמה, בין הכפר א-רזאניה לחספין.

עולים בהרי ירושלים - מאת יואב יאיר

לפני שאתמקד בכתבה שכותרתה עולים בהר על מתיישבי קבוץ מעלה החמישה שנוסד בשנת 1938 וקבוץ קריית ענבים שנוסד בשנת 1920, אבקש לשתף אתכם הקוראים בחוויה קסומה. בהמשך לסערות שפקדו אותנו בחודש האחרון. עשינו את דרכנו בכביש צדדי ממבשרת ירושלים מזרחה בכביש "שבע האחיות" המפותל בדרך לירושלים ובאזור מוצא תחתית. פנינו מערבה והחנינו בסמוך לבית הכנסת מוצא העתיק. חזרנו בגשם שוטף על עקבותינו כמאה מטר, וירדנו במדרגות מתכת לערוצו של נחל שורק והנה אנו מוצאים את עצמנו מתחת לגשר הישן לירושלים.

הצטרפנו לחוויית שיטפון של מים, מים גועשים ורועשים הגולשים מאזור הר הצופים, עמק ארזים, נחל מוצא והמנקזים יובלים קטנים נוספים, העושים את דרכם במהירות הבזק לעבר סכר בית זית. ומשם מערבה לכיוון נחל שורק. המראה אינו שיגרתי מיוחד, מרגש ומשמח של זרימת המים בכמויות גדולות. לעיתים נדירות תופעה כזאת מתרחשת ומזדמנת לראותה.

לרגלינו זורם נחל מוצא. מוצא מוזכרת במקרא ובתלמוד הבבלי, בשל הגידול המסיבי של ערבות {מורביות} לצורכי בית המקדש. אדמות המושבה מוצא, נרכשו על ידי דוד ילין ושלמה יחזקאל יהודה בשנת 1860 מערביי כפר קולוניה. בין

המתיישבים הראשונים של המושבה נמנתה משפחת מקלף, שבנם מרדכי ששרד את הפרעות תרפ"ט, נתמנה לרמטכ"ל השלישי של צה"ל.

מחצבת יצחק פלר

ממוצא חלפנו על צומת חטיבת הראל והקסטל, ירדנו במורד ושמנו פעמינו לכיוון עין חמד, לעבר מחצבת "נחלת יצחק" שנמצאת בראש ההר. מנקודה גבוהה זאת כאשר טיפות של גשם ניתזות מעל ראשינו והאדמה הבוצית לרגלינו, צפינו מצפון לדרום לעבר שכונת רמות, הכפר בית איכסא, הר אדר, קבוץ מעלה החמישה. בעמק קבוץ קריית ענבים, אבו גוש המתאפיין במסגדים המתמרים אל על, בית נקופה. הרחק נצפים הישובים שורש ובית מאיר. ומדרום צפינו לעבר קבוץ פלמ"ח צובה, מרכז רפואי הדסה והשכונות הדרומיות של ירושלים. המחצבה אתר סלעי ששימשה לבנייתם של הישובים הסמוכים, בו הועסקו בעיקר ערבים. משפחת יצחק פלר הגיעה לכאן בשנות ה-20 מאמריקה ובונה פה את ביתה. בתוכנית הייתה לבנות גם בית הבראה ומחצבה במחצבה הועסקו יהודים וערבים, וזאת הפכה למשאב כלכלי משגשג, ותרמה לביטחון בהיותה על הדרך לירושלים. גם ראשוני קריית ענבים עברו לפה ועבדו במחצבה ביום ושמרו בלילה. לאחר מות מטילדה רעייתו של יצחק פלר ננטשה המחצבה ועד היום ניתן לראות על שרידים מהמחצבה והסלעים המבצבצים כלפי מעלה.

קריית ענבים

נחזור חזרה למחלף עין חמד מערבה, נסע לאורך קבוץ קריית ענבים, שמקימי הקיבוץ היו עולים חדשים בפולין, את המים הם שאבו "מעין דילב" הסמוך. הבולט בין אנשי קבוץ קריית ענבים היה עקיבא אטינגר, אגרונום שדגל בישיבה ובנייה בהר ולא בעמק. הקים חוות ניסיונות לגידול עצי פרי, ובנוסף, דאג גם למקורות פרנסה נוספים דוגמת יערנות וטיפול במדרונות ועיבודם. נכנסנו לבית העלמין של הקבוץ, {הפעם לא נתמקד בבית עלמין זה בשל קוצר היריעה} התייצבנו בדומיה מול חמישה מצבות קברים של הנרצחים הראשונים מקבוץ מעלה החמישה.

אלה היו חלוצים פעלו בפריצת דרך ונטיעת עצים ב-9 נובמבר 1937. החמישה שנהרגו על ידי פורעים היו יצחק מגדל, יהושע פוחובסקי, משה בר גיורא {באומגרטן} אריה מורדוכוביץ, אהרון {אולי} שבסקי. אלה נקברו תחילה בבית עלמין של קבוץ קריית ענבים זה. ולימים 15 שנה מהקמת מעלה החמישה הועתקו הקברים לבית עלמין של הקבוץ בהשתתפות משתתפים רבים. לרגלי המצבות כתובת בבית העלמין

אחינו אנשי העבודה

שנפלו היום ה' כסליו תרצח

בסלס בשממה דרך לפנינו.

לזכרם של החמישה נכתב השיר חמישה יצאו מולדת לבנות.

האירוע הטרגי בו נרצחו החמישה, חתם את הויכוח בין הראשונים, באם להתיישב בהר או בעמק. לאור אירוע טרגי זה הוקם הישוב מעלה החמישה בהר, המנציח את זכרם של הנרצחים ב-כ' תמוז תרצ"ח 1938 במסגרת ישובי חומה ומגדל.

את דרכנו המשכנו במעלה ההר בכביש המתפתל, שבתי קבוץ קריית ענבים מלווים אותנו בנסיעתנו, קריית ענבים יושבת בעמק למרגלות הדרך מנבי סמואל לאבו גוש שמעליהם גבעה חשופה. עם הקמת הקבוץ ק, ענבים נבנים ביצורים על ההר.

במאורעות 1938-39 התנהלו במקום קרבות קשים עם אבדות בנפש. העמדות נתנו הגנה משמעותית אבל חסרונן הגדול שהיו חשופות.. חלפנו אחרי המבנה ששימש רפת של הקבוץ, ושהיום הוסב כבית קפה מוצלח, וגם על בית המלון כרמים המצליח.

עם עלייתו לקרקע בשנת 1938 של קבוץ מעלה החמישה, הוא מתמקם מערבה. הוא מתבסס מערבה על ידי סטרטגיה שונה, זאת על ידי איש הבצורים של ההגנה דוד סקלי, דהיינו תכנון ובניית בצורים בתעלות מבוצרות באדמה שאינן חשופות, ולא במגדלים, ובכך נמנעו נפגעים רבים.

בשנות ה-40 מוקם בית ההבראה/ מרגוע שקרית ענבים הייתה הראשונה ברעיון, ואחריה מעלה החמישה וכפר עציון. כענף כלכלי משמעותי. בשל משברים שעברו על המלון הוא נמכר בשנת 2000 לרשת אורכידאה של האחים נקש ושמר הנוכחי מלון יערים.

מעלה החמישה

קבוץ מעלה החמישה היה מבסיסי הפלמ"ח וחטיבת הראל. בשנת 1944 הוקמה בפלמ"ח פלוגה ח' שבסיסה היו בקיבוצים באזור ירושלים וביניהם מעלה החמישה. הקבוץ היה בסיס

שהגן על הדרך לירושלים וממנה. לאחר כבוש מחנה הרדאר הסמוך בידי הירדנים ביום י"ז באייר תש"ח, היה הקבוץ למשלט גבול שעליו הגנו לוחמי פלמ"ח הראל, עם חברי הקבוץ ולוחמי חטיבת עציון, והמקום הופגז פעמים רבות.

בכניסה לקבוץ אנדרטה עשויה אבן גיר לבנה. האנדרטה מורכבת מחמש דמויות. האחד אדם נשען ומחזיק בידו בקבוק אולי מולוטוב. האחר כורע ומחזיק פצוע ונשק בידו, ואישה מליטה ראשה ומחזיקה תינוק בידה. האנדרטה הוקמה לזכר לוחמי גטו ורשה, ואליעזר גלר וחבריו. הוא הצליח לחמוק מהגטו אך נתפס ונרצח.

נחלף על בית העלמין של מעלה החמישה בו טמונים חמשת הראשונים שנרצחו בשנת 1938. ובנוסף, קברה של צילה כהן רוטבליט שנרצחה על ידי פורעים ערבים,

בשנת 1945 כאחות מלווה של טיול חברי תנועת הנוער במצדה. לזכרה הוקם בית צילה בשנת 1947, אשר שימש כאולם כנסים ומופעים. על גג הוקמה עמדת הגנה. המיוחד באולם שהוא מעוטר בפרסקו שצויר בשנת 1953 על ידי הצייר סה שלדון שונברג והמתאר את רצח החמישה, אומן יהודי אמריקאי ששהה בארץ מספר פעמים. הפרסקו נפרס על אורך 15 מטר. מופיעות בו דמויות החמישה שנרצחו. דמותה של צילה כהן רוטבליט. ובנוסף, ציורים בעלי מאפייני עבודת האדמה. ציור זה בעל נרטיב היסטורי שנועד לפאר ולהקנות ערכי ציונות חלוציים והפרחת השממה.

חמישה יצאו מולדת לחפש-שלום שפירא/ מרדכי זעירה

חמישה יצאו מולדת לבנות חמישה

בבית עזבו אם ואחות ותינוק ואישה

הלמו פטישים בהרים

והלמו פטישים

חימשה שם עמדו סללו וחלמו מסילות וכבישים.

יריות פילחו את הבוקר פתאום יריות

פטישים בידם בנפשם המתום

נפתלו חמש הגויות

וקמו וקמו וקמו וקמו

בלילה בהוצת בהרים האישים

הלמו מחדש חמישה פטישים

ומאז לא נדמו....

בדרך להצלחה - מאת ליה סול

בין אם אתם מורי דרך וותיקים או כאלה שמסיימים בימים אלה, קורס מקצועי בתחום ולא בדיוק יודעים איך להתחיל - כדאי לכם לקרוא את הכתבה! הדרך להצלחה - בטוחה.

ליה סול (30), מורת דרך ומדריכת טיולים, מנהלת קבוצת פייס בוק ייחודית ויעודית למורי דרך. יש לה ערוץ ביו טיוב בו היא מעלה סרטוני הדרכה וטיפים חשובים בחנם, בנושאים מקצועיים, הקשורים לתחום זה. כמו כן, היא מעניקה שירות יעוץ אישי וממוקד למי שמעוניין להצליח ולפתח את הקריירה המקצועית שלו/ה. איך לא חשבו על זה קודם?

ליה, איך הגעת לתחום המקצועי הזה ובמיוחד לרעיון הזה של הדרכה במספר ערוצים ברשתות החברתיות?

"אני מאמינה שכל מה שקורה לנו בילדות משאיר חותם ומשפיע עלינו בבגרותנו. הזיכרונות הכי טובים והכי מוקדמים שלי, הם... טיולים... עם המשפחה. מגיל צעיר מאוד התאהבתי במרחבים, בנופים, בטבע במלוא הדרו..."

נולדתי בדרום אפריקה הרחוקה, כבת הצעירה לאם ישראלית ממוצא אוקראיני ואב דרום אפריקאי. מגיל צעיר הוקסמתי מהנופים הקמאיים, המרשימים והמסעירים של היבשת השחורה. הורי שאהבו מאוד לטייל ו'חרשו' את דרום אפריקה והמדינות השכנות, 'זיכו' אותי ואת אחותי במנה נדיבה של הרפתקאות, גילוי וחשיפה לנופים שונים ותרבויות מגוונות.

בשנת 1994 חזרנו לישראל. כבר בבית הספר יסודי, כששאלו אותי "מה ארצה להיות כשאגדל" הרגשתי שאבחר בכיוון המשלב הדרכה וטיולים, אם כי לא ידעתי מה בדיוק. אחרי שירות צבאי כקצינה בנח"ל, ולאחר שהות נוספת של כשלוש שנים באפריקה - היה ברור לי לגמרי לאן אני הולכת - הוראת דרך והדרכת טיולים..."

ליה סיימה קורס מורי דרך באוניברסיטת חיפה, עברה השתלמות של תו תקן יד צבי- למחנכים בסיורי וצברה נסיון של למעלה מחמש שנים כמורת דרך ומדריכת קבוצות מהארץ ומחו"ל.

"אחרי מספר שנים בעבודת שטח, החלטתי להתקדם שלב אחד קדימה ולהגשים חלום ישן- נושן: להדריך מורי דרך בתחילת דרכם וגם בעלי וותק. הרעיון הוא להעצים, למקד, להעניק כלים להתמודדות עם אתגרים שונים שצצים במהלך העבודה ולתת טיפים מועילים שימושיים ומעשיים שכל מורה דרך נזקק להם במהלך עבודתו".

למה בדיוק את מתכוונת?

"בתחילת דרכי, מיד לאחר סיום הקורס, חוויתי תחושה של 'בדידות מקצועית'. היו לי הרבה שאלות שלא קיבלתי עליהם

תשובה ואתגרים שצצו במהלך העבודה בפועל. התובנה שלי מתהליך "החקירה" הפרטי שלי הייתה שצריך 'כתובת' לשיתוף מידע, עזרה הדדית ללא אגו ואג'נדה וכדי לקבל מענה ותשובות לכל השאלות והדילמות. לא צריך 'להמציא מחדש את הגלגל כל פעם מחדש' ולא צריך להתמודד לבד.... לכן, הקמתי את הפלטפורמה המציעה תוכנית רחבה, שלדעתי נותנת פתרון מצויין לציבור מורי דרך, ללא קשר למספר שנות הוותק במקצוע: אני מציעה סרטונים ביוטיוב ועוד מוצרים דיגיטליים מגוונים שמטרתם לתת 'פוש' למתחילים וגם לרענן נהלי עבודה של מורי דרך וותיקים, כולל שיווק ברשתות חברתיות. המידע והעצות שאני מלמדת מעצימים ומאפשרים שיפור ביצועים, הצלחות והתקדמות לכולם. המידע הזה נובע מתוך צבירת ניסיון אישי בשטח וכולל גם את 'סודות המקצוע' שלא מלמדים אותם בשום מקום ובשום בית ספר".

למה לדעתך מורי דרך ישתפו פעולה? הרי התחרות בתחום גבוהה מאוד?

"אני מאמינה ב'כוח הקבוצה' ויש לזה קבלות והוכחות בשטח. לפני זמן קצר פתחתי קבוצת פייס בדיוק למטרה זאת ומספר הנרשמים כבר כולל מאות חברים שלומדים וחולקים מידע. זה רק מוכיח פעם נוספת שהגישה שלי לחיים מתוך הרמוניה

והומניות- נכונה. אני מאמינה שנתונה וקבלה הם אבני דרך ביחסים בין בני אדם וכולם יוצאים מרוויחים כאשר יש דינמיקה של פרגון והדדיות.

גם מורי דרך וותיקים יכולים להשתפר....לקבל סיוע בשיטות שיווק ברשתות חברתיות ומדיה בכלל, דיוק במטרות ושינוי כיוון, במידה והם רוצים בכך.

בנוסף, בשנה שעברה נפרץ מספר שיא של תיירים שהגיעו לישראל. המספרים זינקו מעל לשלושה מיליון. הצפי השנה שהמספר יגדל עוד יותר. יש מספיק עבודה לכולם ושיתוף פעולה בין קולגות הינו בעל ערך עצום. הוא יכול לתרום להעלאת רמת השירות והיקף העבודה".

מוצר הדגל הנוכחי שלך הוא קורס 'און ליין' למורי דרך בתחילת דרכם. מה הייחוד שלו?

"המוצר מיועד למורי דרך חדשים שרוצים להצליח במהירות ובקלות. בנוסף למאגר עצום של ידע שניתן בקורס, יש אפשרות גם למפגש של יעוץ והכוונה אישיים שאנו שותפתי לפרויקט - נגה פלק שמגיעה מתחום הטיפולי- הוליסטי-מציעות. אני בתחום המקצועי והיא בתחום העצמה אישית לבחירת מטרות ומיקוד, תוך כדי מתן כלים מעשיים. המפגש מתומחר במחיר הוגן לפי שעה ואינו מחייב סידרה".

תוכלי לתת דוגמא?

"לפני כחודש ישבתי למפגש אישי, עם מורת דרך וותיקה. עזרתי לה למקד מטרות והדרכתי אותה איך לפרסם את עצמה במדיה החברתית. לאחר המפגש שיתפה אותי בעובדה שתחושת הביטחון והאופטימיות שלה התחזקה ועלתה פלאים, מאחר והבינה מה היא רוצה ואיך להגיע לזה.

במפגש אחר, עם מורה דרך חדש יחסית, עלו נושאים מאתגרים כגון: התמודדות עם נהגים שמנסים לנהל את הטיול, דרישות מיוחדות העולות בטיולים משפחתיים שבהם יש הרכב גילאים מגוון ועוד".

אז אם אתם רוצים לצאת למסע איתי "**בשביל ההצלחה**" אל תהססו...

אם יש לכם שאלה- אנסה לתת לכם את התשובה המתאימה

בין אם מדובר על טיפים ושיטות להעלות את רמת המוטיבציה, ההתמדה, תחושת מסוגלות או הגדרת מטרות, צעד אחרי צעד, על מנת ליצור חוויה של הצלחה ולהתקדם....

אתם מוזמנים להיכנס לקבוצת הפייס בוק שלי "מורי דרך שרוצים להצליח"

לכתוב לי מייל info@know-lee.com

להתקשר 054-7617745

לקיים שיחת סקייפ או מפגש

לצפות בסרטונים בערוץ יוטיוב שלי - "ליה סול - ייעוץ למורי דרך"

ב ה צ ל ח ה

הפינה הקטנה בתל אביב- מאת אילן שחורי

פורסם זה מכבר מאי 2016

הבית ברחוב טולוז :
כיצד בנה האדריכל היהודי יצחק רפפורט את הבית המפואר בעגימי בעיצומן של
המאורעות. מחופש לערבי ומעביר הודעות ל"ההגנה"

מאת אילן שחורי
יום הבסטיליה
הצרפתי נחוג
בישראל ב-14 ביולי,
כמדי שנה, בביתו
הרשמי של שגריר
צרפת בישראל, על
גבעה נאה בליבה
של שכונת עגימי
ביפו ברחוב טולוז 1
פינת מנדס פרנס

מעטים, מבין מאות הקרואים, המגיעים ב-14 ביולי למדשאות המטופחות, בבית
המידות המיוחד הזה וצופים כמדי שנה בזיקוקי הדינור המרהיבים מכירים אולי
את סיפורו המיוחד של הבית שנבנה במחצית שנות ה-30 עבור מולטימיליונר
מוסלמי, מוחמד עבד אל רחים, שהיה בין היתר מראשי הפורעים הערביים נגד
היהודים ביפו. האדריכל למרבה הפלא היה יהודי, מראשי קהילת אדריכלי
הבאוהאוס של ת"א בשנות ה-30, חבר בכיר ב"הגנה בת"א, שבתקופת המאורעות
התחפש כמוסלמי, כדי להמשיך את עבודת חייו עבור ידידו המוסלמי.
מדובר באדריכל יצחק רפפורט, אחד האדריכלים המיוחדים שידעה ת"א שהותיר
את רישומו ועבודותיו בחלקים שונים של יפו ובמרכז הבעיר ת"א

רפפורט עלה לארץ ערב מלחמת העולם הראשונה, עם סיום לימודיו השתלב בבנייה המנדטורית ברחבי א"י ועבד במחלקת העבודות הציבוריות של המנדט ובנה בין היתר את בנין הדואר בשד' ירושלים ביפו. ב 1930 ניהל את משרדו של האדריכל המפורסם ריכרד קאופמן כשותף זוטר, ושנהל אחר מכן פתח משרד עצמאי. עבודותיו בתקופה זו כללו בניני מגורים רבים ובניני משרדים, בעיקר בת"א וביפו בסגנון הבינלאומי עם ייחוד אישי: שילוב אבן טבעית בחזיתות, קשתות בחלק מהפתחים ועוד. בין המבנים שבנה: אגף בבית החולים דג'אני ובבית החולים הצרפתי ביפו. בית בנק קופת עם, בית בנק איגוד, בית מרכז מרכזתיל, קולנוע מקסים, בית עיתון "הארץ" בקריית המלאכה בדרום בת"א, בית מפעל הפיס, בית חברת הביטוח מנורה, בית ספר אליאנס ועוד רבים אחרים. בתחילת שנות

השלושים הצטרף רפפורט לארגון ההגנה והיה חבר, כקצין הנדסה וחבלה, במפקדתה בתל אביב.

הדרמה הגדולה בחייו של יצחק רפפורט התחוללה במחצית שנות ה-30. רפפורט היה מעורב בחיים החברתיים של עשירי יפו ות"א וחבר בכמה ארגונים. שם גם התוודה למוחמד עבד אל רחים, ראש לאחת המשפחות העשירות והמכובדות בעיר. בין השאר, היה בעלים של פרדסים רבים, יצואן גדול של תפוזי יפו,

בעל טחנות קמח ועוד. היות ולרפפורט היה כבר ניסיון בתכנון מספר מבנים גדולים ביפו ביקש ממנו ב 1935, מוחמד עבד אל רחים להקים עבורו בית מידות מפואר בלב שכונת עגימי. רפפורט, קיבל על עצמו את המשימה אך דרש, כי הבית יתוכנן בסגנון הבאוהאוס בה התמחה למרות מיקומו בשכונה שמרביתה בנויה בסגנון ערבי מקומי. לאחר פשרה עם עבד אל רחים סוכם כי פנים הבית שהתפרש על גודל של 800 מ"ר, יהיה בסגנון מזרחי השאול מאורח חייו של הבעלים.

רפפורט השקיע את כל נשמתו בתכנון המבנה של ידידו ואף שילב בו חידושים כמו חניון עילי בבית למכונית הפאר של אל רחים. מתחת למבנה הוקם אולם וסביבו נשתלה גינה ובה בריכת נוי חדרי אירוח ועוד. שנה לאחר תחילת הבנייה, ב 1936, פרצו המאורעות ביפו וליהודים הייתה סכנה ממשית להיכנס ללב העיר הערבית.

אולם הדבר לא הרתיע את רפפורט. אחת לכמה ימים, היה עושה דרכו במכוניתו עד פאתי שכונת מנשיה הערבית, שם חבש על עצמו רפפורט גלבייה וכפייה. כך מחופש לערבי עשה את דרכו לבית ידידו. רפפורט, שדיבר ערבית רהוטה, הוצג בפני ידידיו של המארח כקרב משפחה המתגורר

בכווית, אשר הגיע לביקור. לעתים קרובות נכח בתכנון מבצעים נגד היהודים על ידי

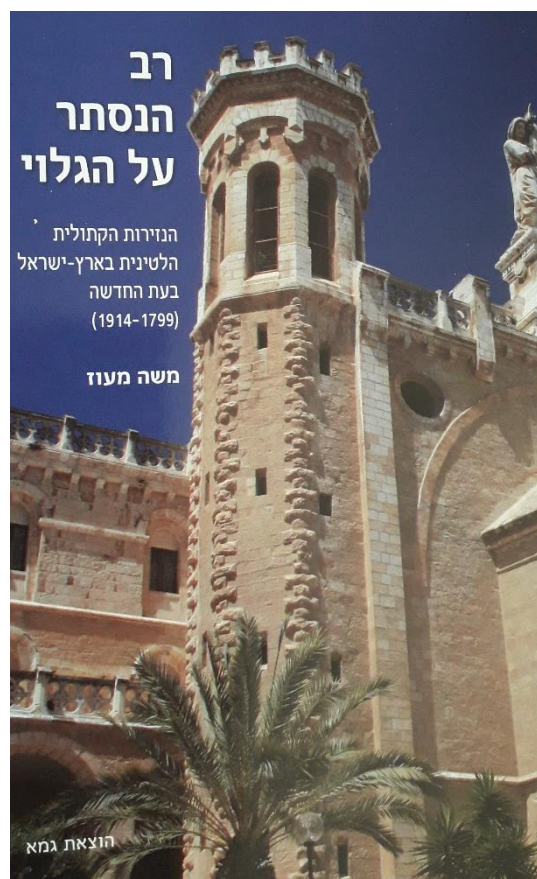
מפקדי הכנופיות שהיו מתכנסים בבית, מידע אותו העביר יצחק רפפורט עוד באותו יום לאנשי ההגנה. עם כיבושה של יפו ב 1948, נמלט אל רחים ללבנון, תוך שהוא משאיר לידידו היהודי ייפוי כח בלתי חוזר למכור את הבית. עם קום המדינה שיחרר רפפורט את הרכוש מידי האפוטרופוס לנכסי נפקדים באמצעות המסמך ומכר אותו בתיאום עם אל רחים, לממשלת צרפת, שהזדרזה והפכה אותו למעון הרשמי של שגרירה

בישראל. את כל הכסף העביר לידי עבדול רחים בנפולי שבאיטליה, לשם הגיע במיוחד מביירות. ב 1981, בגיל שמונים, 8 שנים לפני פטירתו, פרש יצחק רפפורט לגמלאות והותיר את המשרד בידי בנו האדריכל עודד רפפורט הממשיך לנהל גם היום את "רפפורט אדריכלים" בית השגריר הצרפתי, ברחוב טולוז, ביתו של רפפורט, אחד הבתים המיוחדים והמפוארים בשכונת עגימי ביפו, לא רק שווה ביקור, אולי בעיקר שווה שגם יספרו את סיפורו.

אילן שחורי, מורה דרך מוסמך, הוא עיתונאי, מורה דרך וחוקר תולדות תל אביב

הנזירות הקתולית הלטינית בארץ-ישראל / משה מעוז רקע לתהליכי כניסת המסדרים לארץ ישראל

לאחרונה הוציא ד"ר מושי מעוז את ספרו "רב הנסתר על הגלוי" הספר דן בנזירות הקתולית הארץ ישראל בעת החדשה.
ד"ר מושי מעוז ערך מחקר מקיף ומעמיק בנושא הנצרות בארץ ישראל . כל העוסק בנצרות מן הראוי לעבור על ספרו של מושי להתרענן ולקבל את המידע המדויק על כניסת הכוחות הנוצרים לארץ ישראל והתבססותם בארץ. ד"ר מושי הינו מורה דרך וותיק ואנו מודים לו שהסכים לשתף את הידע העצום בנושא עם הקהל.
לכל מי שמעוניין לרכוש את ספרו של מושי (ראה את העטיפה לספר) מוזמן ליצור קשר עם האגודה או ישירות עם מושי מעוז.
(י.ע)

ציר הזמן

על סף המאה התשע־עשרה התחוללו באירופה ובמזרח הקרוב אירועים מכוננים אשר ראוי לבחון את מידת השפעתם על אופייה של הארץ תוך סקירת אירועי "תפר" בין המאות השמונה־עשרה והתשע־עשרה. הבנת אופיים של אירועים אלה תסייע לקבוע עד כמה הם היוו גורם מכונן בתולדות הנצורה הלטינית בארץ־ישראל.

למן תום מסעות הצלב ב־1291 לא היתה למעשה כל מעורבות אירופית, מדינית או צבאית, בארץ־ישראל. בעוד שבאירופה חלו שינויים מפליגים בחמש־מאות השנים מתום ימי הביניים, ארץ־ישראל נותרה קפואה על שמריה.

שינויים אלו באו לידי ביטוי בהפחתת שליטתה המוחלטת של הכנסייה הקתולית בקביעת סדרי החיים באירופה, בד בבד עם הרנסאנס, הרפורמציה, התפתחות הסחר הימי, פתיחות יתר לפלורליזם וראשיתה של מהפכה תרבותית ותעשייתית. אירופה פנתה לנתיב של קידמה וחדשנות וליתר חופש מחשבה ויצירה. היחלשות האימפריה העות'מאנית לנוכח התחזקות מעצמות אירופה הביאה לתלות בהן ולנחיצות מעורבותן בלבנט.

נושאת דגל ההשפעה והמעורבות האירופית היתה צרפת, כמי שהיתה בעלת הפרוטקטורט (החסות) על הקתולים בהתאם להסכמים הפוליטיים בינה לבין העות'מאנים, שהתבטאו במסחר בערי החוף, מלבנון עד מצרים, וכן בגיבוי פוליטי וכלכלי — בחיזוק ענפי כלכלה וחקלאות שונים וכן ענפי ייצוא בתיווך צרפתי מארץ־ישראל לאירופה. צרפתים התיישבו בעכו וברמלה על מנת לטפל בסחר הכותנה ובייצואה, וכן בערי נמל שונות בלבנון ובמצרים. בחלב ישבו סוחרים אנגלים וההשפעה האירופית ניכרה בכל התחומים. ניכר בעליל כי ציוויליזציה חזקה ומתקדמת, אשר בסיסה במערב אירופה, הלכה והתבססה באזור והפכה לדומיננטית יותר ויותר. אולם השלטון העות'מאני בארץ־ישראל טרם קלט את המסרים הללו והחברה המוסלמית נותרה על סף המאה ה־19 מנומנמת ושוקטת על שמריה. מאבקי כוח על בסיס דתי, בלי להביט נכוחה בשינויים במרחב, התנהלו ב"מזרח הבלתי משתנה". ארץ־ישראל, הנתונה בשולי האימפריה, בלבנט, נדחקה לשולי התהליכים המכוננים בשלהי המאה השמונה־עשרה עד ראשית המאה התשע־עשרה.

מסע נפוליאון בשנים 1798-1799 היווה עבור המזרח, שהיה מנותק מהתהליכים המעצבים באירופה, מאורע יוצא דופן מעצם היותו כיבוש אירופי ראשון מאז מסעי הצלב. אולם המסע, שנועד להעצים את האינטרס הצרפתי במזרח מעבר לעניין הדתי, תוך ביצור מעמדה של צרפת במצרים וניסיון לחסום

את הנתיבים הבריטיים להודו, לא שינה תהליכים בארץ-ישראל מן הקצה אל הקצה, ועם שוך הקרבות שבו יחסי האימפריה העות'מאנית וצרפת למסלולם התקין.

במרחב שהיה נתון בכבלי המאה השמונה-עשרה תחת שלטון עות'מאני ולא קלט את מסרי ההתחדשות האירופית נתפס נפוליאון — שהיה נציג אירופי ראשון אשר חדר אליו ועורר אותו ולו לזמן קצר — כמחולל אירוע יוצא דופן. המסע היה ביטוי חד פעמי וקצר מועד למעורבות ראשונית של מדינה אירופית, שכלל לא היה בה היבט דתי, תוך זלזול מופגן בכס הקדוש וכהמשך למדיניות הצרפתית האנטי-דתית למן ימי המהפכה, מתוך כוונה ברורה לחולל שינוי מדיני ומסחרי במרחב, להעצים את שליטת צרפת על חשבונה של בריטניה ובתוך כך לאותת לרוסיה על כוונותיה. השפעתם הישירה של האירועים על ארץ ישראל היתה כאמור קצרת מועד ונקודתית, ועד מהרה שבו החיים למסלולם ולקיפאונם. התרומה היחידה בעלת המשמעות שהיתה למסע היא השינוי התודעתי העצום שהוא עורר בקרב המאמינים הנוצרים באירופה. כעת, אחרי מאות שנים, ניתן היה לשוב לארץ הקדושה ולאחוז שוב במקומות הקדושים לנצרות. הנוכחות הנוצרית בשלושת העשורים שלאחר המסע התבססה על קהילות אורתודוקסיות ובראשן היוונים, ועל נוכחות קתולית פרנציסקנית וכרמליתית מצומצמת ונקודתית. מעייניהן של המדינות היו נתונים לגילוי העולם החדש, להתפתחות הסחר הימי, לרפורמציה ולפריחת הנצרות פרוטסטנטית; בוודאי לא לפינה נידחת ונשכחת במזרח הים התיכון. אולם למרות תרומתו המינורית של המסע, לא נוכל להימנע מן ההנחה כי בכל הקשור לייסוד המסדרים והמוסדות הקתוליים הלטיניים בארץ הקודש ופעילותם במרוצת המאה התשע-עשרה, עתידה השפעת צרפת, שתחילתה במסע עצמו, להוות גורם בעל משקל.

כיבוש ארץ-ישראל ב-1831 בידי מוחמד עלי, מושל מצרים, והנהגת משטר מנהלי ריכוזי במקום השלטון העות'מאני היה אירוע מכונן אשר זעזע את אמות הספים של המשטר והציב מראה לא מחמיאה אל מול מצבו המתפורר. עלי, מושל מצרים מ-1805, ביצר בה את עמדותיו והפך לשליט עצמאי למחצה שצבר עוצמה והפך את ארצו לישות אזורית בעלת משקל. בשלושת העשורים הראשונים של המאה הוא סייע לסולטאן העות'מאני במאבקו בתנועה המוסלמית הפונדמנטליסטית של הוהאבים במצרים ובניסיונותיו הכושלים לדכא את מרידת היוונים. עלי, שביקש להרחיב את תחומי שלטונו גם לסוריה הגדולה בהיותה מקור למשאבים לצורך

מימון מדינתו המודרנית, נאחז בסירובו של הסולטאן מחמוד השני לממש את הבטחתו ולהעניק לו מרחב זה ופלש לארץ-ישראל בסתיו 1831. בעשור אחד בלבד של כיבוש מצרי הונהגו בארץ-ישראל רפורמות חסרות תקדים אשר היוו בסיס להפיכתה לארץ מודרנית במובן השלטוני, הכלכלי, הביטחוני וזכויות המיעוטים. השלטון המצרי, שאחד את מעשי הצרפתים במצרים עוד מימיו של נפוליאון שם וזכה לסיועם, הדיר שינה מעיני בריטניה. ארץ-ישראל הפכה לזירת מעורבות ולבמה לקונפליקטים פוליטיים, עד שבסופו של העשור התארגנה קואליציה אירופית על מנת להוציא את המצרים מהארץ ולהשיב את הסדר הישן על כנו. עם שובם של העות'מאנים לארץ בתום העידן המצרי לא יכלו להתעלם עוד מהמראָה שהציבו המצרים אל מול פניהם, מראה שהביאה אותם להכרה בדבר הנחיצות ברפורמות ובשינויים מפליגים אם ברצונם להוסיף ולקיים את שלטונם בארץ הקודש. לפיכך הם יישמו רפורמות דומות לאלו שהנהיגו המצרים ופתחו בכך את שערי הארץ להשפעה אירופית גוברת. החל תהליך הדרגתי של כניסת מסדרים קתוליים לטיניים, וההשפעה הנוצרית המערבית גברה בדמות כניסת המעצמות הזרות ומעורבותן בנעשה כאן. יש הרואים בעשור זה את ראשיתה

העדות השונות בארץ-ישראל: דמוגרפיה

בחצי השני של המאה השש־עשרה התגוררו בירושלים כאלף ושש־מאות נוצרים, רובם בני משפחות שהיגרו מהכפרים ומהערס סביבה, כגון בית לחם, בית ג'אלה, חברון וכפרי נפת רמאללה. המשפחות נאלצו לעזוב את בתיהן בנסיבות כלכליות או בשל רדיפות פוליטיות וחברתיות וכן על רקע דתי. להגירתן לירושלים תרמה העובדה כי לירושלים היה כוח בראייה דתית, חברתית וכלכלית, והיא סיפקה תחושת ביטחון יחסית בין החומות בקרב אוכלוסייה נוצרית שכבר התגוררה שם. גם נזירים נטו לעבור להתגורר במנזרי ירושלים, שם הם חשו יתר ביטחון בין החומות ובחסות מדינותיהם והשלטונות. בשלהי המאה השש־עשרה כבר נמנו במרחב הכפרי במחוז ירושלים כחמש־אלפים וחמש־מאות נוצרים. ברמלה התגוררו כחמש־מאות נוצרים יוונים וקתולים ובחברון התקיימה קהילה נוצרית קטנה. באמצע המאה השמונה־עשרה התווספו מאות נוצרים למחוז צפת ולנפת עכו, וכן לטבריה, לנצרת ולכפר ריינה הסמוך לנצרת.

מגמת ההתיישבות בכפרים סמוכים למרחב העירוני נבעה משיקולי ביטחון. הנוצרים ישבו בגושים אתניים ושמרו על צביון נוצרי, ועם זאת קלטו את מנהגי המקומיים ואת שפתם. בסיס דמוגרפי, עדתי והתיישבותי זה היווה דגם התיישבות המיושם עד ימינו, ועם כניסת מסדרי הנזורה במאה התשע־עשרה סייע להתערות במרחב ובמרקם האנושי המקומי. מעמדו הכלכלי של המיעוט הנוצרי היה יציב יחסית בהתאם לנסיבות. מגוון עיסוקיהם כלל גם את הטיפול בעולי הרגל. הנוצרים המשיכו לקיים את פולחנם במוסדות הדת אף שהיו נתונים ללחצים, לרדיפות או להגבלות. מעמדם נקבע בהתאם לטיב יחסיהם עם השלטון העות'מאני ולפי מידת ההשפעה של נציגיהם בשער העליון, כלומר בחצר הסולטן, כחלק מיחסי הגומלין בין מדינות החסות לאימפריה העות'מאנית.

המאבק על המקומות הקדושים

במרוצת המאה התשע־עשרה התחוללו שינויים מפליגים במעמד העדות הנוצריות בארץ הקודש. הלטינים שבו אליה ב־1847 עם ייסוד הפטריארכיה הלטינית, ופטריארך יווני אורתודוכסי שב לירושלים ב־1843. הפרנציסקנים, בסיוע שגרירי מדינות אירופה באיסטנבול ומדינת החסות צרפת, זכו להטבות ולהיתרים באתרים קדושים, לעתים על חשבון עדות נוצריות אחרות. כאשר גורשו, לאחר מאבקם עם היהודים על השליטה במרחב חדר הסעודה האחרונה ובקבר דוד, נבצר מהם להגיע לאתרים אלו אשר הועברו לידי המוסלמים. הותר להם ב־1555 לבצע שיפוצים בכנסיית הקבר בתמיכת שתי מעצמות מפתח אירופיות — גרמניה וספרד. ב־1604 הפכה צרפת למגינת העדות הנוצריות בארץ־ישראל אשר למדינותיהן לא היו קשרים ישירים עם האימפריה העות'מאנית. ההשפעה והמעורבות הצרפתית, וכן זו הוונציאנית, סייעו ללטינים להשיג זכויות בירושלים וסביבותיה. כנסיית הקבר נחלקה בין העדות השונות, ונוסף על הקתולים שיוצגו בידי הפרנציסקנים הוענקו זכויות גם ליוונים האורתודוכסים, לארמנים, לאתיופים, לסורים האורתודוכסים ולגיאורגים, עדה שהתקיימה אז בירושלים ונעלמה לימים מן הנוף. זכויות הוענקו ליוונים האורתודוכסים בכנסיית המולד בבית לחם החרבה בחלקה עד שלהי המאה השש־עשרה, וכן על פי תאורו של פליקס פברי ב־1480 אודות הכנסייה "הדומה לגורן שדופה" ותאורו של ברנרדינו אמיקו מ־1596 המנזר במתחם נותר בידי הלטינים.

ב־1717 הוענקה ללטינים הזכות לקבוע כוכב וכתובת במערת המולד בזו הלשון "כאן מרים הבתולה ילדה את ישוע המשיח". זכות זו עמדה להם עד 1757, אז הועברו הזכויות בכנסייה היוונים האורתודוקסים, ועד ימינו הם בעלי הזכות העיקרית בה, פרט לקפלת האבוס אשר נותרה בידי הלטינים. תושבי הארץ הנוצרים נהגו כמו האוכלוסייה המקומית וניהלו אורח חיים כלכלי-חברתי, בעוד הכמורה והנזירים התנהלו לפי מפתח עדתי, קיימו אורח חיים דתי, ועיקר מעייניהם התמקדו בפעילותם הפולחנית ובקיוםם הדתי בזיקה למקומות הקדושים או לגיאוגרפיה ללטינים נותרו חלק מזכויותיהם עד 1847, אז נעקר הכוכב, כפי הנראה בידי היוונים, והוצתה מלחמת קרים. אף שבשנת 1852 הוצב כוכב אחר במקומו לא נמנעה המלחמה הקדושה. על רקע זיקה זו התפתחה יריבות בין-עדית, בעיקר בין הפרנציסקנים ליוונים האורתודוקסים. הלטינים נחשבו לזרים, למייצגי הקתוליות הלא־אהודה בקרב המקומיים ולנציגי מדינות מנוגדות אינטרסים לאימפריה העות'מאנית. הכנסייה היוונית, המקורבת לשלטון, נתמכה בידי רוסיה בעלת הנכסים וניסתה בכל דרך להצר את צעדי הקתולים אשר יוצגו בידי הפרנציסקנים. הפרנציסקנים המשיכו במאמצייהם לשכנע את הסולטאן, באמצעות שגרירי מדינות אירופה באיסטנבול, לקבל זכויות בכנסיית הקבר, זכויות שהועברו מיד ליד לפי היכולת של כל צד להפעיל את קשריו ואת השפעתו בחצר הסולטאן ולפי גובה השוחד אשר ניתן. ב־1662 נוסדה אחוות הקבר הקדוש היוונית האורתודוקסית, ביטוי להתחזקות מעמדה בגיבויה ובסיועה של הכנסייה הרוסית, אשר השפעתה גברה בזכות המוני צליינים שהגיעו לארץ־ישראל וייסוד אתרים שייעודם היה סיוע לעולי הרגל. ליווים בידי כמרים ונזירים, ארגון המסע, הלינה והכלכלה, והשליטה הגוברת על התיירות הדתית לארץ הקודש והעצמת היוקרה וההכנסות העמידו את רוסיה ואת הכנסייה היוונית בעדיפות משמעותית על פני הלטינים בארץ הקודש. הצרפתים עקבו בדאגה גוברת אחר התעצמות אורתודוקסית זו, ייצבו את עמדות השפעתם בחצר הסולטאן ושמרו עליהן תוך עמידה לצדו במאבקיו. בכך זכו אף הלטינים, בני חסותם, למימוש זכויותיהם הדתיות כחלק מהתחרות הבין-עדית והבין-מעצמתית על מאחזים בארץ הקדושה ועל הזכויות לקיום פולחן דתי. ב־1740 נחתם חוזה בלגרד אשר ביטא את תמיכת צרפת בעות'מאנים, ואזי הוענקו ללטינים זכויות יתר במקומות הקדושים בירושלים וכן הוענקו זכויות לצרפתים על פי הסכם הקפיטולציות המחודש. הנצרות בארץ־ישראל טרם התבססות הנזירות הקתולית

הלטינית בתום התקופה הצלבנית 1291, כאשר ארץ-ישראל כמעט התרוקנה מבני אירופה, היוו רוב הנוצרים המזרחים שריד למשפחות נוצריות ותיקות שהתקיימו בארץ למן שלהי העת העתיקה. הם המשיכו לעסוק במלאכות מסורתיות כגון תעשיית העץ והצדף, חלפנות כספים ומתן שירותי תיירות, ויחסים טובים שררו בינם לבין תושבי הארץ המוסלמים והשלטון. הם התגוררו בצפון ארץ יהודה ובדרום השומרון, בכפרים כגון ג'יפנא, רמון, אל'בירה ובית ג'אלה, וכן בכפרים בגליל, בכפר כנא ובנצרת, וכמובן בירושלים, בבית לחם, ברמלה ובעזה. נזירים אורתודוקסים התגוררו אף במנזרי המדבר, רובם בסיני ומיעוטם במדבר יהודה. קהילות נוצריות מזרחיות, בהן הסורים האורתודוקסים, הגיאורגים, הקופטים, האתיופים, הארמנים, הנסטוריאנים והמרונים, התקיימו בירושלים באופן ספורדי, אולם יציבות יחסית נשמרה בקרב הנוצרים המזרחים שנתמכו בידי מדינות המוצא. הם קיימו קשרים הדוקים עם השלטון, אשר אפשר לקיים צליינות רציפה, בעיקר בימי הפסחא, ולהחזיק נציגות דתית קבועה בכנסיית הקבר, בכנסיית קבר מרים בעמק יהושפט ובבית לחם. ביטחון הצליינים המזרחים נשמר בזכות מעורבות המדינות אשר החזיקו נציגות בארץ-ישראל; וכן בזכות פעילות דיפלומטית בחצר הסולטאן ומינוף היחסים הבינלאומיים.

לא נעלם מעיני הסולטאנים היתרון המדיני, הכלכלי והתעמולתי, שעשוי היה לצמוח להם מהענקת אפשרות לנוצרים לחיות בארץ ולקיים בה טקסים, חגים ועליות לרגל. הם סברו כי התרת הפעילות הדתית תתרום להעמקת יחסיהם המדיניים וקשריהם עם מדינות אירופה, נוסף על היתרון הכלכלי והתיירותי, וכי הגברת תנועת התיירות והצליינות תביא לצמיחה כלכלית ויוקרתית, ובכך יפיקו כל הנוגעים בדבר תועלת ורווחים. בד בבד עם הנצרות המזרחית התבטאה הנוכחות הקתולית בארץ בפעילות הפרנציסקנית אשר נוהלה ראשית ממנזר הר ציון ובהמשך מהמתחם ברובע הנוצרי — רכישת קרקעות ובנייה ענפה, ליווי צליינים, שמירה על המקומות הקדושים בתוקף הגדרתם כקוסטודיה, קרי 'משמורת ארץ הקודש', הקמת מנזרים וכנסיות ויצירת נתיבי גיאוגרפיה קדושה ברוח המסדר. הפרנציסקנים נתפסו בעיני השלטון הממלוכי, ולאחר מכן בעיני השלטון העות'מאני בראשית ימיו, כגורם בעל גוון פוליטי. קיומו של המסדר הפרנציסקני, בעיקר

בירושלים, וקשריו עם מדינות באירופה כגון צרפת, סייעו להשגת חוזים ובריתות שהיו נחוצים ביותר לממלוכים ולעות'מאנים. חרף כל זאת הוטחו בפרנציסקנים, בהיותם הגורם הקתולי העיקרי באזור, האשמות באשר למדיניות המעצמות האירופיות כלפי השלטונות המוסלמיים. לנוכח המצוקה וההשפלה אשר היו מנת חלקם נאלצו הפרנציסקנים לקיים את טקסייהם בסתר מחשש לתגובת המוסלמים והשלטונות, אך למרות מחאת המוסלמים המשיכו הפרנציסקנים לקיים פולחן ולהחזיק נציגות קבועה במקומות הקדושים.

ארץ-ישראל כארץ הקודש נתפסה כיעד שיש לכבוש מחדש לאחר תום התקופה הצלבנית באמצעות צליינות ועלייה לרגל. שורשי הפעילות של הנזירות הקתוליות הלטיניות במאה התשע-עשרה נעוצים אם כן בניסיון למלא את החלל שנוצר עם עזיבת הנוצרים האירופים ב-1291 ועידוד הצליינות בחסות הפרנציסקנית וברוחה. הצורך בביטוי דתי תרם לגילוייה מחדש של ארץ-ישראל ובהמשך לפתיחת צוהר למעורבות אירופית על היבטיה השונים.

הרובע הנוצרי בירושלים: עדות, מנזרים ומוסדות דת

הרובע הנוצרי בעיר העתיקה בירושלים התפתח כמערך מייצג של רוב העדות הנוצריות, מיעוט מוסלמי ותושבים יהודים אחדים. היוונים האורתודוקסים היוו בו את הרוב שהתרכז במנזר היווני הגדול ובמנזרים קטנים שהיו פזורים במרחב, נוסף על הקופטים, האתיופים והסורים, ומעט ארמנים ולטינים. הזיקה בין העדות והקבוצות האתניות לבין האתרים הקדושים יצרה מוקדי התיישבות עדתית סביב מרחב או אתר קדוש, כשכנסיית הקבר היתה בעדיפות ראשונה. חרף ההבדלים המהותיים ביניהן, ולעתים אף מחלוקות קשות, נטו העדות להיצמד זו לזו וכך נוצר רצף נוצרי אשר הורכב מהמנזר היווני הצמוד לכנסיית הקבר, המתחם הלטיני הפרנציסקני מצפון-מערב, מתחם מנזר סן סלבטורה וסביבתו, מוקד הפעילות הלטינית עד 1847, ונציגות בכנסיית הקבר, הכנסייה הסורית במנזר מרקוס הקדוש והעדה הארמנית במתחם מנזר יעקב הקדוש.

לכל העדות גם היה ייצוג בכנסיית הקבר. מראשית המאה התשע-עשרה היו ברשות היוונים האורתודוקסים מנזרים רבים, מוסדות חינוך, מרפאות ואכסניות, רכוש ועושר רב שנצברו במרוצת השנים. התחרות בין העדות הנוצריות הביאה להתפתחות מוסדות הומניטריים וחינוכיים ולתנופת בנייה של מוסדות נוספים,

בעיקר מנזרים קטנים ברובע הנוצרי. מספר הקתולים בירושלים ב-1838 עמד על אלף וארבעים ושל היוונים והארמנים על אלפיים וארבע-מאות ושישים. במרוצת המאה התשע-עשרה עוצבו פני הרובע הנוצרי בהקמת מנזרים, כנסיות ומוסדות הומניטריים נוספים, שהפכו למוקדי השפעה דתית, מעין אירופה בזעיר אנפין. בכל תחום ניכרה השפעה אירופית וירושלים, שהיתה יעד מרכזי לחדירת המעורבות של מדינות אירופה, הפכה לעיר קוסמופוליטית. תושביה הוכרו ולו להלכה כאזרחים שווי זכויות, והפרת זכויותיהם הבסיסיות עד כדי התעללות, אשר אפינה את ימי השלטון העות'מאני, פסקה.

ראשוני הפרוטסטנטים שהגיעו לעיר נתקלו בהתנגדות מצד הקתולים הלטינים, ביטוי לאיבה הדדית עמוקה ורבת שנים, וערעורם על אמיתות אתר הצליבה וקבר ישוע הציבם בעמדה מנוגדת לשאר העדות הנוצריות. מטרתם של הפרוטסטנטים היתה לפעול בקרב עדות, גם לא נוצריות, על מנת להעבירן לחיק השקפתם השוללת כל אשר קתולי ופולחני; לפיכך הם שקדו על הקמת מוסדותיהם במתחם שער יפו, הכולל נוסף על כנסיית המשיח, הראשונה שבכנסיות הפרוטסטנטיות במזרח, את בית החולים של המיסיון הבריטי ומוסדות החינוך והסעד שלו ואת בית החולים והמוסד החינוכי של האחיות הדיאקוניסות הגרמניות אשר חרתו על דגלן סעד גופני ונפשי — במקור זהו מסדר פרוטסטנטי שהוקם ב-1836 בקייזרסוות בגרמניה. האחיות הקימו מוסד ראשון בירושלים ב-1851 ובהמשך בית חולים למצורעים בשם "עזרת ישו". קיומו של רובע פרוטסטנטי זה, למגינת לבם של הקתולים הלטינים שהיו מיעוט לנוכח הרוב האורתודוכסי, האיץ את תהליך הקמת הפטריארכיה הלטינית בירושלים.

צרפת: מדינת החסות

צרפת הפכה לבעלת הברית העיקרית של העות'מאנים מאז חתימת הסכם קפיטולציות שהעניק לה זכויות יתר, בעיקר מאמצע המאה השמונה-עשרה, וכן הודות ליחסים דיפלומטיים הדוקים ומורשת של יחסי ידידות. בזכות מעמדה המועדף ניתן לה תוקף חסות, פרוטקטורט, על הנתינים הנוצרים הזרים, צרפתים ובני מדינות אירופה המערבית שלהם לא היתה נציגות באימפריה העות'מאנית בהיעדר יחסים דיפלומטיים הדדיים. צרפת הגנה על האינטרס של המיעוט הנוצרי בשנותיו הקשות תחת השלטון העות'מאני. בפרישת חסותה

על הנוצרים היא נהנתה מיתרון ניכר על פני מדינות אירופה האחרות, והן השלימו עם ההגמוניה הצרפתית כל עוד היא הגנה על נתיניהן ושמרה על זכויות הנוצרים. חרף הביקורת ואי הנחת אשר יצרה לעתים ההגמוניה הצרפתית, מצב זה היה נוח למעצמות אירופה, לפחות בשלב זה של המאה התשע-עשרה. היתה להם מדינה שנהנתה מחסות עות'מאנית מחד גיסא ופרשה את חסותה על הנוצרים מאידך גיסא, מילאה עבור נתיניהן משימות חיוניות ולעתים אף נאבקה בעבורם. האפיפיור והקוסטודיה, אשר נמנעו מקיום יחסים דיפלומטיים עם העות'מאנים, הסתייעו בצרפת בבואם במגע עם חצר הסולטן. 37 כמגינת הקתולים התייצבה צרפת מול הכנסייה היוונית האורתודוקסית, והכס הקדוש זכה בבעלת ברית נאמנה וחזקה ובסיוע כלכלי, מדיני וקונסולרי לצליינים ולמוסדות הנוצריים תוך עמידה על זכויות הקתולים.

ב-1843 נפתחה בירושלים קונסוליה צרפתית. הקוסטודיה, אשר היתה מופקדת על האינטרסים הקתוליים בארץ הקודש, הוכפפה עד 1847 לפרוטקטורט הצרפתי חרף קיומו של המסדר איטלקי, והמגעים בין הפרנציסקנים לעות'מאנים התנהלו בחסות הקונסולים הצרפתים. הנזירים הפרנציסקנים התמקמו במתחם סן-סלבטורה בחסות צרפת והסתייעו גם בשגריר ונציה בקושטא. גם מגעים מדיניים התנהלו בחסות צרפתית. על רקע מציאות זו בארץ-ישראל, של שני מסדרים לטיניים, כנסיות מזרחיות וחסות צרפתית, החלה כניסת המסדרים הקתוליים הלטיניים לקראת אמצע המאה התשע-עשרה. כאשר נפתחו שערי הארץ, החל משנות ה-40 של המאה ה-19, והונהגו הרפורמות הפכה ארץ-ישראל מארץ הקודש הערטילאית למושגת ולמוחשית. הארץ, שהיתה עדיין נחשלת והתמודדה עם קשיים קיומיים, נתגלתה כרחוקה מתדמיתה כמקום המשלב בתוכו גיאוגרפיה היסטורית וקדושה. הרפורמות שהונהגו לאחר הכיבוש המצרי ופתיחת שערי הארץ להשפעה אירופית וקתולית הובילו למעורבות המעצמות האירופיות ולתרומתן בעיצוב פני הארץ בכל התחומים, והדבר הקרין על תהליך כניסת המסדרים הלטיניים לארץ הקודש. הרחבת זכויות הלטינים בד בבד עם העמקת מעורבות המעצמות יצרו מצע נוח וקרקע פורייה לחדירת המסדרים הלטיניים. שאלת גורל האימפריה העות'מאנית הפכה לנחלת מדינות אירופה והעלתה את ארץ-ישראל לתודעתן. לראשונה התפתחה זיקה בין מדינות אירופה לארץ-ישראל, ומארץ מנותקת ורחוקה בשולי הלבנט היא

הפכה למושא של אינטרסים אירופיים וליעד מדיני וכלכלי, והדבר השליך על פעילות הדתית וההומניטרית.

הצליינות הנוצרית לארץ הקודש

במרוצת המאה החמש־עשרה התגברה תנועת הצליינות הדתית ממערב אירופה שלא למטרת מגורים או השתקעות בארץ הקודש. הרשמים של עולי הרגל עודדו נוספים להגיע, וכך הועשר הידע על ארץ־ישראל והיא שבה ועלתה על מפת הצליינות העולמית בזכות קדושתה ואתריה. תושבים מקומיים רבים גויסו למערך השירות לצליינים, אם בהוראת דרך, בסיוע בבהמות רכיבה, בהלנה ובהזנה, במתורגמנים, בתעשיית המזכרות ובשירותים ליטורגיים. היו מי שהעתיקו את מגוריהם לקרבת אתרי ריכוז של עולי הרגל ואכסניות נפתחו. באי כוחם של המסדרים ומוסדותיהם הגיעו לנמלי החוף וייסדו בהם אתרי אירוח, לינה, תפילה ובסיסי יציאה למקומות הקדושים.

התפתחה גיאוגרפיה קדושה והתהליך היווה בסיס להתפתחות הנוכחות הנוצרית במאות הבאות. במרוצת המאה עלתה קרנן של יפו ושל עכו, שתי ערי הנמל העיקריות של הארץ אשר התאוששו בזכות תנועת הצליינות. יפו, אשר היוותה את השער לירושלים עד כי אחד מראשי המסדר הפרנציסקני בהר ציון כונה "שומר יפו"

והיה ממונה על אבטחתם ועל הדאגה לשלומם של הצליינים, שימשה לא רק נמל וציר כניסה לצליינים ולסוחרים מאירופה, בעיקר ממרסיי ומוונציה, אלא אף מרכז פעילות תוסס סביב המסחר, הצליינות והתיירות, והתקיימו בה ירידים ושווקים לרוב. בעידוד צרפתי ממלכתי אף הוקמה במרסיי חברת ספנות להובלת צליינים לארץ־ישראל. ביפו התארחו הצליינים מ־1654 בעיקר בהוספיס הלטיני קאזה נובה. נמל עכו שירת לעומת זאת בעיקר את הסוחרים האירופים.

תרומת הצליינות לפיתוח ארץ־ישראל במאה החמש־עשרה היתה אמנם שולית, אך היא שימשה מקור פרנסה למאות תושבים, בעיקר למי שהתגוררו על הדרך בין יפו לירושלים או בירושלים עצמה. חשיבות הצליינות היתה בעצם קיומה. היא זו אשר שימרה את הזיקה של אירופה הנוצרית לארץ־ישראל על בסיס דתי ותרבותי מתוך כמיהה להכרת אופייה הדתי הנוצרי של הארץ ושל שורשיה הנטועים באירועים

המסופרים בכתבי הקודש. זיקה זו התקיימה ברצף בעוד מעייניהן של מדינות אירופה הוסטו ליעדים ולנושאים אחרים.

אחד ממאפייני השלטון המצרי היה פתיחת ארץ-ישראל לחדירה מואצת של השפעה מערבית אירופית עם שיפור התעבורה הימית באמצעות אוניות הקיטור, אשר קיצרו את המרחק ואת הזמן בינה ובין אירופה. בזכות שיפור זה, בד בבד עם התגברות ההתעניינות בארץ-ישראל, החלו לפקוד את הארץ גלי תיירים וצליינים בתחושת ביטחון יחסית לנוכח הסיכונים הרבים קודם לכן בעוד השלטון העות'מאני ראה באירופה אלמנט זר וניסה לבודד את עצמו ואת נתיניו מכל השפעה מערבית, המצרים פתחו את שערי הארץ וראו במערב מודל לחיקוי. תיירי אירופה הפכו לרצויים ונתקבלו בכבוד. ארץ-ישראל נפתחה בפניהם והם החלו להטביע את חותמם באמצעות הקמת מוסדות שונים. הנזירות היא התחברות להוויה האלוהית באמצעות התבוננות והינתקות מהעולם החיצון, מכבלי הגשמיות, בשילוב חיי פרישות, צניעות, סיגוף והסתפקות במועט ההכרחי, על מנת להפנות את כל משאבי הנפש אל ההתקרבות לאל; פרישות מהחברה לצורך עבודת האל. הנזיר — ביוונית מונכוס monachos, מציג התבודדות המתגלמת בהליכה אל המדבר, בהינתקות מהחברה, בהסתגרות בתא או במערכת חיים שיתופית ובחציצה בינו לבין העולם החיצון

— הנזיר נתון מאחורי חומות. ההינזרות היא מעין חזרה למצב היולי, כמו האדם הראשון, לבדו בגן עדן, טרם בריאת חוה. לא בכדי העיקרון המנחה את הנזיר הוא אידיאל הוויתור על כל דבר ארצי, גשמי, על מנת להגיע אל העולמות העליונים ואל חיי הנצח בעולם הבא. השראת נביאי המקרא, הכתות הסגפניות בימי הבית השני והשליחים אשר עזבו הכל והלכו אחרי ישוע, היתה בבחינת גורם מכונן בתולדות הנזירות תוך אימוץ הנאמר בפסוק "אָמַר לוֹ יֵשׁוּעַ: "אֶסְרֶצְוֶנָּךְ לְהִיטֵת שָׁלֵם, לָךְ מִכָּר אֶת רִכּוּשְׁךָ וְתֵן לָעֲנִיִּים וְיִהְיֶה לָּךְ אוֹצָר בְּשָׁמַיִם; אַחֲרֵכָּךְ בּוֹא וְלֵךְ אַחֲרַי". אורח חייהם של תלמידי ישוע הפך לימים לדגם הכנסייה האפוסטולית כלומר הקהילתית; הכנסייה יונקת השראתה מהשליחים ומהווה את לב לבה של הקהילה. האידיאל של הנזירים מראשית ימי תנועת הנזירות, הפרישות הסגפנית כעיקרון מנחה, אומץ בשלושה ציוויים רוחניים: פרישות ממין, ויתור על רכוש וציות.

ההינזרות ממין מתכתבת גם עם החטא הקדמון המעיב על ההרמוניה הזוגית ועל חיי האישות.

הנזורה לבשה צורות מגוונות, אך ניתן להבחין מבחינה היסטורית בשלושה דפוסים דומיננטיים: נזירים החיים בהתבודדות מוחלטת ובאסקטיות, קרי תרגול וסגפנות, על מנת להגיע להזיכיה Hesychia, כלומר התבוננות פנימית, קונטמפלציה התעמקות והגעה למצב של שלווה נפש וחיבור להוויה האלוהית בשקט פנימי וברוגע; נזירים החיים במנזר-מתבודדים לאורה בהתבודדות חלקית, בו כל נזיר חי במרוצת ימות השבוע בגפו ונפגש עם קהילת הנזירים בסופי השבוע לפעילות ליטורגית, פדגוגית וחברתית. הלאורה היתה דגם מוביל בראשית תנועת הנזירות עד שנתפס כתובעני מדי ואיבד מהשפעתו.

הדפוס השלישי יצר טיפוס מנזר אשר התפתח בד בבד עם הלאורה, הוא המנזר השיתופי קוֹינוֹביוֹן, מסגרת ארגונית המבוססת על היררכיה, על ציות לאב המנזר ולנזירים הבכירים. יש במנזר תפקידים שונים, תקנון וקוד התנהגות. במערכת כזו על כל נזיר או נזירה מוטלות חובות ואחריות אישית וקולקטיבית יומיומית במשמעת נוקשה. 46 בצורות השונות של הנזירות השיתופיות היו הנשים גם גורם משמעותי מראשית הנזירות בשלהי העת העתיקה ומרכיב מרכזי באוכלוסיית המנזרים, לא פחות מזה של הנזירים הגברים. בשלהי העת העתיקה היו הנשים גורם דומיננטי בייסוד מנזרים בארץ-ישראל, לעתים קרובות בזיקה ישירה למקומות הקדושים, ותרמו לעיצוב הגיאוגרפיה הקדושה של הארץ. זאת ועוד, מסדרי נשים רבים נוסדו באירופה בימי הביניים ובעת החדשה במקומות שונים ברחבי העולם.

ניתן לומר כי המנזר על צורותיו השונות נתפס כמסגרת האופטימלית להגשמת האידיאל הסגפני. עם התפתחות תנועת הנזירות המזרחית וייסוד המסדרים בנצרות המערבית בימי הביניים התפתחה גם האוריינטציה הסוציאלית והפדגוגית של הנזירות אשר באה לידי ביטוי במגוון רחב של פעילויות, בייחוד בין מסדרי הנשים והגברים בנזירות הקתולית הלטינית אשר מצאו את דרכם לארץ-ישראל במאה התשע-עשרה.

קיימים אזכורים לפעילות של נזירים בנדיקטינים בארץ-ישראל כבר בשלהי העת העתיקה. לפי תיאורו של הדיאקון יוהנס, הביוגרף של גרגוריוס הקדוש אשר הקים מנזר בנדיקטיני ראשון בארץ-ישראל ובסיני בראשית המאה השישית, ניצני פעילות לטינית ספורדית נראו בארץ הקודש בשלהי העת העתיקה בדמות מסדר לטיני ראשון פעיל. יתרה מזו, בשמו של גרגוריוס הוקמו אכסניות לצליינים בידי האב פרובוס (Probus), (אב מנזר אנדריאס הקדוש ברומא. נזירי הבנדיקטינים הגיעו לירושלים כדי לשרת במנזר ולארח צליינים. המנזר נהרס בפלישה הפרסית בשנת 614. אזכור נוסף לפעילות בנדיקטינית בארץ-ישראל מתייחס לאזור המוריסטון בירושלים, סמוך לרובע הפטריארך, שבו התקיים בית חולים אשר המשיך לפעול בתקופה הצלבנית. 48 נזירים גם נזירים בנדיקטינים על הר הזיתים בשנת 797, בחקל דמא ובגיא בן הנום, נזכר מנזר בבית לחם ואתר אירוח לצליינים לטינים אשר הקים קרל הגדול ב־800 בקירוב והקדיש למרים במסגרת יחסיו המיוחדים עם החליף הארון אֶרֶאשִׁיד. הביוגרף של קרל הגדול מציין בשנת 809 כי נזירים בנדיקטינים מתגוררים על הר הזיתים. נוסף על האכסניה במוריסטון והמנזר בהר הזיתים ייסד קרל הגדול קהילת נזירות בנדיקטיניות בכנסיית הקבר. עוד לפני התקופה הצלבנית נוסד מנזר בנדיקטיני בהר סיני המסורתי. לפי ויליאם מצור, במרוצת המאה האחת-עשרה שיפצו הנזירים שהתגוררו בו בסיוע סוחר אַמְלִפִּי וחליף מצרים את כנסיית מריה לטינה. 52 בתקופה הצלבנית פעלו הבנדיקטינים בבית החולים ההוספיטלרי במוריסטון, בכנסיית מריה אשר עליה נכתב כי היא שייכת לנזירים השחורים, כלומר הבנדיקטינים. 53 בתקופה ההיא נזכר גם מנזר לנזירות בכנסיית מרים הלטינית הקטנה הסמוכה למנזר הגברים במוריסטון. 54 מנזר חשוב בתקופה הצלבנית הוקדש למרים, אמו של ישוע שלפי האמונה קברה שוכן בנחל קדרון בעמק יהושפט. 55 מנזר נזירות בנדיקטיניות פעל במתחם הצלבני של כנסיית סנטה אנה, סמוך לשער יהושפט, שער האריות בימינו, שהמסורת מייחסת לו את מקום הולדת מרים. בשלהי העת העתיקה נודע המקום ככנסיית הפרובטיקה. בראש המנזר עמדו בנות משפחת המלוכה הצלבנית.

בשנת 1143 ייסדו המלך פולק מאנז'ו והמלכה מליסנדה את מנזר לזרוס הקדוש לנזירות בנדיקטיניות בבית עניה, כיום אלעזריה. בראש המנזר עמדה אחותה של מליסנדה, איבט, בת המלך בלדווין השני. מנזר בנדיקטיני פעל באתר ההשתנות בהר תבור משנת 1100 בקירוב, עת התיישבו במקום נזירי קהילת מנזר קלוני

בנדיקטינית. קהילת המנזר קיימה קשרים עם הנזירים בירושלים וחרף התקפות עליו מצד מוסלמים ממוצא טורקי המשיך המנזר להתקיים עד 1187, כאשר אנשיו נסוגו לעכו. ב-1255 תם העידן הבנדיקטיני בהר תבור, עת נמסר המתחם למסדר ההוספיטלרי. הבנדיקטינים נחשבים לחלוצי הנזורה הקתולית הלטינית בארץ הקודש. הם התמזגו במדינה הצלבנית עד נפילתה ושבּו לפעול בארץ־ישראל משלהי המאה התשע־עשרה ואילך.

קיימים גם תיאורים ספורדיים מעטים על נזירים דומיניקנים בירושלים, למשל תיאוריהם של שני נזירים דומיניקנים אשר ערכו מסעות צלינות בארץ הקודש פליקס פברי וריקולדו ממונטה קרוצ'ה, אשר תיאר בעת ביקורו ב-1289 מנזר דומיניקני של האחים המטיפים וכתב כי הוא ריק מיושבי. ריקולדו ציין את בואם של הדומיניקנים עם הפרנציסקנים.

לאחר נפילת ממלכת ירושלים הצלבנית ב-1187 צוין כי נציגי הקתוליות בעיר הם פרנציסקנים ודומיניקנים, וכי בעת ביקורו של הפטריארך היעקוביטי איגנטיוס השלישי בירושלים ב-1237 היה ראש המנזר הדומיניקני בן שיחו. באחד מביקוריו בכנסיית הקבר סיפר פליקס פברי כי ביקש לשיר במיסת חצות בקבר הקדוש "היות שמאז שנוסד אף אחד מאחי מסדר הדרשנים הדומיניקנים, חוץ ממני, לא שר את המיסה בקבר הקדוש". פברי ציין כי שהה במנזר הפרנציסקני בהר ציון בחברת שני עולי רגל דומיניקנים וסיפר על ביקורי צלינים ואחים דומיניקנים בירושלים. כמו כן ציין כי למד מספרו של לודולף פון זוכס Suchem von Ludolph על שטח בחקל דמאגיא בן הנום שרכש המסדר הדומיניקני להקמת מנזר במקום. הרעיון הלהיב את פברי עד מאוד אולם הוא מעולם לא הגיע לידי יישומו.

פעילותם של שני מסדרים אלו היתה קצרת מועד והתמקדה באתרים שנקשרו במסורות על ישוע ומרים. קיומם של מנזרים וכנסיות השייכים למסדרים אלו תרמה לעיצובה הראשוני של הגיאוגרפיה הקדושה הקתולית הלטינית וליצירת מוקדי צלינות צמודים למעוזי השליטה ומוקדי הכוח הצלבניים. היה בנוכחותם משום גיבוי וחיזוק רוחני לנוכחות הצלבנית ובסיס ראשוני לנזורה הלטינית, ועל כך חשיבותם. מסדרים אלו ישובו לפעול בארץ־ישראל בשלהי המאה התשע־עשרה.

המסדר הכרמליתי

עוד באירופה של ימי הביניים התקיימו מסדרי קבצנים, דוגמת הפרנציסקנים, הדומיניקנים וכן הנזירות הבנדיקטינית והקלטית. 65 במחצית המאה ה-12 נוצרו הנסיבות אשר אפשרו התפתחות מסדר נזירים קבצנים שלישי בארץ-ישראל נוסף לשני המסדרים הקיימים — הפרנציסקני והבנדיקטיני. היה זה ביטוי לרצון החילונים להתמסר לדת ולצדקה ברוח הקבצנים בלי להתנתק מהחברה שבה חיו. מי שביקשו לחיות בקהילה עצמאית כונו המסדר השלישי, רגולרי, כלומר זה המתבסס על תקנון קיים regula בהנהגת מסדר, והם שאפו להגיע לשלמות נוצרית בהתאמה לאורח חייהם ובכפיפות לתקנונים שאושרו בידי האפיפיורים. כך הוקם מסדר קבצנים שלישי, מסדר הכרמליתים היחפים.

לפי מסורת הכרמליתים, מסדרם נוסד בהשראת אליהו הנביא אשר התבודד על הר הכרמל ונחשב לפטרונם של הנזירים, מופת ומקור השראה, ולפיכך הם אימצו את דגם פעילותו כבסיס אידיאולוגי. קדושת הכרמל נובעת גם מהתיאור המקראי על מאבקו של אליהו בנביאי הבעל, 67 בבחינת ניצחון המונותיאזם על האלילות. אליהו נחשב גם לנביא אשר היה בבחינת פרוטוטיפ ליוחן המטביל ובישר את הגעתו.

על הכרמל שהו במאה השישית, בימי הקיסר יוסטיניאנוס, נזירים יוונים וסורים. על דרך הצליינים הם הקימו את מנזרי מרגריטה ומרינה הקדושות באתרים אשר בהם נמצאו שרידים וחפצים קדושים. בתקופה הצלבנית גם הותוו נתיבי הגיאוגרפיה הקדושה בציר ההליכה מעכו לירושלים, ציר אשר חלף למרגלות הכרמל ופסגתו הצפונית. הצליינים נהגו להגיע לאתר על גבעת פרנציויל בשערי חיפה שעליה ניצבה כנסיית דיוניסיוס הקדוש, ובהמשך הגיעו למערת אליהו, למנזר מרגריטה הקדושה ולכוכי נחל שיח, עתיר הכוכים והמערות, הגולש ממרומי הכרמל מערבה לחוף הכרמל והיווה אתר מועדף להתבודדות כאחד משני מוקדי ראשית פעילות המסדר הכרמליתי. שם התארחו אצל הנזירים הכרמליתים אשר דאגו לצורכיהם, ומשם המשיכו לירושלים.

ב-1175 תיאר יוהנס פוקאס Fochas John, נזיר וצליין מכרתים, שרידי מנזר גדול במערת אליהו שבו חי נזיר, כומר מקלבריה, אשר חזון התגלות הנחה אותו להקים

קהילה קטנה סמוך לשרידי המנזר הביזנטי במקום. הוא הקים מגדל וייסד כנסייה קטנה, קיבץ כעשרה אחים, הקיף את המנזר בחומה קטנה ישן עדויות לנוכחות נוצרית על הכרמל כבר בשנת 500 בקירוב, עת הוקמה כנסייה ביזנטית ראשונה על ההר. היו אלה נזירים אשר התבודדו בכוכים, אולם המסדר הכרמליתי קיים מהמאה השתים-עשרה ואילך, ונוכחות נזירים על כרמל בשלהי העת העתיקה היתה מקומית וספורדית ואינה מצביעה על קיום מסדר כלשהו.

והתגורר במקום. האתר שכן סמוך לחוף הים ולמערות אליהו החצובה בסלע, שהתקדשה בתקופה הצלבנית עת נוצרה המסורת הקושרת את אליהו והכרמל לנוצרים.

הנזירים המתבודדים על הכרמל ייסדו ב'1154 מסדר חדש וייחודי בארץ הקודש בהשראת מסורות אלו והעניקו לו את השם גבירתנו על הר הכרמל. בשונה ממסדרים לטיניים אחרים בעת ההיא, לא ניתן להצביע על מייסד מובהק למסדר הכרמליתי מעצם אופי התיישבותם של הנזירים המתבודדים בלאורות אשר בהר.

המסדר החדש בהנהגת הנזיר ברתולד Berthold וממשיכו ברוקד Brocardus איגד לראשונה נזירים לטינים ששהו קודם לכן בכוכי נחל שית, מעיין אליהו ומערות אליהו ואלישע, והכפיפם לתקנון. את התקנון ניסח פטריארך ירושלים אלברטוס אבוגדרו Avogadro Albertus בשנים 1207-1209 ואישר האפיפיור הונוריוס Honorius השלישי בינואר 1226.

בהמשך, כמסדר המבוסס על תקנון, נקבע שמו המלא כמסדר הכרמליתים היחפים, אחים למרים המבורכת של הכרמל. תקנון המסדר התבסס על תנאים מחמירים, שתיקה וצומות בלאורה, בכוכים ובהתבודדות, ומפגשים שבועיים לתפילה משותפת בימי ראשון בקפלה באחד מכוכי נחל שית.

טקסט אנונימי קדום, ייתכן ממקור דומיניקני, מציין כי באמצע המאה השתים עשרה כינס פטריארך אנטיוכיה אימרי Aimery את מתבודדי הכרמל למסדר, תרגם ללטינית את התקנון של פטריארך ירושלים יוהנס, העביר סמכויות מהיוונים ללטינים ומינה את ברתולד לראש קבוצת נזירי הכרמל אשר קובצו למסדר, התיישבו סמוך למעיין אליהו והקימו כנסייה לכבוד המדונה. היה זה ניסיון ליצור זיקה בין אליהו נביא הכרמל, מרים הבתולה אשר התגלתה בכרמל והכרמליתים אשר התבודדו על הכרמל, מעל העיר פורפיריון לימים חיפה סמוך למנזר מרגריטה הקדושה בכוכים דמויי כוורות. בתקופה הצלבנית אימצו נזירי הכרמל אתר נזירות קדום משלהי העת העתיקה להתבודדות ולתפילה, גרעין למנזר הראשון. הם חיו בסגפנות, חופשיים ממחויבות לתקנון או לקאנון כנסייתי; נזירים עניים בלי שייכות ספציפית, ללא כל הכרה ממסדית, מנותקים מהעולם, שטרם הוכרו רשמית כמסדר. 77 תקנון אלברטוס 78 הביא להכרה בהרמיטים אלו כמסדר נזירים המיועדים לשרת ולכבד את מרים, והנזיר האנגלי סיימון סטוק Stock Simon נבחר לעמוד ראשו. הם דגלו באידיאל העוני, בפרישות ובקיום מעמל כפיהם בלבד.

הלחץ מצד המוסלמים גרם לחלק מהכרמליתים להגר מן הארץ בשנות השלושים של המאה השלוש-עשרה. רבים מהם שהו באירופה לאחר נטישת הכרמל ולפיכך הותאם תקנון המסדר ב-1247 לחיי קהילת נזירים בדגם הקווינוביון באירופה, והמסדר התרחב והפך לאחד המשפיעים ונותני הטון בעולם הנוצרי. בעקבות דרישת נזירי המסדר לשוב לחיי פרישות ברוח התקנון המחמיר הוקם ב-1226 מסדר הנזירים הכרמליתים היחפנים שאליהם משתייכים נזירי המסדר בארץ-ישראל.

לאור הכיבוש מוסלמי והנסיגה הצלבנית חל סחף במעמד הלטינים בארץ-ישראל, ובעיקר מ־1244 נטשו הכרמליתים את הארץ והיגרו לקפריסין ולאירופה. ב־1261 הוקם מנזר כרמליתי בעכו ונזירים כרמליתים המשיכו בחיי מנזר על הכרמל, בד בבד עם הכרת האפיפיור בזכותם לעצמאות פולחנית והכרה באורח חייהם בארץ הקודש היונק השראה ממנזרי העת עתיקה. בישוף עכו התנגד לקו הנזירי שלא תאם את השקפתו הממסדית כחלק מהשקפת הבישופים הרואים בנזירים גורם המכרסם בסמכותם ובשליטתם בציבור המאמינים, בעיקר באלו החיים כהרמיטים הנוטים להחמרה וביקורת כלפי הכמורה. המסדר הועבר אפוא לחסות הפטריארך הלטיני בירושלים החל מ־1247. כיבוש ערי הצלבנים ואתריהם בידי ביברס מ־1265 הביא לנטישה נוספת של הלטינים, בהם הכרמליתים, לאירופה המערבית. לכרמליתים נשקף התקנון הראשוני של מסדר הבתולה מרים של הר הכרמל. כתב אותו פטריארך ירושלים אלברטו אבוגדרו Avogadro Alberto לבקשת ראש המסדר הכרמליתי ברוקרדוס Brocardus ב־1209. אושר בידי האפיפיור הונוריוס השלישי ב־30 בינואר 1226, תוקן ואושר שנית בידי האפיפיור אינוקנטיוס הרביעי ב־1 באוקטובר 1247. התקנון כולל את 21 עיקרי המסדר, בהם הנחיות מחמירות, סיגופים, ציות ופרישות, סדרי תפילות, טקסים, קוד לבוש, הימנעות מצבירת רכוש ועוני.

איום קיומי והיחידים אשר אושרו כנציגי הכנסייה הקתולית לפעול בסמכות ובזכויות מלאות היו הפרנציסקנים והדומיניקנים בהתאם להחלטות ועידת ליון ב־1274 אשר הגבילו את פעילותן של קבוצות קטנות. הנזיר הדומיניקני בורקהרד Burckhardt מהר ציון ביקר את הנזירים הכרמליתים בנחל שיח ב־1283 ותיאר את מערת מסתור אליהו ואת מקור המים. שהייתו בחברת נזירי הכרמל היא האזכור האחרון עליהם בנחל שיח טרם הכיבוש הממלוכי. המנזר הכרמליתי בנחל שיח הועלה באש ונזיריו נטבחו בשנת 1283, כך לפי תיאורו של הכרמליתי ויליאם מסנדוויץ' Sandwich of William. 83 סביר להניח כי הרסו גם את מנזרי מרגריטה ואליהו, אך ייתכן שמנזר הכרמליתים בנחל שיח נותר על תלו וההרס התמקד בכרמל בלבד. הכרמליתים נטשו את מנזרם בנחל שיח טרם הכיבוש ב־1265 והיגרו גם הם לאירופה.

עם אישור תקנון המסדר בידי אלברטוס Vercelli מוורצ'לי, פטריארך ירושלים במקום מושבו בעכו, הפכו הכרמליתים ל"אחים" מוכרים על ידי הכנסייה. הם חיו בהתבודדות, נאסר עליהם להתגורר במקומות יישוב והם באו במגע עם הכפריים בנסיבות עבודתם בלבד וכן לשם הספקה. עם נפילת הצלבנים ב-1291 היגרו כולם לאירופה, הפכו לנזירים קווינביטים, התגוררו במנזרי שיתוף קהילתיים אפילו במנזרים עירוניים, והפכו בחלקם לכוהני דת שעסקו בליטורגיה. המסדר התפשט ברחבי אירופה, ולאחר אישור התקנון ב-1247 הקימו סיימון סטוק מחדש באנגליה ועמד בראשו בשנים 1247-1265.

ב-1452 ייסד ראש המסדר ג'ון סורת Soreth John את מסדר הכרמליתיות היחפות, המסתגרות. בד בבד עם התפתחות המסדר ופיצולו למסתגרים וליחפנים ייסדה תרזה מאווילה Avila de Teresa מסדר נזירות כרמליתיות לאחר שנפגשה עם נצר למשפחת אנוסים, ינקה השראה מכתבי הירונימוס, ייסדה את המנזר שבו יושם לראשונה תקנון המסדר הכרמליתי. השפעתה היתה עצומה עקב השילוב בין מיסטיקה, מדיטציה דתית, אקסטזה בעבודת האל ואינטלקטואליות יוצאת דופן.

חואן דה'לה'קרוז יוחנן של הצלב, אשר הקים בספרד מנזרים של הכרמליתים היחפנים. תרזה הצטרפה ב-1536 למנזר האינקרנציה הכרמליתי, אשר אופיו ושגרת חייהן של נזירותיו לא עלו בקנה אחד עם אושיות המסדר ועקרונותיו. הנזירות יצאו ובאו, שוחחו עם זרים, חיו בקשרי משפחה וככלל היו רחוקות מתפיסת העולם הנזירית המחמירה. לפיכך ייסדה תרזה ב-1562 את מנזר יוסף הקדוש ובו שלוש עשרה נזירות בלבד. היה זה מנזר סגפני, סגור ומסוגר. המעיטו בו בצרכים הגופניים והחומריים והרבו לעסוק בסיגופים. הנזירות היו מנותקות מהעולם והן חיו למטרת התבוננות פנימית ורוחנית, שהיתה למעשה תכלית המנזר. תרזה מאווילה וחואן דה'לה'קרוז יסדו הלכה למעשה את מסדרי הנזירות והנזירים הכרמליתים היחפנים.

עם הכיבוש הממלוכי והשתלטות המוסלמים על ארץ-ישראל בשנת 1291 ננטשו האתרים הכרמליתיים. מנזרם על ההר נעזב והנזירים נטמעו בקרב מסדרי העניים קבצנים באירופה תוך נטישת אורח החיים אשר סיגלו לעצמם בהר. עם זאת, הם הקפידו לשמור על זהותם ההיסטורית והרוחנית בשנות היעדרם ובהנהגת מסדר הכרמליתים היחפנים קרם רעיון השיבה לכרמל עור וגידים.

ב־1602 דחה האפיפיור את הרעיון ונימק זאת בהתבססות הפרנציסקנים כמייצגי הכנסייה הקתולית בארץ הקודש. עקב החשש מעימות הוצע להם להגר לפרס לשליחות מיסיונרית, מ־1607 הפך המסדר ממחמיר ומסוגר לפעיל בהפצת הנצרות הקתולית ברחבי העולם. בתוך כך התרחקו הכרמליתים מהרעיון לשקם את המנזר בהר הכרמל וחדרו כשליחי הכס הקדוש למרחבים ש אליהם טרם הגיעה ההשפעה הקתולית.

עשרים שנה מאוחר יותר הנזיר הספרדי פרוספר Prosper, עתיר שנות פעילות בקהילות ובמנזרים בפרס ובסוריה, העלה את רעיון שיקום מנזר הכרמל וזכה להד חיובי ברומא. ב־30 בינואר 1627, בחסות הקונסול הצרפתי באיסטנבול, התחדשה הפעילות הכרמליתית בדמות פעילותו של האב פרוספר, אשר הוזמן באופן רשמי לעמוד בראש פרויקט חידוש המנזר הכרמליתי על הכרמל תוך קבלת הבטחה לחסות דיפלומטית, לסיוע ולארגון כל הנלווה לכך. לאחר קבלת האישור מהכס הקדוש הגיע פרוספר ב־11 באוקטובר 1631 לחיפה בליווי פרנציסקני ופגש בנציג האמיר הבדואי טורבאי Turabay, שליט האזור. לאחר תשלום חמש־מאות פיאסטר הותרה ב־29 בנובמבר 1631 באופן רשמי הקמת מנזר על הכרמל בידי פרוספר. כנציג מסדר הכרמליתים היחפנים העניק לו טורבאי את מערת מרים למרגלות הכרמל, את המערות מתחת לפסגה ואת הריסות הבתים סמוך לכנסייה היוונית על כף הכרמל. עם דרישת המוסלמים הסופים לשימוש בלעדי במערה שבה שהו הנזירים נשלחו חיילים לאסור את פרוספר ואת אנשיו, והכרמליתים בסיועו של טורבאי נאלצו לאתר מקום אחר למנזרם. הם התיישבו במערות אחדות באמצע המדרון, מעל אתרם הקודם, והכשירו קפלה. במערה הגדולה נבנו מנזר קטן, תאי נזירים, ספרייה קטנה, חדר אוכל, חדרי אירוח לצליינים, אגף עבודה וגן קטן. מכלול זה, הקרוי מנזר פרוספר, הוקדש לתרזה הקדושה והפך למנזר הכרמליתים למשך כמאה ושלושים שנה — עד 1761.

הכרמליתים ראו בחיפה מקלט בטוח מפני שודדים. אולם בעוד העיר היתה בטוחה ומוגנת הפך המנזר אשר שכן מחוצה לה, במורד הכרמל, ליעד למעשי שוד ותקיפה, עת נבזז ונחרב בידי חייליו של דאהר אל-עומר, שליט כל מרחב הגליל התחתון מחיפה ועכו עד טבריה. תנאי החיים במערות היו קשים מנשוא, והיו מקור למחלות.

לאחר שרוב הנזירים נטשו נותרו פרוספר והאח פליסיאנוס לבדם בכרמל מתוך רצון לבנות מנזר באתר מתאים יותר, באזור רמתי, מישורי, על ראש הכרמל, אולם בעיות פיננסיות מנעו זאת מהם. 93 עקב מחלוקות בין האמירים ומצב ביטחוני מעורער עזב פרוספר את חיפה בהמלצת האמיר טורבאי. קשרי הכרמליתים עם משפחת טורבאי השלטת סייעו במידת־מה להגנתם. האב פרוספר הלך לעולמו אחרי עשרים שנות שהייה במערות הר הכרמל ונקבר בבית העלמין הקטן שהכשיר במישור על כף הכרמל. אחרי מותו עברו הנזירים עליות ומורדות, יציבות יחסית בצד הגבלות מטעם השלטון, וחילקו את זמנם בין חובתם הנזירית להתבודדות ובין רצונם ומחויבותם לסייע לצליינים שפקדו את חיפה ואת עכו. בראשית המאה השמונה־עשרה, כאשר גברה תנועת הצליינים והפעילות הדתית בהנהגת הכמרים, היה על הכרמליתים להגדיל ולהרחיב את האירוח באכסניית הצליינים שבנה פרוספר ולשפר את תנאי הביטחון בעיר ובקרבתה, ולכן הם בנו כנסייה ציבורית קטנה ומנזר קטן שהכיל כל אשר נדרש לקהילה מבחינת אורחות החיים. ב־1750 שהו שלושה כמרים ושני נזירים קבצנים על הכרמל באותו מנזר קטן, ותחושת הביטחון והסובלנות הדתית היחסית תרמו להעלאת תוכנית להקמת המנזר על הכרמל והוצאתה מהכוח אל הפועל. כבר ב־1730 נאספו תרומות וכספים ממקורות שונים וכן ניתן אישור ממקבלי ההחלטות לכך, אולם עקב התנכלות חייליו של דאהר אל-עומר, כלומר חורבן המנזר וביזתו ב־1761, נאלצו הכרמליתים להימלט והפכו לחסרי בית. בתגובה שלחו אבות הכנסייה ב־22 באוקטובר 1762 את האב פיליפ לשמש בישוף הכרמל. בסיוע נציגי המדינות אשר היו להם יחסים דיפלומטיים עם העות'מאנים עלה בידי נציגי הכס הקדוש להקצות שטח בתחומי חיפה על מנת לאפשר לבישוף להשתלט מחדש על נכסי הכרמליתים על הכרמל ללא הפרעה. 95 פיליפ פנה באיגרת לרומא וביקש מומחה לבניית המנזר וזכות לאיסוף תרומות. התגובה באה בדמותו של הנזיר ג'אמבטיסטה מפיאמונטה Giambattista, אב המנזר הפרנציסקני בעכו שהיה גם אדריכל ובעל ידע וחוש טכני מפותח. הוא הגיע לכרמל ב־12 באוגוסט 1765, סייר בין מבני מנזר פרוספר הרעועים והמטים לנפול ונתקל בבעיית קריסת המבנים, אשר סיכנו לטענת המוסלמים את הדרווישים במערת אליהו, ובדרישה היוונית האורתודוקסית לבעלות על פסגת כף הכרמל. ב־26 במאי 1767 הגיע סוף־סוף אישור הסולטאן להקמת המנזר.

אישור זה הושג בתמיכת השגריר הצרפתי וקרוב לוודאי בסיוע ההוראה מפי דאהר אלעומר להרוס את המנזר הישן ולבנות תחתיו אחד חדש על ראש כף הכרמל. את אבן הפינה הניח ג'אמבטיסטה ב־15 בנובמבר 1767, וב־16 ביולי 1768 נחנך המנזר. הקמת המנזר הלטיני בארץ הקודש מציינת למעשה את התחדשות הנוכחות הנזירית הלטינית בארץ־ישראל מאז תום התקופה הצלבנית. המהפכה הצרפתית השליכה על גורל מנזר הכרמל. הסיוע הכלכלי והתקציבי השוטף למוסדות הדת נפגע או פסק. זיקת צרפת למסדרי הנזורה Giordano 1995 בעת ההיא כבר נוצרה גיאוגרפיה קדושה מקומית בזכות זיהוי הכרמל עם אליהו הנביא ולפיכך נטו לזהות מערות, מעיינות, כוכים ואתרי קבורה עם הנביא אליהו וממשיך דרכו אלישע. בעקבות מסע נפוליאון ב־1799 ותבוסתו בעכו הפכו חייליו את מנזר הכרמליתים לבית חולים צבאי לפצועי המערכה. בעת נסיגת הצרפתים רצחו חיילים עות'מאנים את הפצועים והמקום נותר פרוץ. לאור הנסיבות נטשו הנזירים את האזור ורבים שבו לאירופה.

סוּטלנָה / מאת מעוז חביב

היה זה בשנת התשעים של המאה הקודמת. אינני יודע מה תזמן לנו המאה הזאת, אם כי אני כמובן יודע שאת שיתרחש ברוב רובה גם לא אדע.

אבל המאה הקודמת, המאה העשרים, הייתה כל כך עשירה באירועים שהיו כל כך משמעותיים, שהיא תמשיך לספק בלא ספק "דלק" להמוני חוקרים, סופרים, אנליסטים, עיתונאים ואולי אפילו משוררים. זו מאה שהתכבדה לראשונה בהיסטוריה האנושית בשתי מלחמות עולם ובעוד מלחמות רבות בכל קצווי עולם. זו מאה שחזתה בהולדת מדינות רבות רבות הן באפריקה ואסיה ואפילו באירופה, ומנגד – בהיעלמותן של אחרות. זו המאה שהעניקה לנו את הצהרת בלפור, את החלטת החלוקה, בה התחוללה מלחמת הקוממיות שלנו והקמת מדינתנו וכל מה שהתחולל בעקבותיה.

זו המאה שבה התרחשה המהפכה הבולשוויקית האדומה שעשתה מממלכת רוסיה הצארית את מה שהתפתח להיות ברית המועצות, וזו גם המאה ששמונים שנה מאוחר יותר חזתה בנפילת חומת ברלין ובהתפרקותה של אותה ברית המועצות הקומוניסטית.

והיכן אכניס אני את עצמי במכלול האירועים העשיר הזה ובמיוחד בנקודה הזו? הנה עי כן, כאן מתחיל סיפורי.

זמן לא רב לאחר נפילת החומה ובעקבותיה – קריסת "מסך הברזל", סיימתי שליחות תנועתית באמריקה הגדולה והתגלגלתי בלא שתכננתי מראש, להנהגת תנועת נוער ציונית עולמית שבאותה העת חפץ התק"ם ביקרה, במיוחד אחרי שהקימה שני קיבוצים בערבה הרחוקה – קיבוץ יהל וקיבוץ לוטן.

משהגעתי למשרד התנועה שכיהא לתנועה ציונית שכן כבוד כמצוות דוד בן גוריון דווקא בירושלים, ולמדתי פרק או שניים במהותה ובדרכה של התנועה שעד אז לא הכרתי, שאלתי את השאלה שנראתה לי מאוד מתבקשת באותם ימים: "ומה עם הקמת התנועה בברית המועצות לשעבר?" (עדיין לא נכנס אז ללכסיקון הקיצור 'חמ"ע' בהתייחס לאימפריה הקומוניסטית שקרסה).

- למה לך להסתבך עם מה שקורה מעבר למסך הברזל? – שאלו אותי חברי הצוות האנגלו-סקסים.
 - זהו בדיוק – השבתי – המסך נפתח ואחינו היהודים שם ובני הנוער היהודים ששם, וודאי וודאי שמחכים וזקוקים לנו. אינכם חושבים כך?
 - דווקא לא ממש נראה לנו... – השיבו – אבל אם זה כל כך בוער בך אז – 'זבש"ך'. (כלומר – זו הבעיה שלך). לא נעצור בידך.
 - או קיי – אמרתי. אם 'זבשי' אז 'זבשי'. אני מאמין שחשוב עתה להגיע ולפעול שמה הרבה יותר מאשר באנגליה, באמריקה או באוסטרליה. אם יש מקום שבו אנחנו יכולים לתרום יותר מכל מקום אחר בעולם – זה שם
- וככה מצאתי עצמי כעבור חודשים ספורים "מפליג" עם ארבע בנות התנועה הישראלית מחיפה בטיסת לילה של "אירו-סוויט", שלמרות שמה המבטיח לא הייתה מתוקה במיוחד, למינסק שבביילורוסיה – זו שנקראה בעבר "רוסיה הלבנה".
- לכבוד נחיתתנו דאגו להדליק את אורות הסימון של מסלול הנחיתה, שכובו מיד לאחר שעברנו אותה בשלום לצורך חיסכון בחשמל, וככה התחלנו להבין שהגענו לעולם אחר.
- עוד בהיותנו בטיסה נדרשנו, ככתוב בהנחיות שבכרטיס הנחיתה שקיבלנו, לספור בדייקנות את כל הכספים שאנחנו נושאים עמנו כדי להצהיר עליהם כדת וכדין. תחילה עברנו את ביקורת הדרכונים על ידי שוטרי גבול חמורי סבר שנראה היה בעליל שחושדים בכל אחד ואחת מאתנו שאיננו אלא מרגל שנשלח מהמערב ושיש לתחקר אותו ולהבטיח שלא יחתור תחת אושיות המדינה שזה אך נפרדה מהברית, כלומר – מברית המועצות.
- מיד לאחר מכן בקורת מכס, וכאן יש לשלוף את הארנק כדי לאפשר למוכס להוציא מתוכו את כל הכסף כולו, למנותו בזהירות ובדייקנות מרבית ולהשוות את תוצאות הספירה עם ההצהרה שרשמנו בכרטיס. (וחס ושלוס אם טעינו). עברנו בשלום את השלב המפתיע הזה, והגענו לדלת של חדר גדול, שבתכו ערימות מזוודות ושתי "גיבאריות" נוטלות מעמנו את סימון המזוודות שלנו שעל כרטיס הטיסה, מחפשות בערמה ולמזל טוב, מוצאות את המזוודות, משוות את הכתוב – ואנחנו עם כל רכושנו בדרך למחנה.

ביציאה מחכה לנו ואן ישן מתוצרת פולקסוואגן. נהג מסביר פנים, נוטל מאתנו מזוודה, פותח את הדלת האחורית הנפתחת כלפי מעלה, תוקע מקל מטאטא כדי שלא תחזור ותנחת מטה וכבר אנחנו נכנסים פנימה לוואן, שם מחכים לנו במהופך ארגזים שעליהם נוכל לשבת אחר כבוד בנסיעה שתארך כשעה, לעבר מחנה הקיץ הראשון של תנועתנו בחבר המדינות. גם כאן מגלים אנחנו עד מהרה משמעות חיסכון באנרגיה, בבנוזין, בחשמל ובמה לא. בכל ירידה שבכביש מכבה הנהג את המנוע כדי לחסוך בכל מה שניתן. משכיבה את המנוע, נחלשים אורות התאורה של המכונית ואנחנו בקושי מזהים את הכביש המתפתל בין יערות שחורים משחור, בלא כל סימון, לבן או צהוב, (נראה שגם בצבע חסכוני...) כאשר גם הבתים המתגלים פה ושם בצד הכביש – מואפלים, ואנחנו כבר מבינים – לצורך חיסכון.

כך, הגענו לבסוף בשלום למחנה.

המחנה התנועתי שלנו ממוקם במחנה צבאי סובייטי נטוש שכל כולו זרוע באנטנות גבוהות מסוגים שונים. אנחנו לומדים עד מהרה – המחנה ממוקם בבסיס נטוש של חיל הקשר של הצבא הסובייטי. וודאי מכאן שדרו והאזינו למתרחש הרבה מעבר למסך הברזל.

"לפחות עם כל האנטנות הללו אוכל להתקשר הביתה כדי להודיע שהגעתי בשלום", - אני חושב לעצמי, אבל עד מהרה מסתבר לי שלא כך הוא.

במשרד המחנה יש טלפון אחד ויחיד וגם הוא סגור ומסוגר בארון מיוחד נעול במנעול. המפתח נמצא בידי "דודה" אחראית ויש לקרוא לה.

היא מגיעה וצרור המפתחות הכבד בידה. פותחת בדחילו ורחימו את דלת הארון ושולפת טלפון, מסוג זה המוכר לי מראשית שנות שירותי בצבא, כטלפון שדה. יש בסיס. יש שפופרת דיבור אבל חוגה – אין.

כל מה שניתן לעשות בו, במכשיר הוא להקיש שוב ושוב על תושבת השפופרת עד שבמרכזיה שבישוב הקרוב ירים פלוני את השפופרת שאצלו.

- שיחת חוץ! – מבהירה האחראית.

- אהה – אז יש להתקשר למרכזיה העירונית במינסק.

מתקשרים.

- שיחת חוץ לישראל – אומר מי שאומר.

אהה. אז יש להתקשר למרכזיה הבין לאומית....

וככה לאחר כשעתיים, אני מצליח סוף סוף לשמוע את קולה של רעייתי (מהטלפון הציבורי שבמקלט היותר קרוב לביתנו שבקיבוץ, שהרי מכשירי טלפון בבתינו הקיבוציים, אין...) ולדווח לה שהכול בסדר ועל הכול אספר כשאחזור...

כשיצאתי נשאתי שוב את מבטי לשלל האנטנות הסובייטיות. מסתבר להוותי שהן לא הועילו.

וזהו זה. עכשיו סוף סוף אנחנו במחנה.

*

עד מהרה נבלענו, חמשת הנציגים מישראל במחנה התנועה הראשון שלנו בברית המועצות לשעבר. בנות התנועה הישראלית עמן הגעתי, נטלו קל מהרה את הפיקוד והובלת המחנה, כדי לגלות בדרך הקשה שרוסיה או ביילורוסיה אינן ישראל, ומה שברור ונהיר לנו כאן בהלכות מחנות, איננו תואם בדיוק את צפיות המשתתפים במחנות ששם ואז נוצרו כמובן המתחים שעליהם נאמר שהפיקח לא נכנס למהמורות שצריך להרבה חכמה כדי לצאת מהן.

אבל, המחנה התנהל ושישים חניכיו אכן חוו לראשונה בחייהם השתתפות באירוע יהודי, שיש בו חול ויש בו שבת, שיש בו סיפורו של עם ויש בו לימוד תפילה ועיקר העיקרים, שטוב ונעים לחוש בו שאין עוד ממה לפחד ומותר לחוש אפילו גאווה ושמחה על מה ומי שאנחנו.*

באחד הימים העברתי פעילות לחניכים הבוגרים, חבורה של כעשרים צעירים וצעירות בשנות העשרים שלהם. חילקתי לכל אחד דף, סרטים צבעוניים ודבק. (את כל אלה הבאנו עמנו מישראל, כמובן), והסברתי להם את המשימה.

"חישבו מי אתם ומה אתם וכיצד אתם רואים את עצמכם. יש לכם סרטי נייר בארבעה צבעים כל צבע מציין השתייכות אחרת. הצבע הצהוב – ליהודי. הצבע האדום – לרוסי. הצבע הכחול – לציוני והצבע הירוק לאזרח העולם. אתם חופשיים לעשות עם הסרטים ככל העולה על רוחכם, להדביקם על הדף בכל צורה שתבחרו ולסוף אבקש מכם להצביע ולהסביר לכל היושבים מה משמעות היצירה שיצרתם.

הקבוצה עבדה ברצינות שלא הייתה מוכרת לי משום מקום אחר בעולם שבו פגשתי את בני הנוער שלנו. עד מהרה התגלו הכישרונות האומנותיים של הצעירים. אחד הדביק באדום מנורה ואחרת מגן דוד בכחול. אחת את דגל ישראל ואחר – צמד שופרות.

משהסתיים הזמן המוקצב ביקשתי מכל אחד לספר לחבורה את סיפור הדף שלו. היו סיפורים מסיפורים שונים, אבל את לבי קנתה יותר מכל – סוּטְלֵנָה עם סיפורה, שאז שמעתי לראשונה ושלאחר מכן שמעתי כמותו עוד ועוד גם ברוסיה הגדולה וגם בפולין, גם בגרמניה וגם באוקראינה.

-שמי סוּטְלֵנָה – אמרה. – אני בת עשרים ושלוש ובשנה הבאה אסיים את לימודי באוניברסיטה. חייתי את כל חיי כמו כול בת רגילה בלי בעיות מיוחדות. בית ספר יסודי, תיכון. חברה בקומסומוול ויש לי אפילו כמה חברות טובות משם. עכשיו, אני באוניברסיטה וכבר חשבתי לאן אני פונה הלאה מכאן. אבל, לפני ארבעה חודשים קרה לי משהו ממש בלתי צפוי. אני יכולה לומר – כל העולם שלי התהפך ככה לפתע, בלי שום הכנה מוקדמת. ערב אחד, קראה לי אליה סבתי, שאותה אני אוהבת אהבת נפש. היא כבר באמת זקנה מאוד, ואני מניחה ששתינו יודעות שזמנה בעולם הזה קצוב. אז ככה, היא קראה לי, הניחה יד על כתפי ולפני שדיברה כבר הבנתי שזה לא עומד להיות סתם כך עניין של יום יום.

- יש לי דבר חשוב מאוד לספר לך – היא אמרה.

מה כבר קרה? – נבהלתי.

קרה? לא קרה, אבל, אולי אחרי שאומר לך – יקרה.

-נו, אז תגידי – הגבתי מתוחה כמו קפיץ.

ראי, חביבתי – אמרה. – מעולם לא סיפרתי לאמא. היא – איננה יודעת, כך לפחות אני חושבת. אבל היום אני מרגישה שאני חייבת לספר לך. אני חייבת, כי שנים רבות, אולי רבות מדי, שמרתי את הדבר עמוק עמוק בתוכי, ויותר אינני יכולה ולא אסלח לעצמי אם אעזוב את העולם הזה ולך לא אספר.

- אז מה זה הדבר העלום הזה! – נזעקתי.

- תקשיבי היטב – אמרה – סוּטְלֵנָה שלי, עליך לדעת שאת יהודייה.

- ???
- כן, כן. אני נולדתי יהודייה ועד הפוגרומים הגדולים גם חייתי כיהודייה. אחרי הפוגרומים שבהם איבדתי רבים מבני משפחתי, החלטתי שלעולם אסתיר את זהותי כדי לשרוד. התחתנתי כמו שהתחתנתי עם סבך הנוצרי שהלך לעולמו, וחייתי כנוצרייה כל חיי בהמשך. לא סיפרתי מעולם לאמך, אבל חשתי שאני חייבת לך, שלפחות את תדעי. היום אנחנו חיים בעולם אחר. היום יש ליהודים מדינה משלהם בארץ ישראל. את תחליטי לגביך את מה שתחליטי, אבל לפחות תדעי באמת מי את ומה את והיכן שורשיך...
- איך אומר לכם? – המשיכה סוּטלנה – כל עולמי כמו התמוטט עלי לפתע. עשרים ושלוש שנים חייתי כמו שחייתי, ולפתע פתאום הסתבר לי שבעצם, מי שהייתי היא לא מי שאני באמת. לא ידעתי היכן לשים את עצמי. אני יכולה לומר שכל עולמי הסתחרר. מי אני באמת? – שאלתי את עצמי. – מה המשמעות של מה שגילתה לי כך סבתי לפתע פתאום בערוב ימיה? שבועות הסתובבתי כסהרורית. לא ידעתי היכן לשים את עצמי. ואז, אז שמעתי על המחנה הזה. שמעתי והחלטתי להירשם. והנה – אני כאן. וכאן, אולי בפעם הראשונה בחיי אני באמת מרגישה – שייכת. באמת מרגישה שקניתי לי את הזהות האמיתית שלי. כאן, בחברתכם אני מרגישה שאני – זו אני. אתם רואים?
- הדף שלי צהוב כמעט כולו. כי זו אני. כי אני יהודייה. בקצה בקצה סימנתי נקודה כחולה. זה בשביל הציונות. אינני יודעת. אולי יום יבוא והנקודה הזאת שהיא כל כך קטנה ושולית היום עבורי עוד תגדל. אבל עכשיו כל מה שחשוב לי זה – הצהוב הזה הממלא את הדף. זו היהדות. זה שאני יודעת מי שאני ומי שאהיה מעכשיו ועד עולם.

הכול הקשיבו ואני חשתי עמוק עמוק בלב לא רק התרגשות וסיפוק אלא תחושה הרבה יותר עמוקה של שליחות, אפילו של ניצחון. הנה, בעבור זה יותר מכל אנחנו כאן. שמונים שנה עשה המשטר הקומוניסטי בברית המועצות ככל שיכול כדי למחוק, להחניק ולהעלים את היהדות, והנה, אנחנו כאן כדי לעזור לה לחזור ולצוף על פני המים.

עברו שנים. תנועתנו תקעה בחבר המדינות יתד חזק. בכל קיץ נערכים ברחבי היבשת מחנות קיץ רבים אליהם מגיעים מאות רבות של משתתפים ואלפי בני נוער מתחנכים בה כיהודים. עולים רבים מבוגרי התנועה עלו ועולים ארצה. אחרים מגיעים לתוכניות שנתיות בישראל טרם עליתם.

באחד הימים, בעודי יושב במשרדי בירושלים נכנסה לחדר צעירה תמירה וחייכנית. כן? – אמרתי, נושא את עיניי, אך חשתי שמהו מתגלגל במוחי ואין זו סתם כניסה רגילה של חניכה.

אינני יודעת אם אתה זוכרת אותי, אבל אני מאוד זוכרת...

- סוּטלנה – קראתי וקפצתי ממקומי לחבקה.

- אכן, סוּטלנה.

היא הגיעה יחד עם קבוצה לתוכנית לימודית שלנו בארץ. כעבור זמן לא רב, אירחתי בביתי בקיבוץ כמנהגי משכבר הימים את כל הקבוצה, כדי לספר להם את סיפור הקיבוץ בכלל ואת סיפור קיבוצי בפרט.

סוּטלנה ירשה עם החבורה כמוקסמת וכאשר הגענו בסיוורנו בקיבוץ לאזור הפעוטונים, וחזינו בחבורת הקטנטנים המשחקת ונהנית בחצר, ראיתי את עיניה נוצצות ודומעות גם יחד, כאילו חשה שהנה, הילדים הללו שכאן, נולדו והם גדלים למה ולמי שהם ולא יאלצו לעבור את המהפך והמהפכה שעברה היא.

היום, כגמלאי, כבר אינני ממלא את תפקיד מזכ"ל התנועה העולמית. אבל עבורי סוּטלנה הייתה ונותרה מהות הסיבה שבעבורה הלכנו לפעול שמה, במי שהייתה יהדות הדממה. וסוּטלנה?

סוּטלנה חיה היום בישראל. לא בקיבוץ אבל כאן, בישראל. לצערי כי רב, מדינת ישראל לא ידעה ואיננה יודעת להאיר את פניה ליהודים ויהודיות כסוּטלנה והם צריכים להיאבק אל מול הממסד הדתי כדי שיכיר במי ובמה שהם באמת, אבל זה כבר סיפור אחר.

ואם נחזור לתחילת הסיפור, לסבתה, היא וודאי לא זכתה לראות את נכדתה עושה את הצעד הגדול הזה ועולה לישראל, אבל זכתה גם זכתה לראותה חוזרת אל חיק היהדות שאותו עזבה היא כדי להמשיך ולהתקיים.

ועוד חשבתי לעצמי בסוף כל הסיפור הזה – אכן, הנקודה הציונית הכחולה הקטנה בקצה הדף של סוּטלנה, גדלה גם גדלה, אך מעולם לא האפילה על הצהוב שבדף.

הקיבוץ פרק 6 / מאת מעוז חביב

הענפים:

חלק ניכר מן החברים עובדים בענפים וחלק נוסף בעבודות מחוץ לקיבוץ. כל ענף בקיבוץ מהווה ממלכה בפני עצמה. לכל ענף – מרכז, כלומר, אדם הנבחר לעמוד בראש הענף ולנהל אותו. לידו – צוות העובדים הקבועים בענף. המרכז יתחלף מדי כמה שנים ואז יתכן שיחזור להיות חלק מחברי הצוות או יעבור לענף או לתפקיד אחר. לצוות ניתן חופש רב בתכנון הענף, בתכנון ובביצוע העבודה בו, ובפתרון הבעיות המתעוררות. הענפים מהווים את מקור ההכנסה העיקרי של הקיבוץ. אנחנו מדגישים – הקיבוץ – שכן, כל רווח מן הענפים נזקף לזכות הקהילה ולא לצוות. באותם קיבוצים שלא הופרטו העובדים אינם מקבלים לא משכורות ולא בונוסים כלשהם בעבור עבודתם והשקעתם בענף. גם אם יתאמצו ויעבדו 14 שעות ביום כי צריך, או אם יסיימו את עבודתם מוקדם וילכו לבלות, הקיבוץ ידאג לספק את צרכיהם באותה מידה. למרות זאת ידוע ומקובל שהצוותים ישקיעו את כל שביכולתם כדי להשיג את התוצאות הטובות ביותר ואת הרווח המכסימלי הניתן לענף. אם יצליחו בכך יתמלאו בשמחה ובגאווה. אם יכשלו, תוכל לראות זאת על פניהם הנפולות. כאן יש לציין שבמאה העשרים ואחת, לאחר תהליך ההפרטה שעברו מקצת הקיבוצים, אכן מקציב הקיבוץ שכר המשולם לכל העובדים בקיבוץ ואז יש לשער שבעבור השקעה נוספת יתוגמלו גם כן. ובכל זאת, עם או בלי שכר, מהו הגורם המרכזי למוטיבציה להשקיע ולהצליח? כיצד אנשים בקיבוצים המסורתיים שאינם עובדים עבור שכר ושרמת חייהם השווה לכל האחרים מובטחת בכל מקרה, מוצאים עצמם במרבית המקרים משתפים פעולה במסירות למען ההצלחה המשותפת?

חריש בשלהי הקיץ. צילום – מעוז חביב

יתכן שאת התשובה לכך ניתן לחפש בהבדל הגדול במוטיבציות בין חברי הקולחוזים ברוסיה או סין, לעומת חברי הקיבוצים בישראל. לקולחוז בעיה קשה להתמודד עם השגת היבולים המצופים ממנו עקב חוסר המוטיבציה של חבריו. אך חברים חסרי מוטיבציה אלו, יגלו מוטיבציה רבה כאשר יעסקו בחלקתם הקטנה שליד ביתם, שרווחיה נכנסים היישר לכיסם. כלומר, קיימות תחושות שונות בתכלית לגבי הקולחוז – ככלל, ולגבי מעט החקלאות הפרטית המותרת – כפרט. כל כך – למה? שכן הקולחוז איננו מושתת על בחירה חופשית של חבריו. הבחירה החופשית קיימת אך ורק לגבי מעט העיסוק הפרטי המותר במסגרת הקולחוז. ואילו הקיבוץ בישראל, כל כולו מבוסס על הבחירה החופשית. אדם בוחר את ביתו ודרך חייו. אם איננו מרוצה הוא יכול תמיד ללכת. מכאן שתחושת השותפות והאחריות המדרבנות את החברים להשקיע ולתרום נובעת מעצם השייכות וההתייחסות אל הקיבוץ כבית. תחושת ביתיות זו חזקה מספיק כדי לגרום למרבית האנשים להשקיע את כוחם ומרצם לטובת הכלל. אנחנו מציינים – למרבית, שכן, תמיד ובכל חברה יימצאו "הרוכבים החופשיים" שינצלו את הכלל לרווחתם האישית.

כאן המקום לציין שהקיבוץ המהווה כ-2% מאוכלוסיית ישראל מייצר כ-10% מהתוצר התעשייתי בישראל וכ-40% מהתוצר החקלאי והישג זה לא היה מתרחש ללא מוטיבציה אמיתית של חבריו.

אשר לעובדי החוץ הם הללו היוצאים באישור הקיבוץ לעבודה מחוצה לו, בעיקר בערים. יתכן עקב מקצועם שלא ניתן לנצל במסגרת הקיבוץ עצמו. ייתכן מסיבות אחרות. בקיבוץ המסורתי כל משכורתם מועברת ישירות לקיבוץ. יש קיבוצים בהם

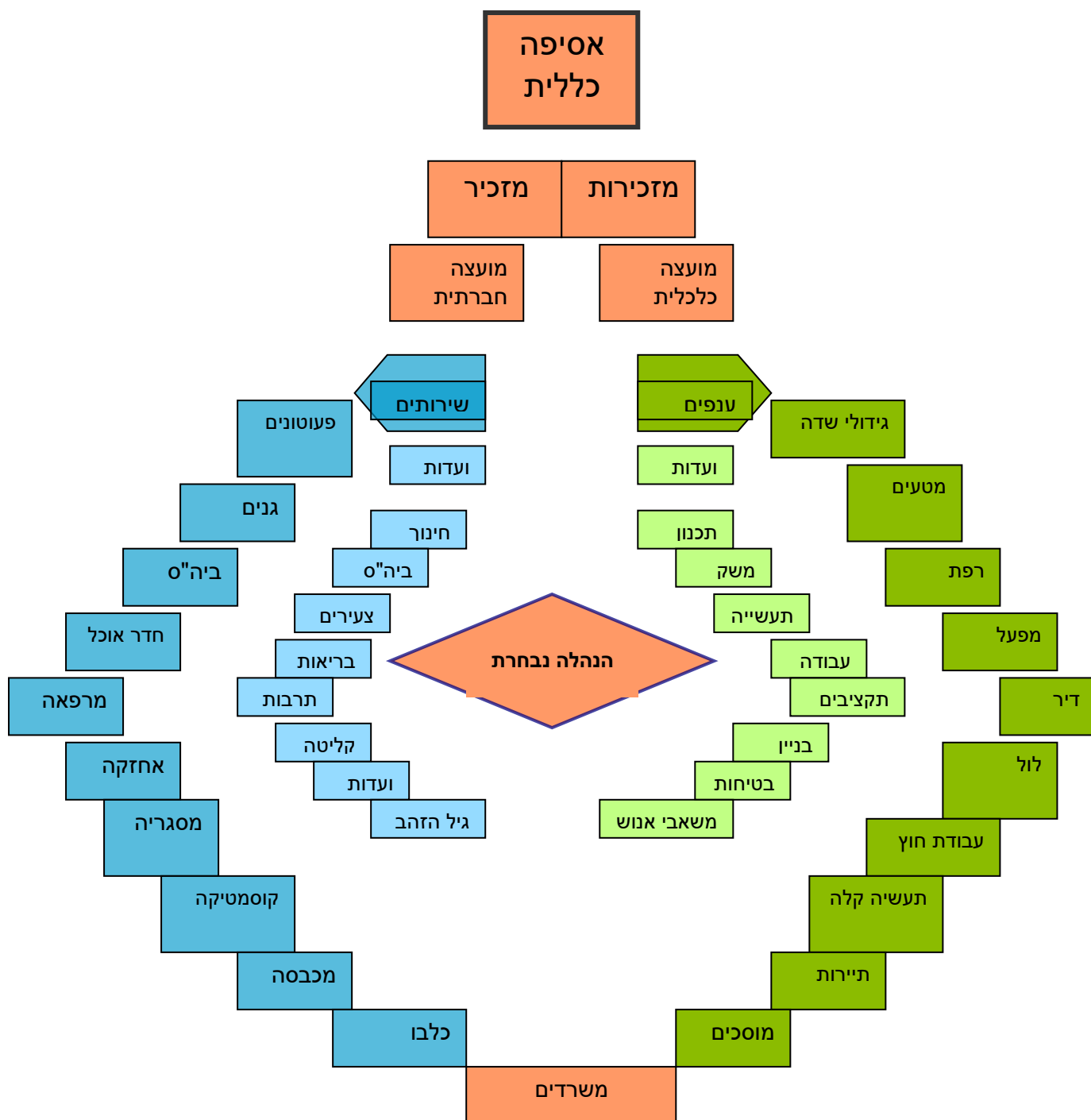
על פי השינוי עליו החלט, מועברת המשכורת לקיבוץ הנוטל את חלקו ומעביר את היתרה לחשבון החבר. ויש קיבוצים מופרטים בהם מקבל החבר את משכורתו ומשלם לקיבוץ על פי הנהוג בו. את כל ההחלטות הנוגעות לקיום השוטף של המערכות הללו ואת המעקב השוטף אחר ביצוען מקיימות הוועדות.

הקיבוץ - וועדות הקיבוץ פרק 7 / מאת מעוז חביב

מבנה הקיבוץ בכללו:

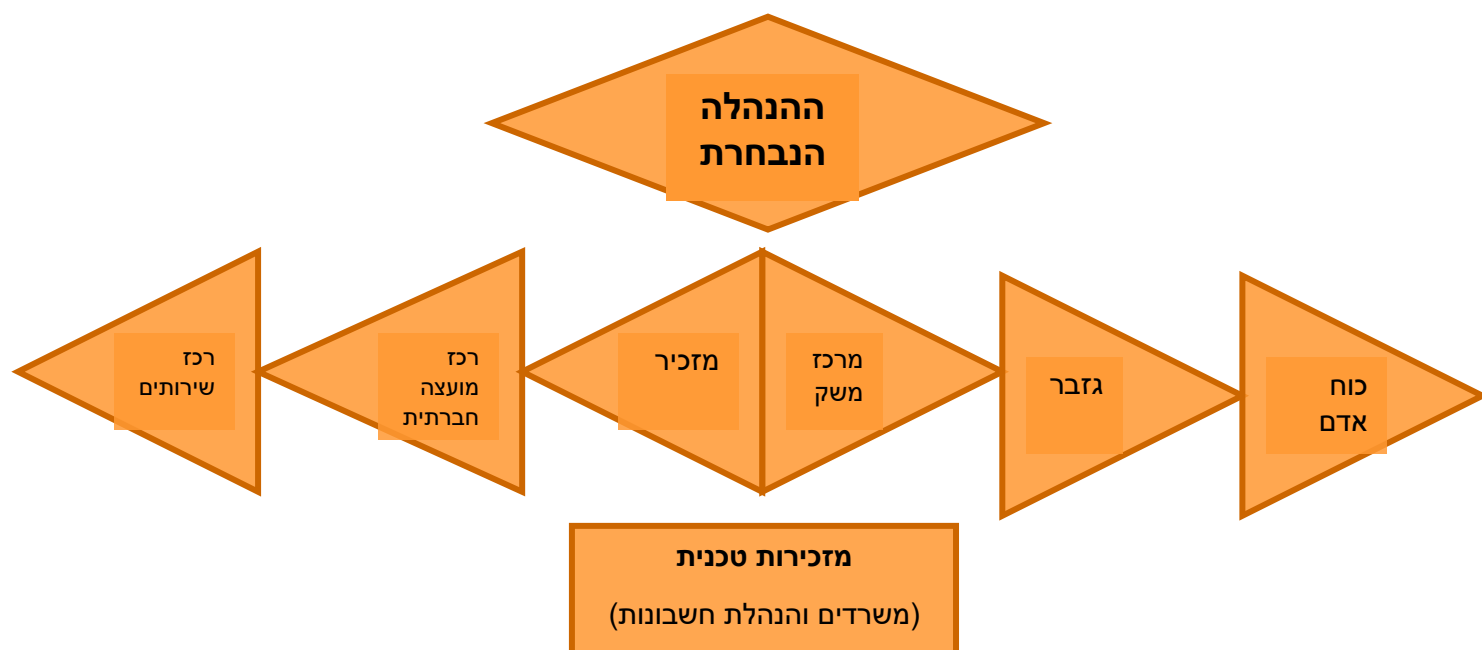
חברי קיבוץ לא מעטים משרתים בוועדות. וועדת המינויים היא זו המגישה את הצעותיה לאיוש הוועדות לאישור המזכירות ולאחר מכן – לאסיפה. האסיפה בוחרת את חברי הוועדה לשנתיים. בדרך כלל מתחלפת מחצית הוועדה כל מחצית קדנציה ובאופן זה שומרים על ההמשכיות. בדרך כלל נפגשות הוועדות בערבים. רכז הוועדה הוא האחראי לכינוסה. כל וועדה משתדלת לכסות את תחום אחריותה מבלי להזדקק בדיוניה לתמיכת המזכירות או האסיפה. ברור שבנושאים מסוימים או בשלבים מסוימים בתהליך ההחלטה אין הוועדה עצמה אמורה להתמודד עם הנושא בכללותו. למשל, **וועדת קליטה** אחראית על קליטת חברים חדשים בקיבוץ. הוועדה דנה במדיניות הקליטה לשנים הבאות, מחליטה נאמר על תוכנית חומש ומביאה את תוכניתה לאישור המזכירות והאסיפה. במידה שהתוכנית אושרה, היא נעשית למדיניות הקליטה של הקיבוץ שעל ביצועה אחראית הוועדה. אם נקבע שיש לקלוט למשל ארבע משפחות בשנה, תהא הוועדה אחראית למיון ולבדיקת המשפחות המיועדות ובסיכום, מתוך כלל ההיצע, תמליץ על המשפחות המועדפות להיכנס לתהליך הקליטה בפני המזכירות והאסיפה. משפחה כזו תתקבל לקיבוץ לתקופת מועמדות של שנה עד שנתיים בהתאם לנוהגי הקיבוץ, בהמלצת הוועדה ובאישור האסיפה. אם התקבלה המשפחה למועמדות, תטפל בה וועדת הקליטה טיפול צמוד משך כל תקופת מועמדותה, כדי למנוע ממנה את השחיקה שבהתמודדות עם מוסדות המשק וכדי לעזור לה בראשית צעדיה בקיבוץ. בתום תקופת המועמדות תביא הוועדה את המלצותיה בפני האסיפה. זו תחליט בסיכום בהצבעה חשאית שלקבלתה נדרש רוב של שני שלישים על קבלת המשפחה לחברות מלאה – כן או לא. התקבלה המשפחה לחברות הרי שההורים נעשים לחברים שווי זכויות וחובות בקהילה לכל

ימי חייהם – או לכל ימיהם בקיבוץ. והיה ולא זכתה המשפחה ברוב הדרוש, הרי שלמרות כול אי הנעימות אין לה ברירה אלא לארוז וללכת.

זוהי דוגמא אחת מיני רבות של דרך העבודה של וועדה בקיבוץ תוך שיתוף פעולה עם המזכירות והאסיפה. כפי שתלמד מן השרטוט הנלווה יש וועדות שתפקידן קשור יותר בצד המשקי - כלכלי של הקיבוץ כשם שיש וועדות שעיסוקן נוגע יותר לתחום חברתי. וודאי וברור הוא שוועדת **החינוך** עניינה בתחומי החינוך, המהווה חלק אינטגרלי מן **השירותים**, ושייך למערכת **החברתית**. ואילו וועדת **תעשייה** תטפל בנושאים הקשורים **למפעלים** שהם בתחום **הענפים** ובמערכת **הכלכלית**. לעומת זאת וועדת **תקציבים** למשל תשפיע על שני התחומים גם יחד. חשיבות עבודת הוועדות איננה רק בעצם מתן האפשרות לחבר מן השורה להיעשות פעיל, משפיע ומחליט בחיי יום יום בקהילה. חשיבותן בקיום אורח חיים דמוקרטי, בריא והיגייני יותר המחלק את האחריות בין רבים. לו היו למשל צוותי הענפים חופשיים להחליט על תקציבי ההשקעות וההוצאות שלהם, וודאי שלא היה גבול אובייקטיבי לדרישותיהם. כל צוות רוצה לשפר, לקדם ולשכלל את הענף או השירות לטובת העניין עצמו, וזאת מבלי שיהא מסוגל או מעוניין לראות את התמונה הכוללת באובייקטיביות רבה מדי. לעומת זאת הוצאת זכות ההחלטה בנושא הזה מהצוותים והעברת העניין לוועדות כגופים הממליצים בפני המזכירות והאסיפה, יוצרת מצב היגייני יותר שבו חברי הוועדה הבאים מסקטורים שונים בקיבוץ, בוחנים את צרכי התעשייה או הבריאות למשל, לא רק בעיניים של תעשיינים או עובדי רפואה, אלא בעיניים של חברי הקהילה המאגדת בתוכה את כל התחומים הללו. אין ספק שהחלטת הוועדה תהיה אובייקטיבית יותר ולכן משקל המלצותיה במועצה הכלכלית ובמזכירות יהיה רב יותר. **ההנהלה הנבחרת:** ההנהלה מורכבת מהפונקציונרים המרכזיים. הללו, בתקופת שירותם, תפקידם הוא עבודתם – לפחות חלקית.

חברי ההנהלה מתמודדים יום יום ושעה שעה עם הבעיות הארגוניות, הכלכליות והחברתיות של הקיבוץ. כלומר – עם הבעיות הקיומיות.

אי לכך חשובה עבודתם **כצוות המוביל** של הקיבוץ. גם ההגבלות החלות עליהם כמי שחייבים לדווח ולהיות כפופים להחלטות הגופים העליונים, מותרות להם כר רחב להחלטות ולביצוען היום יומי, על ידי כל אחד מהם לחוד ועל ידי כולם יחד. להנהלה כזו כוח רב. וודאי הוא שכלפי חוץ היא מייצגת עסק גדול המגלגל מיליונים. כלפי פנים להחלטותיה ולביצועיה השפעה על איכות ורמת החיים של מאות נפשות. זהו תפקיד אחראי, מסובך וקשה, בייחוד במערכת החיים הקולקטיבית והדמוקרטית של הקיבוץ ולכן אין ספק שזה גם תפקיד שוחק ומעיף. אי לכך וכן מסיבות נוספות נשמר בקיבוץ עיקרון הרוטציה בקפדנות וזאת למרות אובדן הידע והניסיון הנצבר כפעם בפעם על ידי העושים במלאכה.

יוצרים חיבורים בין כרמל לים – קהילת האירוח החדשה של חוף כרמל/ יעל קורלנדר*

חבל הארץ שבין הכרמל לים התברך באוסף מרהיב של אנשים יוצרים בתחומים שונים, הפרוסים על שטח גיאוגרפי מגוון מחוף הים ועד ההר והיער – הכרמל. בשבועות האחרונים, בתמיכת עמותת תיירות כרמלים ועמותת "מעברים", הולכת ומתגבשת הקהילה האזורית של האירוח הביתי, ללא לינה - "יוצרים חיבורים". חברות הקהילה, פותחות את בתיהן לאירוח חוויתי, של שעה עד 3 שעות, הכולל סיפור אישי, סדנה או ארוחה.

בין המארחות החברות
בקהילה תמצאו את
דליה ברנובר Dalia be
happy מבנימינה,
המארחת בביתה,
שהוא מרחב שמחה
צבעוני במיוחד. דליה

היא מעצבת, יוצרת, מלמדת וחוקרת שמחה כבר שנים רבות. באירוח אצלה תפגשו בשמחה שבאה לידי ביטוי בצבעים, מילים ומרקמים. דליה אומרת שהשמחה שלנו היא תודעה שעלינו לפתח, לטפח, לגרות, להרחיב. נדמה לנו לעיתים שהשמחה שלנו מגיעה על תנאי כשלמעשה נולדנו אתה והיא זמינה לשימוש שלנו כל יום, יום יום.

אתם מוזמנים אל דליה, לבקר, לחוות וליהנות.

0522948487

ציפי אורוביץ, המתגוררת במתחם אהרונסון הצמוד למדרחוב של זכרון יעקב, היא אמנית מיוחדת במינה. את ביתה בנתה על גבי חורבות מערה ששימשה את משפחת אהרונסון להשקיית סוסיה ושבה מצאה שרידי תכתובות ועיתונים מראשית המאה ששימשו אותה בעבודותיה. ציפי יוצרת בטכניקה מעורבת על בסיס נייר. ההיא הגיעה אל האמנות בדרך ארוכה ומפותלת, אחרי עיסוק רב-שנים בכימיה ובפיסיקה ודרך תואר בתרפיה

באמנות. עבודותיה כוללות גם מזוזות ותכשיטים שאף אותם היא יוצרת מחומרים בעלי עבר ומשמעות ובטכניקה מעורבת. לתיאום 0523221905.

בגלריה מול הים בזיכרון יעקב, גרים בכיף זוג האמנים **אהלה וצפריר מוזיקנט**. אל מול נוף מרהיב של רצועת החוף מחדרה ועד חיפה, בבית שהוא גלריה ליצירה

משותפת של אהלה – יוצרת בקולאז' וצפריר – היוצר בעץ. בפיסת גן עדן מזמינה, מרחיבה, ומלאת השראה, בבית שהוא גלריה משותפת חיים בהרמוניה ומארחים סדנאות, טקסים ומפגשים אנושיים מאירי פנים. אהלה – מספרת סיפורים, קוראת

בקלפים, עורכת טקסים ואמנית יוצרת, וצפריר – איש מקסים עם עבר עשיר במלונאות ואירוח, וכיום יוצר בעץ אמנות שימושית. 052-3704774

אירית גבריאל אמיני היא אמנית, יוצרת מקרמיקה, כלים שימושיים צבעוניים במיוחד, המצויירים ביד. הטבע הוא מקור השראה העיקרי שלה וסגנון הציור שלה הוא בעיקר נאיבי ואופטימי ומלא שמחת חיים. באירוח בביתה בבנימינה, אירית תדגים לכם עבודה על האבניים. אירית גם אוהבת לבשל לכן אפשר להתארח אצלה לארוחה קלה או על כוס קפה, או תה צמחים מגינת התבלינים שבגינתה.

לתיאום: 050-4661820

ויקי פולק מתגוררת בבית אורן, בבית שגובל בשמורת טבע, חייה סביב טבע ואומנות היא דרך חיים עבורה. האומנות שלה מגוונת ומושפעת מהזמן ומהסביבה. ויקי מציירת מפסלת וכותבת, מזמינה אתכם לחצר ביתה לחוויה של טבע ותרבות. באירוח אצלה תיהנו מהנוף של מישור וחוף והרי הכרמל, תטיילו בשמורת הטבע

הקרובה אל ביתה ותבקרו בצריף בו היא יוצרת. לתאום 052-6181962

חגית מוליקנדוב, מעין הוד, בעלת המותג "מוליקן", היא אמנית ומעצבת רב תחומית בוגרת בצלאל. חגית משלבת אהבת טבע, תכשיטנות, עיצוב בחומרים שונים ובשיטות מסורתיות. המפגש עם הנופים האינסופיים של חוף הכרמל הם ההשראה לקולקציית התכשיטים שלה. גזע הצבר והטקסטורה המרתקת שלו, מהווים חומר גלם עיקרי בעבודתה. היצירות שלה - תכשיטים, פסלים, מזוזות, גופי תאורה ועוד. לאחרונה השיקה קולקציה מזרעי אבוקדו LOVACADO שמה, ובה היא משלבת צורפות מסורתית ועבודת גילוף ופיסול. בביקור אצל חגית אפשר לשלב סדנאות

סדנאות צורפות, תכשיטים ואובייקטים מן הטבע ועוד. את הסדנאות חגית מעבירה במרפסטודיו שצמודה לביתה וצופה לנוף של ים והר. ליצירת קשר 052-8364316

טל שחר- גוטמן היא קדירת שנים רבות, בכפר הקסום עין הוד על גבעה מול הים. הסיפור של טל הוא סיפור ייחודי ומרתק, המתחיל בשמה, שהוא לא השם המקורי שאיתו הגיעה לארץ מצרפת ב1980... גם בעבודת ה"קדרות" יש מקום בסיפורה האישי. בסטודיו שלה, בלב הכפר, היא מארחת ומעבירה סדנאות. הצורות השקטות שואפות לספר הרבה בקו מינימליסטי... והזיגוג הוא פרי פיתוח שלה, הטכנולוגיה של הצבעים בעולם הקרמיקה הוא סיפור אהבה אצלה. 0522739798

יונית מטילסקי-צדוק – לצלם את הרגע! יונית היא תיירת בעולם. היא עובדת על להיות being וחלק מזה זה לצלם את הרגע. בקליק. יונית מזמינה אתכם לקחת פסק זמן ולהעשיר את העולם היצירתי שלכם, בפעילות מעשירה וחיבור לטבע ולמצלמה או לנייד. סדנאות צילום עם יונית משתלבות נהדר עם טיול של כל קבוצה. כי הרגע הזה לא חוזר שוב. 052-2620317

יעל מונסטר מתגוררת בקיבוץ החותרים בחוף הכרמל. כבר בצעירותה הבינה שאמנות ויצירתיות היא דרך החיים שלה. בביתה שמול הים הקימה את סטודיו מתוק, הסטודיו שמכיל את כל היצירה הרב גונית שלה. יעל מזמינה אתכם לאירוח בוטיק בביתה לקפה/תה וכיבוד בריא שהיא אופה ויוצרת. המפגש על מחשבה והגשמה יצירתית, על העיסוק שלה בהבעה ונשיות דרך האמנות. בסוף המפגש תוכלו לרכוש מגוון שוקולדים, גרנולות, הדפסים ועבודות יד.

האירוח יכול לכלול מגוון סדנאות יצירתיות בתוספת תשלום לבחירתכם:
סדנת יצירה בשוקולד גולמי, סדנת הכנת מאפה טורקי במחבת במילויי תרד/מנגולד
וגבינות סדנאות שוקולד אפיה ובישול - בהרכבה אישית לפי רצונכם. יש אפשרות
גם לאירוח לארוחה/ רכישת סלסלות פיקניק. 050-8653085

מיכל קליינהאוז יוסף מ"סטודיוצר" בזכרון יעקב

מאז שמיכל זוכרת את עצמה היא יוצרת - חוקרת ומתנסה במגוון חומרים, ושיטות במלאכות היד השונות: רקמה, תפירה, סריגה, חריזה, ציור, יצירה בחימר, פסיפס ... מנסרת, קודחת, מבריגה ברגים, דופקת מסמרים, בקיצור, מאד אוהבת את העבודה בידיים. נהנית לחוש את החומר ולהתרגש כל פעם מחדש מהפוטנציאל הגלום בו ואיך הוא מתממש. בשנים האחרונות מיכל עוסקת בעיקר ביצירה שימושית רב תחומית. מתוך ההכרה שאיכות החיים שלנו מושפעת ישירות מאיכות הסביבה בה אנו חיים מיכל מאמינה בתהליך מעגלי המזין את עצמו – היא קוראת לו "מעגל האכפתיות" - שהוא אחד מערכי היסוד ביצירה שלה ובתשוקה להעביר את זה הלאה. המבקרים יכולים במו ידיהם – "להפוך את המובן מאליו למיוחד ומעורר התפעלות" - במבחר סדנאות המשלבות חומרים למיחזור ומיחדוש, בהן תיצרו פריטים מפתיעים ושימושיים. לפרטים 054-4898465

מינה בן נון, מעתלית היא אמנית כבר יותר מ-30 שנה. טכניקת הצורפות בנייר היא

ה-בייבי שלה. זו שיטה קלה
שמאפשרת לכל אחת ליצור
תכשיטים יפהפיים מנייר. חומר
הגלם הוא נייר ממוחזר והטכניקה
דומה לזו שבצורפות הקלאסית
בזהב, כך מגיעים לתוצאות
מרהיבות בעלויות אפסיות. צריך לראות ולהרגיש את התכשיט כדי להאמין! הנייר
"מאפשר הכל". 054-4929747

אצל **רונית טסלר עדן** בזכרון יעקב, התרפיה והאמנות
מתכתבות אצל רונית עשרות שנים. רונית היא אמנית,
המפסלת בחומר, בנייר, באבן ובברונזה ובעבודותיה
מביאה לידי ביטוי את הקשר העמוק שלה לגוף האדם,
ליציבה הנכונה, לשמחת החיים, למודעות גוף נפש
ובמיוחד לאישה בה אני רואה סמל לעוצמה, להכלה,
לאהבה ולהרמוניה. לפרטים 0544335245

*יעל קורלנדר הקימה ומנהלת את קהילת PLP- People Love People

הקהילה הארצית של העוסקים באירוח ביתי ללא לינה. לפרטים נוספים

peoplelovepeople.co.il וגם דף הפייסבוק

<https://www.facebook.com/plphomehosting/>

רק בירושלים / כתב וצילם דנצ'ו ארנון

לפני קרוב לשלושים שנה יצא לאור (בהוצאת משרד הביטחון) ספרי הראשון "רק בירושלים", על פינות וצדדים פחות ידועים בעיר. יסוד הספר היה בטור "פינה קטנה בירושלים" שהופיע במשך כמה שנים במוסף "מסלול" של ידיעות אחרונות. הספר יצא בארבע מהדורות ושימש רבות את מורי הדרך. "רק בירושלים" אזל מזמן מהשוק, והרבה פעמים התבקשתי להוציאו חדש ומחודש. אבל כיום, כאשר קל להשיג כל אינפורמציה בעזרת מקלדת ועכבר, לא נראה לי שיש טעם להוציא ספר מעין זה בדפוס. התבקשתי לתרום למגזין "צידה לדרך", וזו הזדמנות להביא לכם מעט מהישן ישן הזה כשהוא משופץ ומותאם לימינו. אני מקווה שאצליח להביא לכם תועלת.

החמאם האחרון

רק תענוגות מעטים היו בהישג ידם של תושבי ירושלים בימים ההם, לפני הטלוויזיה והקולנוע. החיים היו קשים, וניקיון הגוף לא היה בראש סדר העדיפויות. המים היו יקרים, חומרי ההסקה היו נדירים ואף בבתי העשירים לא היה חדר אמבטיה. בעצם, לא ידעו אפילו מהו ברז. פעם בשבוע או פעם בשבועיים היה הבנאדם מקציב פרוטות אחדות ללוקסוס – ביקור בחמאם. ואם כבר היה הולך לחמאם, היה משתדל להוציא ממנו את מירב התענוג.

החמאמים שהיו ואינם

יש להבחין בין חמאם למקווה. מקוואות היו ברובע היהודי, רובם ליד בתי הכנסת, אך הם שימשו לצרכים דתיים וכמובן שלא היה בהם משום היגיינה. חמישה בתי מרחץ, חמאמים, היו עדיין בירושלים במאה התשע עשרה. היה חמאם אל-סולטאן, בהצטלבות רחוב הגיא ודרך הייסורים. החמאם שכן בבניין של מנזר עתיק. היכנסו לקפלה של התחנה השלישית בדרך הייסורים. רדו במדרגות שמימין ואתם באחת מנפלאות ירושלים של מטה. יש שם חנות ענקית למזכרות לתיירים מתחת לאדמה, ובה משולבים שרידים של בית מרחץ ביזנטי. אם תמשיכו במעבר התת קרקעי ותפנו ימינה, תמצאו את עצמכם בקריפטה של הכנסייה הארמנית-קתולית. יש שם כנסייה מודרנית יפהפייה (נא לשמור על השקט) ובקצה, משמאל, התחנה הרביעית בדרך הייסורים, שם לפי המסורת עמדה מרים והתייסרה בראותה את בנה כורע תחת נטל הצלב. ברצפת התחנה פסיפס של זוג סנדלים. שם לפי המסורת עמדה מרים והתייסרה בראותה את בנה כורע תחת נטל הצלב. ברצפת התחנה פסיפס של זוג סנדלים. הנוצרים רואים בהם סימן למקום בו נצבה האם המתייסרת.

הארכיאולוגים טוענים שפסיפס-סנדלים כזה אופייני לבית מרחץ ביזנטי. היציאה במדרגות שממול, ישר לכנסייה. הכנסייה נבנתה על מקומו של חמאם אל-סולטן.

חמאם סית מרים על שם מרים הקדושה, אם ישוע, שכן ליד שער האריות ברובע הנוצרי וקיבל את מימיו מבריכת מרים שבבית הקברות שמחוץ לחומה בסמוך. חמאם זה נחשב לנקי מכל החמאמים, ולכן משך אליו את כל אניני הטעם. אני זוכר עדיין כיצד לאחר מלחמת ששת הימים התנוסס ליד שער האריות השלט "האמבטיה

סית

של

מרים" ותיירים היו בטוחים שנמצא כאן עוד אחד משרידי הקודש בהם התברכה ירושלים. המקום היווה אז מין מועדון של הירושלמים-ישראלים, רובם מאנשי "חטיבת ירושלים". מידי יום חמישי היו בהחברה הטובים מתכנסים בו לטעום מטעם הימים ההם. בשנות השמונים פגעה גם בו הקידמה והוא נסגר.

בקצה הדרומי של רחוב הגיא, לפני שהוא הופך למנהרה המוליכה לכותל, משמאל, נמצא סוק אל-כתאנין – שוק עושי הכותנה. זה שוק עתיק, מהתקופה הממלוכית, שנקרא על שם האורגים שישבו בו פעם. השוק כלל חנויות, חאן ושני בתי מרחץ.

במרכז השוק שכן **חמאם א-שפא**, מרחץ הרפואה. האמינו אז, שמימיו מביאים מזור למחלות. ממילא לא היו אז תרופות אמינות יותר. שאבו את המים מבור עמוק ועתיק, שהיה מקובל כי אינו אלא באר מים חיים. אחד מחוקרי ירושלים במאה ה-19 ירד אל ה"באר" ומצא שמוליכה אליה מנהרה ארוכה ממאגר מים תת-קרקעי, חלק מסבך המנהרות ותעלות המים המסתתר עמוק מתחת לסמטאות העיר העתיקה. אבל, גם יומו הגיע והוא נסגר.

החמאם האחרון בירושלים

כך כתבתי בשנות ה-80 של המאה שעברה:

בפינת רחוב הגיא ושוק עושי הכותנה אני יורד במדרגות תלולות ומוצא את עצמי בחמאם האחרון בירושלים שעדיין פתוח, הוא **חמאם אל-עין**, כלומר מרחץ המעיין. את מימיו הוא קיבל פעם ממוביל המים, שהוליך מים מברכות שלמה אל הבורות של הר הבית. מאחר והיו אלה מים זורמים, האמינו התושבים כי מקור המים במעיין. המדרגות מורידות אותי אל החדר העיקרי שבחמאם, חדר המנוחה. אולם ענקי, מקורה בכיפה גבוהה שבמרכזה פתח עגול קטן, ממנו חודר מעט אור. במרכז האולם מזרקת אבן נאה, שלפנים פיארו אותה דגי-זהב. מסביב במות מוגבהות עם דרגשי אבן. בדרגשים קבועים תאים קטנים, כיום קוראים להם "לוקרים", בהם מאחסנים המתרחצים את בגדיהם. לאחר הרחצה באים לכאן המבלים, עורם צח ואדום מהמרחץ, משתרעים על הדרגשים, לוגמים בנחת קפה קטן שמכין מנהל המקום, חאג' עטייה, על פרימוס רועש, מוצצים נרגילה ותופסים שלווה תוך כדי דיון עצל ב"בוליטיקה". היה זה מין מועדון חברתי, בו לא היה אפשר להבחין בין הגופות הנקיות העטופות במגבת, מי יהודי ומי ערבי, מי סוחר עשיר ומי סבל עני בשוק.

"המבקרים היהודים במרחצאות אלו היו בעיקר ספרדים ובני עדות המזרח" מספר בזיכרונותיו יעקב יהושע, בן ירושלים (אביו של א.ב. יהושע). "היהודים האשכנזים העדיפו להתרחץ בבתי המרחץ שהיו ליד בתי הכנסת. בתי מרחץ אלו לא הצטיינו בניקיונם ובאווירה הרוגעת של בתי המרחץ הערביים" (י. יהושע, ירושלים תמול שלשום", הוצאת ראובן מס 1979).

חאג' עטייה בפעולה, צילום משנות השמונים של המאה הקודמת

חאג' עטייה, זקן קטן ורזה, עיניו ערניות מאחורי משקפיים עגולים וכיפת חאג' דהויה לראשו. שבעים משמונים ושבע שנותיו בילה במקום הזה. הוא עוד זוכר את

הטורקים, את קציני בצבא הבריטי ואת תושבי הרובע היהודי, כולם בבגדי אדם הראשון.

החמאם עתיק ומלא אווירה. במעברים הנמוכים דמויי מנהרה ובכוכים עומד ריח טחב בן דורות. באחת הפינות ניצב תנור עתיק שחור, ממנו זורמים המים החמים בצינורות חרס מתחת לרצפה לאגני-אבן קטנים. אתן לאחד מבני ירושלים, ישעיהו פרס, לתאר את החמאם כפי שכתב בזיכרונותיו:

"בבואך לבית המרחץ אתה נכנס לאולם גדול, שעליו מתנשאת כיפה עגולה. באמצען ברכת מים וליד הקירות מסביב ספות רכות, המשמשות למנוחת המתרחצים אחרי הרחיצה. בגובה של 4-5 מטרים מעל לרצפה תלויות מגבות גדולות לייבוש. חדרי הרחצה אטומים, ובכיפותיהם חורים לאוורור. ליד כל קיר בריכה קטנה, שלתוכה זורמים מים חמים מתוך חור שבקיר. המתרחץ יושב על רצפת האבן ליד הבריכה, שואב מתוכה מים בכלי של פח, שופך של גופו ומשפשפו בספוג ובסבון. מי שיכול להרשות לעצמו הוצאות יתר של גרושים אחדים, מזמין את הבלן המשכיב אותו על הרצפה ומשפשף את גופו בסבון ובספוג. אחרי הרחיצה נכנס המתרחץ לחדר ההזעה, יושב רגעים אחדים על אצטבה של אבן וסופג לתוך עורו את הזיעה המרעננת, עד שבא הבלן, עוטפו במגבת ומלווה אותו לאולם. שם הוא שוכב על הספה ונהנה ממנוחה. ברצותו, הוא מזמין כוסית קפה ונגילה" (י. פרס, "מאה שנה בירושלים", הוצאת ראובן מס 1964).

כמה תיקונים ותוספות:

ספות רכות לא ראיתי בחמאם אל-עין, אלא דרגשי-אבן עליהם שטיחים ישנים ומעט כריות. בכיפות הכוכים לא פתחים לאוורור, אלא חורים עגולים מכוסים בזכוכית עבה לכניסת אור. כיפות אלו אופייניות לחמאם. ליד כל קיר לא בריכה קטנה, אלא, כאמור, אגן אבן. המתרחץ לא שואב מים בכלי של פח, אלא בכלי אופייני של נחושת שתחתיתו קעורה. לא בספוג קרצף הבלן את עור המתרחץ. חאגי איברהים הבלן הראה לי כפפה עתיקה שחורה מיושן, מחוספסת כנייר זכוכית. "ככה אני עושה את זה", אמר, "זו כפפה מיוחדת שעושים רק בסוריה. זו היחידה שיש לי ואני משתמש בה כבר עשרים שנה".

הנה האטרקציה של המקום: פרס מתאר את המגבות התלויות לייבוש בגובה 4-5 מטרים. בראש הכיפה הגבוהה חור עגול לאוורור. מסביב לחור תלוי חישוק מתכת

עגול.

חאגי' עטייה נוטל מגבת לחה, מקפל אותה בקיפול מיוחד וזורק אותה במיומנות באוויר והיא נכרכת על החישוק ונתלית פרושה יפה לייבוש. את המיומנות הזאת הוא רכש בשבעים שנות חמאם. איך מסירים את המגבות היבשות? – לכך יש מוט ארוך עם וו בקצהו.

לעיתים אפשר למצוא בחנות אלטע זאכן בעיר העתיקה את הכלי המיוחד הזה ששימש את המתרחצים בחמאם לצקת על עצמם מים חמים. בחמאמים שעדיין פועלים, במצריים, מרוקו וטורקיה, הכלים האלה כיום עשויים מפלסטיק.

בלנית יהודייה בחמאם ערבי

בסיוור שערך לי חאגי' עטייה בחמאם נגלתה לעיני הפתעה באחד הכוכים האפלים: ברכה שמדרגות יורדות לתוכה, מיתקן מוכר. מה זה, חאגי' עטייה? "אני שואל. "זאת הברכה של היהודיות. לכאן הן היו באות בצהרים וסניורה מרקאדה הייתה טובלת אותן במים הקרים עד מעל לראשן. לא בשביל הניקיון, לא בשביל הכיף. בשביל הדת. אני הייתי מקבל עשרה גרוש מכל לקוח. סניורה מרקאדה הייתה מקבלת רק חמישה. בכל זאת הייתה מרוויחה יותר ממני. כל כך הרבה לקוחות היו לה".

מרקאדה די-דאסה, אשתו של מורנו דאסה הקצב, הייתה הבלנית היהודייה של חמאם אל-עין. עד שנהרגה בקרבות על הרובע היהודי ב-1948 עברו תחת ידיה כל הנשים הספרדיות של הרובע לאחר נדתן או בערב יום חתונתן.

בראשית שנות השמונים התחיל הוואקף, בעל המקום, לשפץ את החמאם. השיפוץ נמשך שנים, הסתיים, אך החמאם שוב לא נפתח. חאג' עטייה והבלן חאג' אברהים הלכו לעולמם מזמן. אפשר להציץ מעט אל האולם המרכזי שלו דרך חרכי תריסי הברזל הסגורים או לעלות אל המרכז של "עטרת כוהנים" הסמוך, שמחלונות בית הכנסת שלו אפשר לראות את הכיפות האופייניות לחמאם, משובצות בחורים קטנים עגולים. מומלץ לבקר בחמאם של עכו, ששופץ ושוחזר ומערכת אור-קולית יפה מספרת את סיפורו תוך כדי טיול במבנה. מי שמגיע לאיסטנבול ורוצה להתנסות בחוויה, ילך לחמאם צ'ימבליסטה הסמוך לעמוד המפורסם בשם זה. יש כמה חמאמים פעילים באיסטנבול, אך הם לא מומלצים לתייר המפונק. חמאם צ'ימבליסטה מתאים לתיירים, אם כי כמה מקומיים עדיין שומרים לו אמונים. הוא לא זול, אבל שווה את המחיר. על תוותרו על מסג', למרות תוספת המחיר, ותענוגכם יהיה מושלם.

בס"ד

טיול הכנה בשכונות החרדיות בירושלים/ מאת ישראל שפירא מו"ד

יצאנו קבוצה של 50 עמיתים לסיור הכנת פסח והכרת החברה החרדית

המדריך ישראל שפירא 0527115039 **שהתגורר בשכונה בעברו**, ומכיר בה כל אבן-התחיל עם השאלה מה ארע שבשנים האחרונות התחילו בעולם התיירות לסייר ולבקר בשכונות החרדיות?

סיורי טבע בגולן שומרון ומדבר יהודה אין ספור חברות טיולים מציעים למטייל.. סיורי נצרות בעיר העתיקה ביפו ובנצרת ישנם לאלפים. סיורים בעקבות הצלבנים בעכו ובקרני חיטין גם יש.. ואפילו סיורי קבלה בצפת לאורו של האר"י והבית יוסף מחבר השולחן ערוך..

בשנים האחרונות התייר הישראלי התחיל להכיר ולהתעניין במאה שערים, סיורי חנוכיות, סיורי סליחות, סיורי סוכות, המדריך אף סיפר, שלאחרונה תיכון חילוני הזמין אצלו סיור במאה שערים כולל שני ביקורי בית(!) ושיחה אישית עם תושב מקומי..

בעבר המדריך הוביל סיורים במסגרת קורסים של מערכת הביטחון, שוטרים ומפקדים להכרת המגזר, (כמו שהם עושים עם הערבים הבדואים והאתיופים)

אבל בשנים האחרונות כאמור התופעה נפוצה בקרב המטייל העצמאי.

לביאור העניין המדריך סיפר על ידיד שלו חילוני אתאיסט וסקרן יותר מכל.. ששמע על שבט נידח של אינדיאנים בדרום צ'ילה שכל השנה הוא מעוטף בבז, ופעם בשנה יש לו חג, כל השבט ניכנס לאגם הסמוך לכפר ומתנקה, ולובש בגדים ססגוניים עם נוצות וכו', ורוקד ומחולל במשך חג שנמשך שבוע שלם.

האיש עשה את מירב המאמצים להגיע למקום, ובמשך שלושה חודשים שילם הון עתק, טס כמה טיסות חצה ימים ונהרות, ורכב על סוס שבוע שלם ביחד עם משלחת שכללה חוקרים ורופאים לבקר אצל השבט הנידח. הוא חזר מתפעם!

לאחר כמה שנים הוא שמע על 'זבח השומרונים' שמשמר את קרבן פסח של היהודים, נרשם לסיור, עלה על אוטובוס, וחזר ניפער.

לאחר כמה שנים ידידינו המדריך אמר לו "חצית ימים ונהרות לבקר בצילה" בוא תבקר אצלנו, "שבת במאה שערים"! בתחילה הוא ביטל ואמר, אוי נו, איזה פולקלור יש לכם להציע?! מה גם שבטלוויזיה הוא תמיר רואה שזורקים אבנים על כל תייר שמבקר בשכונה..

אולם לאחר שכנועים הוא בא לבקר בשבת ניכנס לראות טיש חסידי, רקד על פארנצ'ס, וראה אין ספור שטריימלים וקוגלים למכביר, וחזר מרוצה..

במוצאי שבת שאלתי אותו איך היה? וענה לי "חציתי נהרות ימים ויבשות לראות שבט אינדיאני נידח.. נסעתי לזבח השומרונים! התפעלתי מאוד, אבל זה היה רחוק לי! כאן במאה עשרים הרגשתי קרוב! הרגשתי משהו פנימי מציף אותי!

ואז הוא הסביר לי על האבן שנמצאה בשנת 2008 במרכז דוידסון בפאתי בית המקדש, שרשום עליה "כאן בית התקיעה" אבן שמתוארכת לזמן שבית המקדש היה קיים! האבן שחז"ל מוסרים לנו שחזן בית המקדש בכל יום שישי תקע בחצוצרה והכריז על כניסת שבת. גם יוסף בן מתתיהו מספר על הכהן שנהג לעמוד במגדל הרביעי ולתקוע בחצוצרה "כי זה האות לעם לשבות מכל עבודה"

בית המקדש היה ועודנו הדבר המחבר את כל עם ישראל! יהודים בכל הגליות התפללו שלושה פעמים ביום "ותחזנה עינינו בשובך לציון!" יהודים שאינם מתפללים כל יום, חוגגים את חגי היהדות שמוזכר בהם בית המקדש אין ספור פעמים!

האבן המרטיטה כל יהודי שנמצאת במוזאון ישראל, אינה מיותרת.. במאה שערים כל יום שישי נשמעים צפירות! שמזכירות לציבור את כניסת שבת! ממש כמו בית המקדש ב"אבן התקיעה"! את כל זה מספר לי ידידי על פשר הנאתו מהסיור במאה שערים. יותר מהאינדיאנים בצילה וזבח השומרונים, ועל כך שהרגיש קרוב. כעת אנו יוצאים לסיור 100 גוונים של שחור, הכרות עם המגזר החרדי דגש על ההכנות לפסח.

כעת אנו יוצאים לסיור 100 גוונים של שחור, הכרות עם המגזר החרדי דגש על ההכנות לפסח.

תחנה ראשונה הייתה החלוקה האגדית של ארגון החסד "עונג שבת ויום טוב" של איש החסד ר' אפרים שטרן חסיד סאטמר הקיצונית שאינה מכירה במדינת ישראל. אבל במצוות צדקה של "קימחה דפסחא" אין מקום לדעות השונות, למעלה מ-12 אלף משפחות מכל סוגי הכיפות שנרשמות לחלוקה מקבלת ארגזים שלמים של בשר עופות יין פירו ירקות, וכמון מצות. הכל כמובן בכשרות מהודרת שמקפידה כמובן את המחיר של החלוקה, מדובר בעשרות מליונים של כספים שאפרים שטרן משיג מגבירים מחו"ל ונותן למיעוטי היכולת.

המדריך תפס ידיד שלו בשם מוישי רוט נהג מלגזה 15 שנה! שמתנדב יומים שלמים בארגון הסחורה. כמוהו ישנם עשרות רבות של מתנדבים "שחנים אין משכורת" עובדים ומארגנים את הסחורה שתסודר ותחולק יומים אחר כך, לצורך החלוקה סוגרים את כל הרחוב שלושה ימים!

לא זו ההתנדבות היחידה של מוישי רוט. מדריכנו הכירו לפני עשור כששניהם התנדבו בהכנסת אורחים של פרלמוטר וקרליבך בהילולת ל"ג בעומר במרון בשעה שמאכיל חצי מליון איש ביום אחד!

לא רק בית המקדש מאחד את העם היהודי, מדריכנו מספר לנו שבשעות האחרונות התפרסמה תמונה של בני גנץ, שהתנדב לחלוקת קימחה דפיסחא של הרב גרוסמן ממגדל העמק. הנה קימחא דפסחא מאחד את כל חלקי עמנו..

לאחר שראינו את המראות הנפלאות וערמות הענק של ה'קימחה דפסחא' (תרגום לעברית - קמח לפסח) שע"פ ההלכה יש הידור מסוים להעניק לכל יהודי בפסח בשר יין ומצות ברוח. (רבי משה איסרליש – הרמ"א, גדול פוסקי אשכנז במאה ה-16 מזכיר את המנהג לאסוף צדקה כדי להעניק לעניים מצות ברוח, אומנם יש תלמוד ירושלמי שאפשר להבין ממנו שכבר בזמן חז"ל, חלוקת 'קימחא דפסחא' נהגה)

פנינו ונכנסנו לרחוב 'סימטת האמונה' בשכונת בית ישראל. שם בבית הפונה לרחוב בית ישראל 20 נעצר המדריך והוציא ספר "יומנו של מוכתר בירושלים" של רבי משה יקותיאל אלפרט, שלאחר שכיהן כר"מ בשיבת עץ חיים, הבריטים מינו אותו למוכתר היהודי של השכונה. בשבועות האחרונות אלפרט התפרסם, לאחר שציטטו את תאורו המרגש על יום הבחירות הראשון של מדינת ישראל

"בבוקר השכם קמנו אני ואשתי ואחי... אחרי ששתינו קפה, לבשנו בגדי שבת לכבוד היום הגדול והקדוש הזה, כי "זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו" אחרי אלפיים שנות גלות או יותר, אפשר להגיד מששת ימי בראשית ועד היום הזה, לא זכינו ליום כזה, שנלך לבחירות למדינה יהודית...!! "וברוך שהחיינו וקיימנו לזמן הזה"... "אני ואשתי וגייסי הלכנו לקלפי באזור 10, בית הפועל המזרחי אשר ברחוב החבשים, ופנקסי הזהות של מדינת ישראל בידינו" בשמחה רבה ועצומה הלכנו את הדרך הקצרה מביתנו... "כל הדרך אל הקלפי, הלכתי כמו בשמחת תורה אצל הקפות עם ספר תורה, כי פנקס הזהות של ישראל היה בידי" "לא היה גבול לאושר והשמחה שהיו לי..."

בנוגע לפסח בדיוק לפני 71 ואחת שנה ביומנו אלפרט לא מזכיר את פסח כלל! אומנם בנו סיפר למו"ל היומן דוקטור דותן גורן שהסדר נערך כהלכתו אך ללא נוכחות אביו.. כיון שממש בערב החג נהרגה אישה ואנשי החברה קדישה היו חייבים את עזרתו של אלפרט שנקל לשער שלא כל אנשי ח"ק שמחו לוותר על הסדר בביתם בחיק משפחתם, ורק אלפרט שכיהן כמוכתר ובנוסף ידע את המצווה שמת מצוה פוטר מכל המצות, לדברי בנו אשתו של אלפרט לא סלחה לו עד יומו האחרון על "ההברזה בליל הסדר" מי אנחנו שנדון במסירות נפשו של אלפרט למען "מת מצוה" וצער אשתו..

שנה אח"כ, בשנת תש"ט תאורו של אלפרט מלבב ביותר "היה לנו ערב חג מצוין. היה מכל טוב, בשר קפוא נתנו לכל נפש מאתים גרם או עוף קפוא מאתים גרם.. נוסף לזה נתנו.. שמונה ביצים לכל נפש.. רבע קילו מצות, רבע קילו קמח מצה. סוכר לבן דק וחתיכות סוכר מן וכו.. לא היינו יכולים להאמין שיהיה חג כזה לא כמו בשנה שעברה שלא היה מה לאכול.. השמחה בשכונה הייתה נפלאה מכל החלונות היה אור גדול וקול ההגדה נשמע מהביצים, שרו ורקדו ברחובות והשכונה היה אורה ושמחה וששון ויקר. ברגע הראשון, נשמע שחלוקת הקימחא נהגה גם בקום המדינה, אולם המדריך

מספר לנו על 'תקופת הצנע' בקום המדינה, וגם למי שהיה לו ממון, לא יכל לקנות אלא בתלושים ע"פ חלוקה מיוחדת.. הסתפקנו האם בימינו מספיק 200 גרם בשר ועוף לנפש לכל חג הפסח?!

נכנסנו ל"פינרים", שהם מטחנת קמח. ראינו אברכים ונערים בעבודת יד טוחנים קמח לשם מצוות מצה. המדריך הרחיב על שני החגים פסח וסוכות שמשמרים את נס יציאת מצרים, הנס הראשון וגיבוש העם היהודי מאז ומעולם! שזכינו לשני חגים. מדוע שני חגים? ובכן, כדי שלא יאמרו הגויים שאת הסוכות אנו בונים בפסח בשביל הקיץ שמתקרב, ולא לזכר ענני הכבוד שהוליכו אותנו ממצרים לארץ ישראל.. לכן הקב"ה ציווה אותנו לחגוג את סוכות בתחילת החורף.. ואת חג המצות שמשמר את הלחם שלא הספיק לתפוח ונאפה על גב היהודים בעודם ממהרים לצאת ממצרים, אנו עושים בפסח..

מכאן המשכנו ל"ישיבת מיר" הענקית, מעל 7000 לומדים ב17 בתי מדרשות שונים. הבדיחה אומרת ששכונת בית ישראל בתוך "ישיבת מיר", ולא הפוך..

נדהמנו לשמוע שאברך בישיבה משתכר ב900 ₪ בלבד, ולא כמו שאוהבים בתקשורת השמאלנית לספר, המדריך סיפר שבמערכת הבחירות האחרונה ששאל מופז רץ.. הוא ניסה לרכוב על הגל האנטי חרדי, ופרסם שאברך משתכר ב7000 ₪ לחודש! רעהו יאיר לפיד "הוריד" את הסכום ל5000 ₪ בלבד.. מספרים שהמזכירות של נשיהם יום למחרת הפרסום קיבלו מאות בקשות מאברכי "ישיבת מיר" שהתקשרו אליהם להתקבל בכולל שלהם...

לשאלת המטיילים "מהיכן הם מתפרנסים?!" המדריך הוציא ספר גמחי"ם, ולמי שלא הספיק החלוקה העצומה שראינו בעינינו של אפרים שטרן. המדריך גילה לנו שלאברך החרדי המצוי שחוץ מהמשכורת של אשתו אין לו ממה לחיות, יש גמחי"ם ותרומות של גבירים עשירים מהארץ ומחו"ל, שלמרות שהם עשירים גדולים, הם לא שוכחים את עולם התורה, ובראשם האברכים שיושבים על תלמודם ושוקדים יומם ולילה ובזכותם העולם קיים! אין שום הסבר אחר מדוע עמים שלמים הוכחדו ואילו עם ישראל חי וקיים, רק בזכות שיושבים ולומדים תורה כל החיים!

ולכן יש עזרה הדדית, גמחיים – גמילות חסדים של חלוקות כל שבוע של בשר עופות פירות וירקות, כמובן שרוב הציבור החרדי אינו חי ברמת חיים גבוהה, ואינו טס לנפוש בחו"ל, וכך בעזרת השם' ושלוחיו, הם גומרים את החודש.

המשכנו בשכונת בית ישראל, ראינו את המצות, -לחם העוני שמי שקונה אותו הוא נעשה עני.. (המדריך סיפר שיש מצות עבודת יד עם הידורים גדולים שעולות 500 ₪!)

ראינו את התנור החם, את המחסן של המוני גזירי העצים שמחממים אותו, סיימנו בחנות שפרי אור החיים, שמייצגת אותנו את "עם הספר" שם נדהמנו לגלות את הספרות החרדית העשירה קומיקסים, אנציקלופדיות, ואפילו ספרות תורנית של רבני הציונות הדתית, כהראי"ה קוק, והרב אבינר ועוד רבנים.

בחנות ספרים המדריך סיפר שע"פ המחקר, החומר המודפס בעולם רק יורד! בעיתונים ובספרים. רק מגזר אחד, יש לו ארבעה עיתונים יומיים! (כמו כל המגזר הישראלי ביחד..). וכמויות הספרים שיוצאים מידי חודש רק גדלות והולכות!

הכול בזכות ספר הספרים שלאורו אנו הולכים ואנו מכונים עם הספר. ילד חרדי בגיל 12 כל שאיפתו לקראת הבר מצווה "כמה מדפים של ספרים אני יקבל?" ילד חילוני חולם על טיול להודו או סיני, או מינימום יום סנפלינג לכל כיתתו במימון הוריו, רק המגזר החרדי מתעניין בספרים! ובפרט ספרי קודש! ילד חרדי בגיל 12 מסיים את לימודיו ב17.00 בצהרים. ואח"כ הוא הולך ללימוד עצמי "מתמידים" בבית כנסת עם חבריו מבלי שהוא חייב! רעהו החילוני בשעות הצהריים שעומדות בפניו שני אפשרויות, א. צפיה בטלוויזיה עם 360 אלף צבעים.. ב. לקרוא ספר כל שהוא.. ברור במה הוא בוחר..

עד כדי כך! שיש בתי מדרשות שיש צפיפות גדולה, מפאת עומס האברכים שלומדים במקום כל היום, ויש שלטים "ילדים אינם יכולים להיכנס עד שעה 19.00 בערב!

המשכנו ברחוב גאולה העמוס כולו לעייפה מהמולת החג, המדריך הסביר, שרחוב גאולה, הינו כל קניון במדינה. רק בשונה מכל קניון, ברחוב החרדי מאוד ממהרים, לא תראה אנשים שהולכים לאט בניחותא עם כוס קפה, ההסבר הוא פשוט, קניון חילוני הוא המטרה, - עצם הבילוי. קניון חרדי, הוא אמצעי לקנות מצרכים לחג הקרוב.

תיירות חברתית וחזון - חוות שלם ושכונת התקווה/ מאת איקא צ'יפמן

אם יצא לכם להדריך סיור בחלקה הדרומי של תל אביב, ויצאתם מהעיר מדרך הטייסים, מן הסתם הייתם שותפים לתחושה שלא ברור מתי ואיפה בעצם יצאתם מהעיר. רגע לפני שמגיעים לכביש 4, אתם עוברים ליד שטח פתוח גדול, בו ניתן להבחין במספר מבנים קטנים, המוסתרים חלקית בין עצים. אז מה הם המבנים הללו? ולמה שימשו? כמורי דרך שתמיד נשאלים "מה זה?", וודאי תהיתם מה הם המבנים האלה. ובכן, עד תחילת שנות השמונים, האמינו או לא, גרו שם משפחות של חקלאים, שהיו חלק מפרויקט פורץ דרך ביחס לזמנו.

בתחילת שנות ה-40, והימים ימי החרם הערבי על ישראל, לא היתה ליישוב היהודי אפשרות לקנות זרעים לטובת זריעה ופיתוח החקלאות המקומית. מצד שני, היישוב היהודי בארץ גדל באותה תקופה בממדים בלתי נתפסים, ומספר הפיות שהיה צורך להאכיל הלך וגדל. ברור היה שחייבים לייצר זרעים.

את הכפפה הרים צדוק רוזנטל אשר ייסד את חברת "הזרע", מתוך מטרה לייצר זרעים ליישוב היהודי באותה תקופה, ללא תלות בגורמים חיצוניים. בתחילת שנות ה-50 הוקמה חוות שלם, שהיתה הראשונה מבין חמש חוות חקלאיות שהוקמו ברחבי הארץ. במבנים חיו חקלאים ובני משפחותיהם. הבתים היו אמנם מרוחקים מאוד מתל אביב של אז, אך מצד שני, הם נבנו בסטנדרט גבוה מאוד ביחס לתקופה: עם מקלחות, שירותים ואמבטיה שלא אפיינו בית פרטי רגיל בשנות החמישים. גם מי שהיו ילדים בזמן שהחוה היתה פעילה, מספרים על ילדות נהדרת של משחק עם חברים בשטחים פתוחים בטבע ועל חיי קהילה תוססים.

בתחילת שנות ה-80 ננטשה החווה סופית על ידי המשפחה האחרונה. כך, במשך כשלושים שנה, הלך והתדרדר מצבו של אתר ראוי לשימור, שהיווה נקודה קריטית בהתפתחות היישוב היהודי. המקום שממנו קנו כל חקלאי הארץ את הזרעים, ומהם שברו את מטה לחמם, הפך לשטח מוזנח בין דרך הטייסים לבין הר הזבל – חירייה.

עם העברת השטחים הללו לידי חברת פארק אריאל שרון היה ברור כי המבנים ההיסטוריים ישומרו יחד עם הסיפור המיוחד. וכך כעבור 30 שנים נפתח המקום שוב

לקבוצות ולמבקרים, לאחר שעבר שימור. מתחם חוות שלם מהווה את הכניסה הצפונית של פארק אריאל שרון ואפשר לפגוש בו לצד ההיסטוריה המרתקת של האתר, גם גינות תבלינים, ציפורים נודדות, מרחבי דשא

וריאה ירוקה גדולה ממנה נהנים תושבי כל הסביבה, המגיעים לרוץ, לרכוב ולטייל בה.

מה אתם, כמורי דרך, יכולים למצוא כאן?

- סיפור מעורר השראה על קהילה מיוחדת שחייתה בסמוך לעיר אך בניתוק ממנה.
 - סיפור על יוזמה, חדשנות ופתרון בעיות במצב של אין-ברירה.
- תיאום סיורים מודרכים:** (על ידי צוות ההדרכה של פארק אריאל שרון) ו/ או מיקום לאירוע עבור קבוצות (בתיאום) : atar@parksharon.co.il 03-7398999 (שלוחה 1)

סיורים אלה ניתן לשלב באותו יום עם סיורים חברתיים בשכונת התקווה.

לאורך השנים האחרונות, השכונה עוברת מספר תהליכים בו זמנית.

מצד אחד – תושבי השכונה מספרים על גאווה גדולה. זו השכונה בה תמצאו מספר גדול של זמרים שהובילו את הזמר העברי לאורך שנים רבות – עופרה חזה, גלי עטרי ואחרים ואחרות צמחו בשכונה. גם זוהר ארגוב, לקראת סוף ימיו, עבר לגור בשכונה כדי לקבל תמיכה כשלהי, וכיום צמחה שם להקת "התקווה 6". זוהי השכונה היחידה שהחזיקה, ומחזיקה עד היום, נבחרת כדורגל שכונתית שמשתתפת לאורך שנים בליגת העל או הלאומית, וממנה יצא גד צברי, אלוף הארץ באגרוף והניצול היחידי מאולימפיאדת מינכן.

מצד שני – תושבי השכונה גם מכירים בכך שלפחות מבחינת השם שיצא לשכונה – היא נחשבה במשך שנים רבות לשכונת פשע. ושוב אם נחזור לצד הראשון – כדברי גילה אבדר, תושבת השכונה מילדות "אלה היו עבריינים עם כבוד, לא כמו היום".

עוד עובדה מעניינת וראויה לציון – זהו המקום בו תמצאו את המספר הגדול ביותר של בתי כנסת למטר מרובע. נכון, קראתם, נכון, לא מאה שערים, לא הרובע היהודי. שכונת התקווה.

אז מי את שכונת התקווה, ומה אפשר לעשות עם זה היום, עם המטיילים והתיירים?

השכונה הוקמה בשנת 1935 על ידי עובדי עיריית תל אביב, אך באופן אירוני לא הוכרה על ידי העירייה, ונאלצה להתמודד עם התנהלות עצמאית, בלי תמיכת העירייה במשך מספר שנים. אל השכונה הגיעו עולים מתימן, עיראק, ובוכרים, והשילוב בין המגוון האנושי והניתוק מהעירייה, יצר גאווה שכונתית ובידול, שבא

לידי ביטוי במגוון דרכים, כולל העצמאות והגאווה שנרמזו בפתח הדברים. במהלך השנים האחרונות הושקעו מאמצים בהפיכת השכונה לאתר המושך אליו צעירים ותיירים מחד, אך מאידך קיים חשש מפני תהליך ג'נטריפיקציה (עילות) – כניסה של תושבים חדשים מהמעמד הבינוני והגבוה, תוך דחיקת התושבים המקוריים ושינוי אופייה של השכונה. הרצון לאזן בין שני הרצונות הללו הוביל להשקעה לא מעטה בתיירות, וכיום ניתן לשמוע את סיפורה של השכונה מזוויות שונות, מפי תושביה. במהלך סיור בשכונה ניתן למשל לשמוע את דוד נעמה, בעליה של רשת "נעמה", מספר על המאפיינים של הקליטה שלו בארץ וסיפורים מרתקים על החזקת עסק שכזה בתוך תל אביב; אפשר לבקר בבית הכנסת של הרב שלמה אבדר, ולראות תיעוד של התכתבויות בינו, כנציג תושבי השכונה, לבין נשיאי המדינה דאז; ניתן לבקר במסעדה של גד צברי, הניצול היחידי מאולימפיאדת מינכן; וניתן גם סתם, להגיע בימי שישי אחר הצהריים לריקודים תימניים באמצע השוק. הניסיון המצטבר במקומות אחרים בארץ, עליו אני מקווה לספר בתקופה הקרובה בפינה הזאת, מראה על כך שתיירות היא כלי שיפור בפניה של שכונה מבלי לסבול מתופעת הג'נטריפיקציה. כשאתם מגיעים עם תיירים ומטיילים לשכונת התקווה, אתם מעניקים להם חוויה מיוחדת במינה, ומצד שני גם תורמים לשיפור פני השכונה, במישרין ובעקיפין.

מה אתם כמורי דרך יכולים "להוציא" מסיור בשכונה:

- שיחות מרתקות על הדמיון והשוני בין התרבות השכונתית שנשמרה כאן לבין מרבית השכונות החדשות הנבנות כיום.
- אלפי פנינים קטנטנות של "הידעת" סביב מאכלים ומסורות.
- חוויה של חו"ל קרוב לבית.

תיאומים:

רותי, עמותת "עיר עולם", עמותת התיירות של עיריית תל אביב: 052-2735867